

28
אגרת רב שרירא גאון

הוצאתיה לאור

על פי הנוסחאות הנכונות בכתיבות ידות שונות

בתקונים והערות עם הארות כד ה' הטובה עלי

דוב בער נאלדבערג

סמכות

ב"ג

נדפס בדפוס יחיאל ברייל

מאייבן

שנת תרל"ג לפ"ק

אגרת רב שרירא גאון

צ"י פרים

שאלה ששאל מרנא ורבנא יעקב בר נסים בר יאשיהו מלפני
אדונינו מר רב שרירא גאון ראש ישיבה של גולה בשם הקהל
הקדוש קהל קירואן וצוה וכתב לו תשובתה בשנת אלף רצ"ח
למנין שטרות [הוא ד' אלפים תשמו ליצירה לחשבון בהר"ד]

צ"י לודון

שאלו רבנן דבקירואן לבבא דמתובתא לבי דינא דמרנא
ורבנא שרירא בריה דרבנא חנניה בריה דרבנא יהודה ואתו הנו
שאלות בית דינא דמרנא ורבנא האוי דינא דבבא בריה דרבנא
זמרנא רב שרירא ריש מתיבתא זו"ל השאלה והתשובה

וששאלתם כיצד נכתבה המשנה אם אנשי כנסת הגדולה
התחילו לכתוב וכתבו חכמי כל דור מקצתה עד שבא רבי וחתמה
הרי רובה סתמא דיא וסתם מתניתן רבי כאיר ורוב חכמי התלמוד
המפורשים בה ר' יהודה ר' שמעון ר' מאיר ר' יוסי וכולם תלמידי
ר' עקיבא הם והכללות שלמחננו ר"ל בתלמוד [עירובין טו] הלכה
ברבי עקיבא מחבירו כר' יוסי מחבירו כרבי מחבירו כולם [היו]
בסוף בית שני מאי טעמא שבטו רבנן קמאי דוכה לבתראי וכל
שכן אם לא נכתב ממנה כלום עד סוף ימיו של רבי ועוד
אם סדור הסדרים מסודר כהוגן סדר המסכתות מה טעם יש
בזה הענין [כן הנוסח ביוחסין ובח"ס כזה] וענין סדור זה סדריה
ברור אבל המסכתות שלה מאי טעמא הקדימו כפורים לשקלים
וסוכה ליום טוב ושתיהן לראש השנה וכן כל כל מסכתא שלא
נסדרה עם חברתה על הענין ותוב התספתא ששמענו כי רבי חייא
כתבה לאחר המשנה נכתבה או בזמן אחר עמה ומה ראה רבי חייא
לכתבה אם לתוספות דברים שהם מפרשים את עניני דמשנה אמאי
לא כתבן רבי [והלא] משום חכמי המשנה הן אמורים וכן הבריות
ביצד נכתבו וכן התלמוד כיצד נכתב ורבנן סבוראי כיצד נסדרו אתר
רבינא ומי מלך אחריהן מראשי ישיבות וכמה שנים סלכו מאותו
זמן עד עכשיו

תשובה הכין חזינא דשתא סדרי משנה כלהון רבינו הקדוש וזראי
 תריצינון כי הכין דגרסינא הלכתא דבתר הלכתא שאין להוסיף ואין
 לנרוע ובגמרא דיבמות בהבא על יבמתו [ס"ב:] אמר רב אבא ⁽¹⁾ מהניתן
 אימתי איתקן בימי רבי ודקא אמריתו מאי טעמא שבקו רבנן קמאי
 רובא לבתראי לאו מלתא היא ולא שביק להון קמאי רובא לבתראי
 אלא כולהון בתראי מילי דקדמאי גרסין ושעמיהו מתני דהא הלל
 הזקן כשמינהו בני בתירא עליהון נשיא הכין קאמר להון [פכתיס
 ס"ו] כי גרים לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם אלא עצלות
 שהיתה בכם שלא שמשותם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון והכין
 הוי מלתא דראשונים לא אתודע שבתיהון אלא של נשיאים ושל
 אבות בית דין בלבד משום דלא הוי אית בחון מחלוקת אלא טעמי
 משנה ודאורייתא ⁽²⁾ והוו ידעין להו ידיעה ברורה ותלמודא נמי הו
 ידיע להון [ידיעה ברורה] והוו תנו במשנתן הויי. ודקדוקי של כל
 דבר שמתחדש דהא תנו רבנן ביש נוחלין [קלד] שמונים תלמידים היו
 להלל הזקן שלשים מהם ראויין שתשרה עליהן שכונה כמשה רבינו
 ושלשים מהם ראויין שתעמיד להם השמש כיהושע ועשרים בינונים
 גדול שבכולם יונתן בן עוזאל קטן שבכולם רבן יוחנן בן זכאי אמרו
 עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח לא מקרא ולא משנה ולא
 תלמוד ולא הלכות ולא דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלין וחמורין
 וגזירות שוות תקופות וגמטריאות וממשלות כובסין וממשלות שועלים
 שיחות דקלים שחית מלאכי שרת דבר גדול ודבר קטון דבר גדול
 מעשה מרכבה דבר קטון הווות דאבוי ורבא [להודיעך דאפילו

(¹) ר' משה חזן והורו חז"ה חמה שכתב חבל בחפץ ממנונים בלבוש ומעות.
 (²) ראוי לשם לב מאד להי כי כל טעמי וקעמיהון המכריס בלשון הגאון הזה
 הכונה בהם רעיון הלב הפנימי בנפש האדם והמלות או הדבורים המה הצוירים
 החזונים אשר יצירו בהם בני אדם בקיהם את רעיונותיהם הפנימיים
 והרעיונות הפנימיים המה שוים בכל אדם אך הצוירים החזונים חזים שוים בכל
 אדם ועל זה סובבים חוב דברי הגאון להשוכה על שאלת השואלים כי הוא ראה
 לומר כי החזרה שבעל פה בכללה היתה ידועה לחכמים הראשונים בקבלת אך
 בהרעיונות הפנימיים חבל לא בלשון מיוחד שהוא הצויר החזוני כמו שהיתה תורה
 שכתב וזכי היה הראשון במשנה ותלמידיו בצריחות המה תקנו לשון מיוחד לתורה
 שבע"פ שהיה כמו שכתב.

הוויית דאביי ורבא לאו מדעתיהו הוו אלא כלהון נהירין לראשונים]
 וכמה דהוה בהם"ק קיים כל חד וחד מן רבוותא הוי מגמר לה
 לתלמידיה טעמי תורה ודמשנה במילי דמהבר להון בשעתיה^(*)
 ומורי להו כי היכי דהוי וזהו נפיש חכמה ולא הוו צריכין למירחי
 [אחרנין] וההיא פלוגתא דסמיכא בלחוד דהות ביניהון^(*) וכדאיתונמי
 שמי והלל בתלת מילי בלחוד הוא דאפליגו דאמרי [שבת י"ד] אמר
 רב הונא בג' מקומות נחלקו שמי והלל וכיון דחרב בית המקדש
 ואזלי לביתר וחרבה נמי ואפליגו [ואתבדרו] רבנן לבל צד ומשום
 הנך מהומות ושגושי ושמד וצרות לא שמשו כל צרכן נפשו
 מחלוקת מן כד נחת נפשיה דרבן יוחנן בן זכאי וזהו רבן גמליאל
 [ועדיין] הוה רבי דוסא בן הרכינס ואחרני מן הנחו ראשנים [נמי]
 וזהו פלוגתא בין ב"ש וב"ה אע"ג דאדחו בית שמאי ונקבעה כל
 הלכה כבית הלל הוה איכא פלוגתא בדברים אחרים בדורו של רבן
 גמליאל בין רבי אליעזר דהוא שמתיה^(*) [דהוה שמותי] ובין רבי יהושע
 דאנן תלמידי רבן יוחנן בן זכאי ורבי יוסי הגלילי ורבי אליעזר בן
 עזריה רבי יוסי ר' יוחנן בן גורי רבי יוחנן בן ברוקא רבי חנניה בן
 תרדיון רבי אליעזר חסמא ואבא חלפתא רבי יוסי בן קסמא ולפניהם
 שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ורבנן נפיש דהוו בההוא זמן
 ושניים להם שהיו תלמידים ונהיו חבירים ביניהם כגון רבי עקיבא
 ור' אליעזר המודיעי ר' יהודה בן בבא ורבי ישמעאל ועוד אותה שעה
 היה רבי יהודה בנציבין ואע"פ שהיה בפני הבית וזמן השוב היה
 שהוא אחר שקימתן מחרבן הבית ובאותו הזמן ישבו לאחוז הלכותיהן

(*) ר"ל כל דב עשה או חוקן מלות ודבורים לדעיונות הלכ שיהיה לו בהלכה
 בקבלה שהיה טעמי התורה כל דב כמו שילא לפי שעה
 (*) ר"ל שהתנאים הראשונים שהיו לפני ב"ש וב"ה חלקו בסמיכה אם מותרת
 צ"ע אם לא כמבואר בחגיגה ט"ו:

(*) נוסחת היתוסין דהוי שמותי כמו בשבת ק"ל ופירש"י שם ברכוהו והביא
 פירוש ירושלמי שהיה מתלמידי שמו ונראה שהגאון מסכים לפירוש ברכוהו ור"ל רבן
 גמליאל גיסו ברכוהו במעשה דתנורו של עכנאי וע"כ ראוי לומר דגרסת דהוא
 שמתיה היא היא הראויה דאלו לפירוש מתלמידי שמו לא היה סבה היות זאת הגאון
 וכן חלק רבן גמליאל עם רבי יהושע במעשה דכזור ותפלת ערביה אם רשות או
 חובה כדאיתא פקד תפלת השחר כ"ז:

שהיו כאלו אוברות בשיוש החרבן והשמד ומחלוקת בית שמאי ובית הלל והיו נפישו רבנן בחרוא [עדנא] זמן מנהון רבואתא דאית להון ספסלי בי מדרשא [ויתבי בהו] ומנהון רבנן דקדמיהון [איכא רבנן אחריני דיתבין קדמהון] דביומא דאתוקס ר' אב"ע אמרינן [ההוא יומא אתוספו כמי ספסלי בי מדרשא ואמר רבי יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר] אתוספי ת' ספסלי וחד אמר ז' מאה ספסלי [ברכות כ"ח] ומסר ר' עקיבא את עצמו [להדיגה] אחר שנפטר ר' יוסי בן קיסמא ונהרג [רבי] הנניא בן תרדיון ונתמטטה ההבמה [אחריהם] והעמיד [רבי עקיבא] תלמידים הרבה [והוה שמדא על התלמידים של רבי עקיבא] והוה סמכא דישראל על תלמידים שניים של רבי עקיבא דאמרי רבנן שנים עשר אלף תלמידים ^(*) היו לו לרבי עקיבא מגבת ועד אנטיפטרס וכולט מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותינו שבדרום ושנאוה להם רבי מאיר ורבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה [כדאיתא ביבמות סב:] רבי מאיר הוה גמיר וחרף ומחודד טפי מן כלהון וסמכיה רבי עקיבא ואע"ג דיניק הוי וסמכין לשאר ר' יהודה בן בבא בתר רבי עקיבא והדר סמכיה לרבי מאיר דאמרינן [סנהדרין י"ג] אמר רב יהודה אמר רב זכור אותו האיש לטוב ורבי יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה מלכות [רומי?] שכל הסוכך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותהום שסומכין בו יעקור מה עשה רבי יהודה בן בבא הלך וישב בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות בין אושא לשפרעם וסמך שם המשה וקנים רבי מאיר ור' יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אליעזר בן שמוע זרבי אויא מוסיף אף ובי נחמיה ומקשינן הא אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן כל האומר לא רבי עקיבא סמכו לרבי מאיר אינו אלא מועה ומסקינן סמכיה ד' עקיבא ולא כבלוהו דהוה

(*) בגמרות שלפנינו אחת כזאת אחת שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפטרס וכולן מהו כפרק אחד מפני שלא נתנו כבוד זכ לשם והיה העולם שמם עד שבאו אל רבותינו שבדרום ושנאוה להם והולדות וסמכים כדאיתא ח"ה בהערות

יניק הדר סמבית ר' יהודה בן בבא וקבלוהו ובהדן דור הוה רש' בנ
נשיא ועלה ר' נתן מבבל והוה אב"ד לו כדמפרש בסוף גמרא
דהוראות דאמר ליה רשב"ג לרבי נתן נהי דאהני לך קמרא דאבוך (?)
למהוי אב"ד למהוי נשיא מאהני לך ורבי מאיר הוא שהיה חכם הדור
כדמפרש התם נמי כד הוו עיילי רבי מאיר ורבי נתן הוו קיימי כולה
מתיבתא מקמיהו והוה איתי נמי חכמים גדולים כגון רבי ישמעאל בנו
של רבי יהנן בן ברוקא וכגון ר' יהושע בן קרחא ורבצו תורה הרבה
אלעזר בן יהודה ורבי שמעון בן יהודא רבי אליעזר בן שמעון רבי
יעקב איש כפר חיטיא ר' פרידא ור' פדת קמאה רבי זכריה בן הקצב
ורבי מתיא בן חרש רבי אלעזר בן ירמיה (?) [וחנן בן פנחס] ואבא חנן

(?) הערוך בערך קמר השלישי כתב זה מעשה דרבן שמעון בן גמליאל כשבקש
רבי נתן לחלוק עליו להיות נשיא שהיה רבי נתן צבלי ובכמה מקומות אמרין רבי
נתן צבאלא והיה אביו ראש גולה צבאל והיו ראשי גלויות רגילין ללבוש תנורות
דאזון קמרי ולעמוד לפי מלכי פרס'ים עד סוף מלכות פרס. ועלה רבי נתן לחק
ישראל והיה אב בית דין לפיכך אמר לו אס הועילה לך תנורה של ראש גלות
שלבש אביך להיות אב צ"ד הלא די לך זאת ובקשת להיות גם נשיא זה פירש רב
שרירא גאון וכעין זה הפירוש פרשנו בערך נסך ובערך נסך ראשון כתב בגמרא
דפרק במה חשה [נע:] דאסכא כולי עלמא לא פליגי פירש נסכא חוטין מלשון
מסכה וקחא מטלת קמרא חנור שבמהניקן מדקאמר ליה חרי המיני קאמרת שמע
מינה דקמרא המיניא הוא פירוש פלילא וקמרא חתיכות חתיכות של זהב וקוביות
ובתן מרגליות ומעמידן בחוטין שמכניסן בקבים נמאל דאסכא כגון מלאכת אבנט של
מלכים ועיין עוד שם בערוך ובשמות כ"ח ל"ט ואבנט העשה הרגס יוגתן וקמר
העבד ושם ושם מ"ב ממהניס ועד יריכיס הרגס יוגתן מן אחר קמור
חרגאון וכן בפסוק מ' תחת אבנטים יש לו קמורין ואונקלס בפסוק ל"ט ומ' יש לו
המין והמנין והנה יש לו ראיה מהתרגומים כי הקמרא הוא המין וכן יוסף בן
מתתיהו הכהן כתב כי אבנט הכהנים היה נקרא בימיו בשלשן בני ישראל המין
ואמרו בגמרא זכאים פ"ק יט. אמר רב אשי אמר לי הוגא בר נתן זימנא חדא
הוה קאזימנא קמיה דאזיז דגרר מלכא והנה מדלי לי המיניא ואחיתיה יהליה
[ופרש'] אבנטים היה גב"ה חנור למעלה] ואמר לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתוב
בכו ע"ב לענינו מה אמרו רואים כי הוגא בר נתן נשא קמרא שהוא המין
והוא אבנט שהיה נושא לכבוד ולתפארת לסיומן נשיאותו כי היה נשיא או ראש גולה
וכמו שהעיד הגאון רב שרירא עוד למטה שכתב והנה בר נתן דהוה ריש
גלותא בהנך יומי והם אחד מחכמי אבנא מסתפק בזה שהיה הוגא בר נתן
נשיא ודברי רבנו שרירא שרירן וקמין

(*) גם צבאל ר' משה ותורוהו אינה אמה שכתב בשלשן הזה אלעזר בן ירמיה

ופלימו וסומכוס ר' שמעון בן אליעזר ר' חנניה בן גמלא [ביוחסין]
 גמליאל והוא טעות] רבי יהודה בן גמלא רבי אליעזר [בן תדאי] רבי
 פנחס בן יאיר רבי יעקב בן דוסאי איסי בן יהודה רבי חנניה בן
 חנינאי רבי ישובב [הסופר] רבי אלעזר הקפר רבי ראובן [בן]
 אצמרבולי והכמים שעמהם ובימי [וכל ימיו של] רבי שמעון בן
 גמליאל גדל רבינו הקדוש בנו בתורה דקאמרינן [במציעא בפרק
 השומר את הפועלים] כי הוו יתבי רשב"ג ורבי יהושע בן קרחא אספסלי
 הוו יתבי קמיהו רבי ורא"ב ש מקשי ומפרקי אמרו מימיהן אנו שותין
 והן יושבין על גבי קרקע בנו להן ספסלי ואסקניהו ושמש רבי אותן
 החכמים דאמר רבי [ערובין כא.] כשהיינו לומדין אצל רבי שמעון
 בתקוע והלכתא דמתניתן מנהון גמר דאמר רבי [יבמות פ"ד]
 כשהלכתי ללמוד תורה אצל רבי אליעזר בן שמוע חברו עלי תלמודיו
 בתרנגולין של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד
 במשנתנו אנדרגינוס חייבין עליו סקילה בזכר והוי בהדי רבי כד
 מלך בתר אכוחי בניהן של אותן החכמים כגון רבי ישמעאל ברבי
 יוסי ורבי יוסי ברבי יהודה רבי יעקב איש כפר חיטאי ותלמידי רבנן
 והכמים אחרים כגון רבי חייא שעלה מבבל ורבי חנינא בר חמא
 ורבי אפס ורבן גמליאל ורבי שמעון בנו של רבינו ורבי ינאי הן
 רבצו לתורה הרבה בכל השנים האלו נתפרשו כל ההלכות שהיו
 תלויות בבית המדרש [בכל המדרשות] מאחרי [מפחדן] ההפסד
 הגדול [שהיה בחרבן הבית] והספיקות שנוולדו באותן המהומות
 וכל חלוקות שהיה בג' דורות האלו נפסקה ההלכה ^(°) ביניהן ונודעו בין
 [ביניהם] דברי יחידים ודברי מרובים ⁽¹⁰⁾ בתר דמרחו רבנן מרחי

וחנן בן פנחס ור' חנינא בן גמליאל יוחסין ונח"מ מלו קמטוים והוא סקר
 וכזו וילא המעין נח"מ בלד י"ט ויש שס מעות סופר קטן שחילו תמוך דלת
 חכיס ולא טפס יכול לתקן

^(°) נח"מ ה"ל כתב בג' דורות הללו נפסקה ההלכה בהם ונודעו ביניהם דברי
 היחידים ודברי המרובים (יוחסין ונח"מ נכונים) ודברי סקר הם

⁽¹⁰⁾ נוסח יוחסין נח"מ דעמתי רבנן בהו מרחי נפשי ודקו כזו דיוקא דבהר
 דיוקא ודקדקו הרבה כל השמועות והמשניות והקטן ולא הוסיפו על מומרה דקמחי
 מלאכי כנסת הגדולה אלא מרחו מרחי נפשי ודקו דקדוקי דברתי עד דאסיקו מלי
 דהוו אמלין הכך דאמטוים ומלי דהוו עבדין עד דאפשישו להון כל ספיקי דלית להו

נפישו ודקו [בהון] דיקא בתר דיקא ודיקדקו [הרבה] על כל שמועות
 ומשנאות ולא דאויספו על מימרא דקמאי דמן אנשי כנסת הגדולה
 אלא הכין טרתן הני טרחי ודיקדקו עד דאסיקו מאי מעמא דהוין
 אמרין הנך דאשונים ומאי דהוה עבדין עד דאפשיטו להון הנך ספיקא
 דלא הוה אית לראשנים מנהון מדעם ועד סוף יומיהון דרבנן ליבא דכתב
 מדעם כל עקר ולאנמי פה אחד ולשון אחד הווי גרסי רבנן אלא מעמי דהוה
 ידיע להון וכולהון דעת אחד בהון מאי דאיתיה דברי הכל ומאי דאיתיה
 פלוגתא ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים ולא הוה דברים
 מתוקנים משנה ידיעה שהכל שונין אותה פה אחד אלא אותן הטעמים
 אע"פ שהחכמים כולן שוין בהם כל אחד ואחד משנה לתלמידיו
 איזה דרך שירצה ובאיזה דבור שירצה יש שאותו דרך קצרה
 כדאמרין [ערובין סב:] משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי ואמרין
 [פסחים ג] לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה [אית] דתאני
 כלל ואית דפרטין ופרווחין ופשטין דומי דומי כל חד וחד מן
 רבנן תאני כדאתניה רביה האי מקדים האי מלתא והאי מאחר לה
 והאי קאיט לשניה והאי מרווח ליה ואית נמי מן דרביה יחיד דאמר
 מלתא תאני לה בסתמא ואע"פ דידוע [דידיעה ליה] דההוא יחיד
 [הוא] ואמרין [עדיות פ"א מ"ג] חייב אדם לומר בלשון רבו ואיכא
 דתני מאי דמסתברא ליה חדא כהאי תנא ומשום הכי מפרשין בגמרא
 על כמה משנאות הא מני רבי פלוני ואמרין מאן תנא להא דתנו
 רבנן [כמאן כי האי תנא] ואמרין בכמה מילי מי שיטנה זו לא שנה
 זו ומדקדין אחורי מתניתא במלתא מלתא מנה ואפילו מוקמינן
 רישא בחד תנא וסיפא בחד תנא אחרנא (והואיל) והנך משנאות
 וכולהו הלן בריאתא בתר דתריץ רבי מתניתן דילנא [והנך מתנייתא
 בלהן מקריין ברייתא בתר דתריץ רבי ברייתא דילנא] והוה אמרין

ולא הוה חד מן הראשונים דכתב מדעם עד סוף יומי דרבינו הקדוש וכן נמי לא
 הוה גרסי כולם כפה אחד ולשון אחד אלא טעמייהו הו ידעון להון וכלהון דעת
 אחת הוה בהון ולא הוה בגרסייהו פלוגתא וידעי מאי דאיתיה דברי הכל ומאי
 דאית ביה ומאי דאיתיה ליחיד ולא היו לכן דברים מתוקנים ומשנה ידועה שהכל
 שוין אותה פה אחד ולשון אחד אלא אותן הטעמים והשמועות שהיו ידעין אע"פ
 שהחכמים כלם היו שוין בהם כל אחד ואחד מחיי לתלמידיו בלחם חבור שירצה
 בלחם דבור שירצה

קמאי דתלת עשרי אפי הוּוּ בני רבנן במתניתן כדאמרינן בנדרים
 [מ"א] רבי הוה גמיר תליסר אפי הלכתא אנמירה לרבי הייא שבע
 חלש רבי אקרוי עליה [ואעקרו מניה] אחרר רבי הייא קומיה הנך
 שבע והנך שית אוארו הוה ההוא קצרה דהוה שמע ליה לרבי כי
 הוה גארים אול רבי הייא אנמור מן קצרה ואתא אהרין קומיה
 רבי כי הוה חזי ליה רבי לההוא קצרה הוה אמר ליה אתה עשית
 אותי ואז רבי הייא איכא דאמרי חבי אמר ליה אתה עשית אותי
 ואת רבי הייא איכא דאמרי חבי אמר ליה אתה עשית את רבי
 הייא וחייא עשה אותי וכיוון דהוא רבי דאיכא שינויי כולי האי
 בתנויי דרבנן ואע"ג דטעמיהון [דטעמיהון] לחרא מלתא סליקו חש
 דלא נפיק ואתא פסדא מיניה דמלתא הואיל וזוהו דקא מימעט לבא
 וקא מסתתמן מעיינות חכמה ומסתלק שר התורה [ומסתלקה התורה]
 כי ההיא דאמרינן [ערובין ג'] אי קמאי מלאכי אנן בני אינשי
 ואי קמאי בני אינשי אנן חמרי וכדאמר ר' יוחנן לבן של ראשונים
 כפתחו של אולט אחרונים כפתחו של היכל ואמרינן ראשונים
 ר' עקיבא אחרונים ר' אליעזר בן שמע טובה צפרנן של ראשונים
 מכריסן של אחרונים ואחסנוהי לרבי בהרי תורתו מן שמיא גדולה
 דהוה כאפין ליה כוליה דאריה מוליה שניה [ואחסנוהי לרבי מן שמיא
 דהוה ליה תורה וגדולה והוה כייפץ ליה מכל אתרין כללו שנה]
 כההוא דאמרינן [גמין נט] מימית משה עד רבי לא מצינו תורה
 וגדולה במקום אחד והא הוה יהושע הוה אליעזר וכוליה שמעתיה
 [אמר רבה בריה דרבא ואי תימא רבי הלל בריה דרבי ואלס מימות
 משה] ושקטו רבנן ביזמו מכל שמד משום דחימותא דאנחנוס
 לדיליה ואסורום ואסכום לתרוצי הלכתא דגרסון להון רבנן מולחון
 פה אחד ולא גארים כל חד וחד לשנא לנפשיה משום דהנך ראשונים
 דקמי חרבן הבית לא הוּוּ איצטריכו להבין הואיל ותורת פה היא ולא
 איתמרו להון טעמי דברים [שבעל פה] ידועין כגון תורה דאכתיבא
 [אלא ידעי וגמרי טעמיה בלבהון] אלא טעמי דלקיטין להון בלבהון
 וכל חד וחד מגמיר להון לתלמידיה כאדם שמספר להבירו [ומלמדו]
 באיזה לשון שירצה וכיון דמכנפין [בלשבת חגיות] בביתי המקדש
 ובתי מדרשות מסודרין ביד וממשלה בלא פחד ולא עקאתא וסן
 שמיא מסייעין להון והוה ברירן [להון] טעמי דאורייתא בהלכתא למשנה

מסיני ולית חלוף ולית פלוגתא כי דאמרין [תוספתא חגיגה פ"ב
ותוספתא סנהדרין פ"ו ובבלי סנהדרין פ"ח: תניא אמר רבי יוסי
מתלה לא היתה מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים
ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של כ"ג כ"ג אחד יושב
על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין
של כ"ג כ"ג יושבין בכל עירות ישראל היוצרך החבר לשאול וכולי
ברייטא] עד משרבו תלמידי הלל ושמאי שלא שמשו כל צרכן רבו
מחלוקת בישראל ונעשית תורה כולי ורבנן דביתר הכין ובימי רבן
גמליאל ורבן שמעון [ורבנן דבתרייהו דבימי הלל ורבן שמעון בנו]
אבתי הוו שקלין ומרין יהוי קיימין פלוגתא דתנאי [בהדי הדדי] ולא
הוה אפשר דגריסין כולהון פה אחד וביומי רבי [בנו של רש"בג]
אסתעייא מלתהון [מלתא ותרצנהו ובתביניהו והיו מילי] דימילי דמתניתין
כמפי הגבורה אמירן וכאות ומופת דמיאן ולא מלימיה חברין רבי
אלא [הנהו] מילי דהוי גרסי ליה קצת הנך ראשונים דקמיה ומנאלן
מדתנן [היו בורקין מא.] מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים
ואמרין מסתברא דבן זכאי דעלמא דמאי סלקא דעתך רבן יוחנן בן
זכאי הוא היכי קרי ליה רבי בן זכאי [הבא קרא ליה בן זכאי והבא
קרא ליה רבן יב"ז] ומקשינן והא תניא בהדיא מעשה ובדק ר' יוחנן בן
זכאי בעוקצי תאנים ומסקינן אלא תלמיד יושב לפני רבו הוהואמר
מלתא ואיסתברה ליה [טעמיה] לרביה וקבעה בשמיה דאלמא מן
תהוא זמן דהלל ושמאי קאתאנו רבנן מעשה ובדק בן זכאי והניח
רבי הכין ולא שניה [במתניתין מתניתין] ועוד מדתנן [ערובין
נ"ג] כיצד מעברין את הערים אמר רבי ⁽¹⁾ מי איכא דשילי להו לבני
יהודה דדאי לישאני מאברין תנן או מעברין תנן דאלמא רבי גופיה
דהוא תרצה למתניתין מספקא ליה היכי תנן ואע"ג דמאן דתני מאברין
לא משתבש כגון אבר אבר ומאן דמתני מעברין לא משתבש כגון
אשה עוברה שמעינן מיניה דבלשון הוה הוה אמירא מילתא קמי
רבי איכא דתני הכי ואיכא דתני הכי

ואף מסכתא נמי הוה מופסק [מספקן] מיקמי רבי מדקאמר

⁽¹⁾ בגמרות שלפנינו איתא אמר רבי אבהו אבל גם רבי יוסה בן גאלח זיף לו
אנקסא אמר רבי בהקדמתו לספר סדקתה

ליה רבי מאיר לרבי נתן [חוריות י"ג] נומא ליה לרבן שמעון בן גמליאל פתח תני בעוקצין דלית ליה ומעשה דרבי יעקב בן קורשאי דאזל יתיב להדא כוותא [דוכתא] דעיליתא דהוה יתיב רבי שמעון בן גמליאל גרם ותנא גרם ותנא עוקצין אמר מאי דקמא [אמר רשב"ג מאן דקא שאיל בעוקצין] יהיב דעתיה גמרא ואיבא דוכתיה דאוסף בהו רבי פירושין כגון הא דתנן [במה אשה משנה ט'] חבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים ⁽¹²⁾ בזוגין הכין הוה סתני מפומא דראשונים פירש בה רבי ותנא וכל אדם אלא שדברו חכמים בחוה לבר מן מיליה דאתנינן ביומיה וביומי דבתריה כי דקאמר משנה ראשונה ומשנה אחרונה כגון [וכן] כסכתא עדיות דאתניה ביומא דאקמוה [דאתוקם] לרבי אליעזר בן עזריה דאמר [ברכות כ"ח] בו ביום נשנו כל בו ביום ואף בו ביום נשנית עדיות ותנא לן רבי כגוה בתר הכין מדאתני דאתני בימי אביו [מילי דאתנה בימי אביו] כגון [עדיות פ"ה מ"ב] רבי יוסי אומר ששה דברים מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל וכגון [שם ושם ט"ו] אמר רבי יהודה חס' ושלום שעקביא נתנדה אבל מסכתא אחרות אע"ג דמעמהון הות תני להו רבנן [קמאי] רבי תרצינן להלכתא אית מנייהו דתנייה בלשון זה הראשון ואית מנייהו דתנייה כד חזא

וסתם סתנינן ודאי [לא] רבי מאיר אמרו מלכו אלא ההוא אורחא דגמרא רבי מרבי מאיר דהוה סתני רבי מאיר לתלמידוהי אותה אחו רבי וקבע לאתנווי לכולה עלמא ורבי מאיר מרבי עקיבא אחו אותה הדרך [דרך הגמרא שלו] ורבי עקיבא [קבלם] מרביותו הראשנים דאמרינן [סנהדרין פ"ו] אמר רבי יוחנן סתם סתנתין ר' מאיר סתם תוספתא רבי נחמיה סתם סיפרא ר' יהודה סתם ספרי' שמעון וכולהו אליבא דרבי עקיבא והנך בריאתא דתוספתא וספרא וסיפרי אנון בריאתא והני בריאתא ⁽¹³⁾ דתנו רבנן ולקיימון מאי

⁽¹²⁾ וגמרא שר"ל שהלשון ובני מלכים בזוגין על כרחך נשנית בימי החכמים שהיו בזמן הבית שהיו אז לישראל בני מלכים ששנצילם נאמר הדן הזה והוסף רבי לפרש שהחכמים הראשונים לאו דוקא בני מלכים אמרו אבל דברו כהוה ועיין בהערות בסוף החזק

⁽¹³⁾ נוסח הדיוחסין אלן ברייתא כללו הוה תנו להון רבנן קמאי ואמרו רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי שמעון ולקיימון כל חד מינייהו דלית תוספתא רבי נחמיה ספרא

טעמא דתלמיד ר' עקיבא אנן וקא אמרין וכולהו אליבא דרבי
 עקיבא אבל בריאתא אחריניתא לא אכפת לן בהו דמוכחין דרבנן
 וסמאכיהון אנן תלמידיו רבי עקיבא וכד אמר רבי שמעון לתלמידיו
 [גיטין ס"ז] שתי מדותי שתרמתי הן מתרומות מדותיו של רבי עקיבא
 והא אמרו [ערובין נ"ג] לבן של ראשונים כפתחו של אולם זה רבי
 עקיבא וקא מפרשין רבותינו [סנהדרין ל"ה] דאפילו אדם הראשון שמה
 בתורתו של רבי עקיבא כשהראו הקב"ה דור דור וחכמיו ורבי דוסאבן
 הרבנים קאמר ליה [יבמות ט"ז]. אתה הוא עקיבא בן יוסף ששםך
 הולך בכל העולם וחכם של כל תלמידיו רבי מאיר הוא דאמרין
 [ערובין י"ג] אמר רבי אהא בר רבי חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר
 והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו ומפני מה לא
 קבעו הלכה כמותו שלא עמדו חביריו על סוף דעתו שהיה אומר
 על הטמא טהור ומראה לו פנים על הטהור טמא ומראה לו פנים
 ומשום הכין הוה חביב לרבי עקיבא וסמכיה מיניקתיה ולקט רבי
 בהלכתא אורחא דרבי מאיר דהאי אורחא דרבי עקיבא כיון דחזא
 דקצרה וקרובה ללמוד ודבריה מחוברין חבור יפה כל דבר ודבר
 עם מה שדומה לו ומדוקדקין [דבריו] הרבה יותר מכל התנאים [מכילהי
 רבנן תנאי] ואין במ שפת יותר וכל מלתא מפקע [מסקה] לטעמיה
 בדלא אמר בה מלתא דמופיאנא דלא צריכא ולא מחסרא [ולא
 מיתרא] מדעם אלא בדוכתא מעיטתא [וארחא קייטא] ובכל מילה
 [ובכלל כל מלה ומלה] גדולות ונפלאות ולאו כל מאן דחכים ידע
 לחבורי מילי [הבין] [ידע להון לחבורי] בדכתיב [משליי"א'] ומי"י
 מענה לשון ואע"ג דבולהון חכמים שוין בטעמי ובתירוץ כוון דרבי
 עקיבא [היה] רחב לב ורבי מאיר תלמידיה [נמין] רחב לב הוה שפירא
 תרצתהון ועדיפא [מדכולי תנאי אחריני] משום הכין לקטא רבי
 ואוסיף מה דהוה ביומיה ותרצה נמי כד חזא ופירש בה נמי כוליהו

רבי יהודה ספרי רבי שמעון ומתנין רבי מאיר וכלהו אליבא דרבי עקיבא כי כלם
 תלמידיו דרבי עקיבא הם אבל ברייתא אחרייתא לא אכפת לן בהו משום דהוי
 מוכחין דרבנן הווי דלקטניהו וחבריהו והנהו הווי תלמידים של רבי עקיבא וכן אמר
 רבי שמעון לתלמידיו כי שני מדותי שמדתי הרומות הם מהרומות מדותיו של
 רבי עקיבא

תורפי [תירוצי] ועקרא דפלוגתא דרבנן דכיון דהוה איתא רבנן שמעי
דהנך רבואתה דפליגון [דהוה מרבנן דשמעי מרביותא דפליגן] אי נמי
דיתידין דפליגון ותאני מימריהון סתמא או איכא דשמעינן או שמיע
להון אתו למטעא [או איכא איכא אינש דשמע להון אתי למטעין]
וכד מפרש חבין הוה מילתא מיסתלקא ספיקא דתנן [עדיות פ"א מ"ו]
אמר רבי יהודה למת הווצרו דברי יחיד בין המרובין לבטלן שאם
יאמר אדם כך אני מקובל אמרין ליה דברי איש פלוני שמעת וכד
הוה כולי עלמא שופרא דתרצאתא [צורתא] דמהניתן ואמיתת אילן
טעמי [הדברים] ודוקי דמילי שבקו כולהון הנך תוני תנא תינאני
[תניגין דהוה תני] ופשטו אילן הלכתא בכל ישראל והלין הלכתא
דילנא והנך כולי אישתבין והוין כגון בריאתא דמעיינין להו מאן
דשמיע להו כמאן דמעין בפדושי או בלישני רויחי אבל סמאכא
דישראל על הילן הלכתא וקבילו כל ישראל כד הוונן באמונה וליכא
אדם דאפליג בהון על הדא אורחא תרצה רבי לכל המשנה לאן
דשביקו קמאי רובה לבתראי אלא לא הוה צריכין ⁽¹⁴⁾ להיבדוק מילי
דגרסי פה אחד עד דחרב בית המקדש ותלמידהון דלא הוי כותהון
משמיהון הוה אמרין דהא ר' אליעזר דהוה ראש תלמידי רבן יוחנן בן
זכאי כד שאלוהי הנך מילי דמפרשין בישני שיעורי יום הכפורים [ס"ז]
סימן חלה פלוני בבשין כסור בית אשם ולא אהדר להון אלא
דחיינון חבין תניא ולא שהפליג בדברים אלא שלא אמר דבר שלא
שמע מפי רבו לעולם ודאיצטרך רבי למאי דפרישנא בתר דנח
עלמא דאיתבהי מן ההיא שמאדא [דאית בהו שני דורות] ⁽¹⁵⁾

ולענין מסבאתא דהזיתין [דאית בהו] מוקדם ומאוחר
רבי כד תרצה למשנתניו לא סדרינן למסבאתא חדא
בתר חברתא אלא חדא חדא תנייא תינא באפי נפשיה

⁽¹⁴⁾ נוסח היוחסין ולא הוה צריכין לחבורי ומילי דמגרסן על פה חזון וכל חד
וחד מדנק ידעי להו בקבלה ולא הוה צריכין לחבוריהו ולמכתב צניחו עד דחריב
בהמ"ק וקמו תלמידהון דהנך קמאי ולא הוה ידעי פותהון והוה צריכין לחבורי

⁽¹⁵⁾ גם כהן כיון שגא משה לפעם בל לפלל קשה קמו שקוואר ח"ק
זהירות

מסכת ת"מ

מאן דניחא ליה לאקדומי מקדים לה ומן דניחא ליה לאחורי מאחר לה ולא ידעין לה הי תנא רבי ברישא אבל הלכתא ופרקי דכל מסכתא ומסכתא הכין תרצין רבי חדא בתר חדא דאמרינן [עבודה זרה ז'] רב הונא אמר בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרתי מסכתא אמרינן אין סדר למשנה וכל חדא מיניהו איכא למימר דלכא תניא רבי ברישא והיכא דמשכחינן כתם ואח"כ מחלוקת בחדא מסכתא אמרינן אין הלכה כסתם או מחלוקת ואח"כ סתם בחדא אמרינן הלכה כסתם בחדא אבל בתרת מסכתא לא אמרינן משום דלית להו סדר ורב יוסף נמי הכין סבירא ליה מיהו אמרינן אבבא דחדא מסכתא היא

ודאמרינן מאי טעמא הקדימו כפורים לשקלים אנן הכי אתנינן בי רבנן שקלים ואח"כ כפורים אבל וודאי סוכה קמי יו"ט תנינא ובתר הכין ראש השנה ואפשר דתנו יתהון בחלוף מיהו אית למימר דאקדים שבת לעירובין הואיל והשיבא שבת טובא ובתריה פסח הואיל ואיתיה ראשון לכל המועדים וחגים ובתריה שקלים שהוא מלפניו וכאחד מענינן כעירובין דבתר שבת והדר לענין שבת ותנא סדר יומא משום דבשבאנא דאמי ואע"פ שבסדר שנה אחר ראש השנה איתיה [דראש השנה] כמעביר קול לפני יום הכפורים דמיא ושמחת סוכה דבתר יום הכפורים דחג גדול הוא וכפסח דמיא ותניא יום טוב דכגון שבת הוא ואחרת לראש השנה דליתני בתרה תענית משום דכולהו כתר עינינא דמיא הכין רגילין רבנן למתנא זאי אית דניחא ליה לאקדומי או לאחורי הרישות בידו ואית מסכתא דאמרינן תנא אמאי קאי כגון שבועות בתר מכות ומאיכתי קורין על פסקא דקרא

מסכת יומטין

דאמר רב הונא בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרתי אמרינן אין הלכה כסתם ומחלוקת ואחר כך סתם בחדא פסקתא אמרינן הלכה כסתם אבל בתרתי מסכייתא לא אמרינן משום דאין להו סדר ורב יוסף נמי הכי סבירא ליה ומיהו אומר בבבי דניקים

דכולהו חדא מסכתא ננהו ודקא אמריתו מ"ט הקדמו כפורים לשקלים
אנן הכי אתנינן בי רבנן שקלים ואח"כ כפורים אבל ודאי סבה קמי
יום טוב תנינא ובתר הכי ודאי ראש השנה ואפשר דתנינן להון בחלוף
מיהו אית למיטר שיש להקדים מסכתא שבת תחלה הואיל וחשוב
שבת טובא ובתרה כסכתא ערובין דדמי לה וחר ענינא הוא ובתרה
מסכתא פסחים שחפסת ראשון לכל המועדים וההגים של כל השנה
ובתרה שקלים שהוא מלפניו וכאחד מעניניו ובתר שקלים תנינן
סדר יומא דדמי לשבת ועירובין משום דיומא דכפורי לשבתא דמי
ובתר סדר יומא תנינן מסכתא סבה דבתר יום הכפורים הוא וחג
גדול הוא ובתר מסכת סוכה תנינן מסכת יום טוב דחד ענינא הוא
ובתר י"ט תנינן מסכת ראש השנה כי היכי דליתני בתריה מסכת
תענית משום דאחר ראש השנה זמן רביעה זמן זריעה וכחד ענינא
דמי הכי רגילי רבנן למיתני ואי איתא דניחא ליה לאקדומי ולאחורי
הרשות בידו ואע"ג דחזוין מסכייתא דקאמרינן בגמרא מכדי תנא
ממסכתא פלונית סליק כגון מסכת סוטה דקאמרינן בגמרא מכדי תנא
ממסכת נזיר קא סליק וכגון מסכתא שבועות דקאמרינן מכדי תנא
מסכות סליק אלמא יש לחן סדר

ולענין תוספתא ⁽¹⁰⁾ וודאי דרבי חייא תרצה מיהא לא
מסיימא לן [מלתא אי] ביומי רבי או בתריה אבל בלא ספק דבתר
דאתריצו הילכות משנתינו איתריצה תוספתא ומילי דתוספתא ברירין
בתר דמתניתן אינון ועליהון תנין ולא פשיטא לן [מלתא אי] ביומי
דרבי נח נפשיה דרבי חייא ואע"ג דמקשינן [כתובות ק"ג:] אמר
רבי חייא ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות ותו אמר רבי
חייא אותו היום שמת רבי בטלה הכהונה ותוב כשחלה רבי נכנס
רבי חייא אצלו ואמרינן ביה אי בעי תימא איפוך אי בעי תימא לא
תיפוך כיון דרבי חייא עוסק במצות הוה סבר לא איפגריה דאלמא

⁽¹⁰⁾ גוסס ויחסיין ולענין תוספתא דרבי חייא ודאי הוא תלמי ולא מסיימא לן
מילתא אי ביומא דרבי תלמי או בתריה דמתמחין בהנחל על מצות דבי רבי
חנינא בר חמא ישב בראש וקא אמרינן והא ליכא דבי חייא דעדיף מניה ומתירן
נח נפשיה דרבי חייא ואע"ג דמקשינן

מספקא מיהו אמרי רבנן דביומי רבי איתקון בריאתא והוה מתנן במדרשא מן ההוא דחגיגה דהנהו אילמי דהוו בשכבותיה דרבי בני אהתיה דרבי יוחנן בן גודגדא ואמרי ליה בני בריתיה דריב"ג דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילין ויתבין קמיה ומרחשין שפתותיהו ומניפי ריישיהו בעי רחמי עליהו ואתפתחי ואישכח דגמירי הלכאתא וספרא וספרי ותוספתא וכוליה תלמודא

ודאמרינן מה ראה רבי חייא לכתבה ואמאי לא כתב רבי מעמיה אלו בקש רבי לומר על [לכתוב ולחבר] כל מה שהיה שונה מלי אריכין איתקון [שנוי בימיו אריכין מלי ואתערקן] אלא רבי עקרי דברים תקן [וכתב] וכגון כללות ולשנא קיטא [קלילא] דאפילו מחדא מלתא מגמר מניה מעמים גדולים ונפלאים ותילי תילים [של הלכות והגדות דבסייעתא דשמיא איתמרא משנתינו] [אתאמרא מתניתן] ואתא רבי חייא פשט בברייתא פראמי ואנפי להנהו עיקרין וכללין ורובי דטעמי דפשיסין [דנפישין] ומרווחין בברייתא עיקר דלחון במתניתן ועל מאי סמאכיהון [עקר דמתניתן סמכין] כדאמרי בתענית אילפא תלא נפשיה בקרסא בעיבורא דספינתא אמר אי איכא אינש דשאל מינאי מילתא בדבי רבי היא ודבי ר' אושעיא לא פשיטנא ליה ממתניתן נפילנא מאסקריא וטבענא אלמא כל מאי דאיתא בדבי רבי חייא ורבי אושעיא אית לן למפשט ממתניתן ובא אילפא להראות חכמתו משום ההוא מעשה דיליה בחדיה רבי יוחנן דמפרש בתעניות [כ"א] וכי אתא ההוא סבא תנא ליה האומר תנו שקל לבני אוקמה כרבי מאיר דאמר מצוה לקיים דברי המת ואלו היכי דאתא רבי חייא בברייתא לאיפלוגי על רבי אין שומעין לו כגון מלתא דהוא רבי הלכה וסתמה במתניתן ואע"פ דהוה בה פלוגתא מעיקרא וכד אתא רבי היא מפרש דפלוגתא הוות מעקרא ואע"ג דסתמא במתניתן אנן כמתניתן עבדינן ולא נקטינן סוגיא דעלמא דאע"ג דסגין דרבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי היכי דסתם רבי כרבי מאיר עבדינן כסתמיה אבל היכי דפריש רבי פלוגתא במתניתן עבדינן כמאן דסוגין כמיסריה כגון דאמרי רבי מאיר אומר כן ורבי יוסי אומר כן הילכתא דברא כרבי יוסי ואי הוא רבי חייא טעמי דרבי מאיר וסתם בברייתא כותיה לא מקבלינן

מיניה דכי בעי מינה ר' נחום שמעיה דרבי אבהו מר' אבהו [החולץ מ"ב] מחלוקת במתניתן וסתם בבריתא מאי אמר ליה הלכה כסתם מתניתן מחלוקת במתניתן וסתם בבריתא מאי אמר ליה רבי לא שנאה רבי חייא מנין לו משום דרבי חייא תלמידיה דרבי ומן גמאריה דרבי הוה אמר ולא הוה אית ליה לרבי חייא אלא מאי דאיתיה לרבי ואפילו דוקא דמילי דמתניתן מברע בריתא בהדיא כי ההיא [פלוגתא] דמבוי [ערובין פ"ק ט"ו:] דפרוץ כעומד אמרין תיובתא דרב פפא תיובתא והלכתא כותיה דרב פפא ומקשינן תיובתא והלכתא ומפרקין אין משום דדיוקא מתניתא כותיה ולא יהיו פרצות יתירות על הבנין

וסיפרא [ויספרי] דרשי דקראי והכי רמיו הלכתא בקראי ומעיקרא בבית שני ביומי דראשונים לפום ההוא אורחא הוה תנינהון וכד חזו רבנן דבריתא [אחרני] ולא דרבי חייא ודרבי אושיעא אית בהוא שבשתא ואית מנהון פראטי דמן [דמייאן] כללים דיתידים ומילי דלא דיקין והני דתרצינן רבי חייא ורבי אושיעא עדיפא מכולהו לקטינהו מרבנן [רבנן] ותנינן בי רבנן ועליהון אמרו בנמרא תנו רבנן ואע"פ כן הוה שביחן בריאתא אחרות דגרסי להון רבנן כל חד מאי דאגמריה רביה ותנאי נמי דהוו הני קמיהו כגון אחי תנא דבי רבי חייא ואשיאן תנא דבי רבי אמי ובר קפרא נמי תנא משנאות אחריות ובבבא מילי אמרין בדקא לוי¹⁷) במתניתא ודרבי חייא ורבי אושיעא אעדרפוח רבנן מיניה [עדיפן מכולהו] וכל חד [וחד] מן רבואתה הוה אית ליה בריאתא מנייהו על מסבאתא ומסבאתא כדאמרי

¹⁷) ביבמות פ"ק ט. ח"ל לוי לרבי מאי חירא דתני ט"ז ליהי ט"ז ח"ל פמזמא לי שאין לו מוח בקדקדו מאי דעך אמו אמוסת אביו פלוגתא דרבי יודא ורבנן שיא ובפלוגתא לא קמייירי וכולי ונדף יוד איהא ואס"כ בדקא לוי במתניתא ופירש"י אגיסה והוספה לאמו אמוסת אביו במשנה ובפ' הזב. מת. ובדקה לוי במתניתא ואשכח נקן לטיומן מעל ופירש"י הגיסה והוספה בחוספתא שסדר ושנה בה תני לוי מצוי שהוא רחב עשרים אמה טען קנה בלמ' אהו ודיו הוא תמי והוא אמר לה דאין הלכה כמותא משנה (עירובין יוד) וביהסין מצוה

תנא דב' שרביא בקדושין דבי לוי¹⁸) דהוה נמי שמעיה דרבי כבד
קפרא ורבי הייא ורבי אושעיא ורבנן דבבל קמי רבינו הקדוש הוה
אית להון מתניתא דהא הות בהון תורה דהו מרביצין בדוכתא
דמתיבתא דתנן. [יבמות קט"ו] אמר רבי עקיבא בשירדתי לנהרדעא
לעבר שנה זכפוס בדיתא דהוה בה חנניה בן אחי רבי יהושע ות"ר
[סנהדרין ל"ב] הלך אחר בית דין יפה ומפרשין אחר חנניא בן אחי
רבי יהושע לגולה והוא שקראוהו גולה דלהתם היו משיאין משואות
דבית דין הוה התם דתנן [ר"ה כ"ג] עד שרואה את כל הגולה לפניו
כסדורת איש ואמרין עלה מאי גולה אמר אבוי פום בדיתא והלל
חוקן מבבל עלה והיה נשיא בא"י וביומי דרבי ובתריה חנהו
סתניאתא דבבלאי הוומקרוין בא"י משנת רבי נתן זמר שמואל נמי
אמרין בכמה דוכאתא תנא דבי שמואל¹⁹) והנך משנאות דהו תנו
לחו תלמידי חכמים הראשונים חוץ מרבי עקיבא הוה מתמרין נמי
דאמרין בכמה דוכאתא תנא דבי ר' ישמעאל. [ביוחסין תנא רבי
שמואל בטעות] ואמרין תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב והוין בריאתא

¹⁸) כתב סדר הדעות באגרת דש"ג הני רב שרביא בקדושין דבי לוי לא מלאכי
זה ונ"ל ש"ל רב שמעיה בר זירא בקדושין דבי לוי
והנה אהנו מלאכי הני רב הושיעא בקדושין דבי לוי (ב"ב נב ז') דהני דבי
לוי הכל היו בכלל העמדה והערכה ואפילו בעל מוס מעיקרו וכן הני דבי לוי
במהמיה ואפילו חיה ועוף (בכורות יד ז') מדמי לוי הוא הפסוד ממונו של כהן
לפיכך יופסיד ממונו (שם יוד) עיין זכחים קטו. ועיין בהערות

¹⁹) אמר חז"י השתא דאמר שמואל טפח ותנא דבי שמואל טפחיים שמואל
הלכה למעשה אהא לאשמעין [שבת י"ד] אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב מודדת
אשה קמה צו"ט ונותנת לתוך עסתה כדי שהטול חלה בשין וספה ושמואל אמר אסור
והוא תנא דבי שמואל מותר [ופר"י בתוספתא בסדר שמואל מהנאים שלפניו
כמו שסדרו רבי חייא ורבי הושיעא וכמו שסדר רבי חה המשה] אמר חז"י השתא
דאמר שמואל אסור ותנא דבי שמואל הלכה למעשה אהא לאשמעין [ב"ב
כ"ג] דתנא דבי שמואל משמרה היוצאה עושה תמיד של שחר ומוספין משמורה
הנכנסה עושה תמיד של בין הערבים ובזיוין [סוף סוכה] אמר רב נחמן תנא דבי
שמואל דבר הנטל בשבת חוסר דבר שאינו נטל בשבת אינו חוסר (כ"ד משתתסין
פ"ו) ובפרק ר"א דמילה קל"א תנא דבי שמואל כל מלאכה עבודה לא תעשו
וצתה תקיעת שופר ורדיית הפה שהיא חכמה ואינה מלאכה אך שם למעלה קי"צ:
ד"ה ג"מ הובא זה המאמר על שם תנא דבי ר' ישמעאל

נמי לראשוני ראשנים כדאמרינן בערובין [עושין פסין י"ט.] תני רבה בר מרי בדבי רבי יוחנן בן זבאי וכולי הני בריאתא לא איקבע למיגרסינן כולי עלמא כד אקבען בריאתא בדרבי חייא ורבי אושיעא לא אמרינן בהו תנו רבנן אלא תניא ותני תונא

וסיפרא וסיפרי נמי לאו מתחלה פשמו ברבנן כואת משנאתינו דמשעת תקונה פשמה אלא קלי קלי דאמרינן [יבמות ע"ב:] אמר רבי יוחנן לדיש לקיש ראיתיו לבן פדת שהוא דורש כמפי הגבורה אמר ליה הא לאו דיליה היא הא מתניתא היא והכי תאני לה בתורת כהנים נפק רבי יוחנן תנייה בתלתא יומי וסברה בתלתא יומי ובתר הכין אקבעו תוספתא וסיפרא וסיפרי [ותוספתא] וכולי תלמודא והנך בריאתא [לא] הוה להוה קץ וכל חד מן רבנן גרים מפוס רביה כדאמרינן בבא מציעא אישכחיה רב ששת לרבא בר שמואל אמר ליה תנית מירי גבי שכיר אמר ליה תנינא ורבנן אמורי דבית רבי טובא הוה צריכין לאילן בריאתא דמנהן נפקין כל מילי עמיקתא דאמירן במתניתן בלשנא קימי וברומי ובכללי וענפין וחדושין ותולדות דאדבר רבי עיקרן דלהון ולא פשט דומי והוה צריכין רבנן נמי לפולא וסברא והוויא למידק מנהון מאי דאיצרכא ליה מלתא ולדמויי מלתא למאי דדמי ליה ולהביאה בכלל עקר שלה כדאמרינן [ערובין ס"ז.] רב חסדא ורב ששת כי הוו פגעו בהדי רב חסדא מרתע ממתניתא דרב ששת ורב ששת מרתע מפילפוליה דרב חסדא ושבהוה רבנן למאן דגמר מתניתא טובא דמתגליין [ליה] מעמי תורה דביוון [דגמיר וידע] כמה תנייני תאני מלתא תנא מלתא דקיש ליה מר מרווח ליה מר ומלתא דעמיקא בזו משנה ברירה במשנה אחרת וכי ההיא דאמר [סנהדרין מ"ב.] רבי אחא בר רב חנינא אמר רבי אמי אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן כי בתחבולות תעשה מלחמה במי אתה מוצא מלחמה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה וקארי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בבח שור ואף על גב דמאן דתני ולא ידע לפלפולי הוי חדוש או נולד דלא תני בהדיא [איזה חדוש ואיזה נולד אתי מיניה דלא תני במתניתן בהדיא] לא ידע לדמויי ולהנפיק עיקר דליה [במתניתין] אף על פי כן הוא עדיף מן מאן דמפלפל סאבור ולא גמור מאי דתנו ומאי דאמור דההוא

דגמור ויכול לאורויי הנהו מידאני [מדהני] דשמעינן חלכה למעשה
 וההוא דסבור ⁽³⁰⁾ לא יכול מאי טעמא דמאן דלית ביה גמארא
 מהפקינן ליה מסבארא אבל מאן דאית ביה גמארא לפוס דאמר
 הוא ולא מהנפיקינן לדיניה מסבארא והיכי דפליגין אמורי וסוגיין
 בעלמא כחד מנהון ותניא בריתא כאידך עבדינן כי ההוא דתניה
 כותיה וכי ההוא דאמרינן בשחיטת קדשים [זבחים צ"ו:] רב יצחק
 בריה דרב יהודה הוה שביח קמי רמי בר חמא שבקיה ואזיל לקמיה
 דרב ששת יומא חד אשכחיה אמר ליה ראמי ארקפטה נקט ביד ריוח
 אתי ליה ליד אמר ליה משום דאזלת לקמיה דרב ששת אמר ליה
 לאו משום הכי מר כי בעינא מלתא ופשט לי מסבארא משתכחא
 מתניהא דפרכה ליה רב ששת כי בעינא מיניה מלתא פשט לי
 ממתניתא כי נמי משתכחא מתניתא דפרכא לה אמינא מתניתא
 ומתניתא היא אמר ליה בעי מנאי מלתא דאיפשיט לך מסבארא
 כמתניתא בעא מיניה בישראל במקצת כלי טעון כל הכלי מריקה
 ושטיפה או אינו טעון אמר ליה אינו טעון מאי טעמא מידי דהוה
 אחוזה אמר ליה והא לא תני בביתא הכי דתניא בשל במקצת
 כלי טעון כל הכלי מריקה ושטיפה מה שאין כן בחוזה אמר ליה
 אי תניא תניא ומשום חבין כד אבעי להו [הוריות] סיני ועוקר הרים
 הי מנייהו עדיף כד אצריך עלמא לרבה דהוא עוקר הרים ולרב
 יוסף דהוא סיני דהא אמרינן דקרי אנפשיה ורב תבואות בכח שור
 שלחו מתם סיני עדיף דהכל צריכין למרי חיטא [דזה הוא גמרא]
 הבין דאח רבי חייה ⁽²¹⁾ ותרצינן לבריאתא דאנן השתא דבתנין

⁽³⁰⁾ בנוסחת הווחסין והיה דסבור לא יכול מאי טעמא דמאן דלית ליה
 גמרא מאן מפקי ליה מסבארא אבל מאן דאית ליה גמרא לפוס מאן
 מפקי ליה מסבארא אבל מאן דאית ליה גמרא לפוס מאי דאמור הוא
 ידע מה נפקין ליה מגמרא עד כאן הלשון אמור בדברי הגאון ר"ל מחובר
 וכתב בספר ואם כן למה הגאון לומר כי מי שיש בידו בריתות מקובלים אשר
 בלשונם נקרא גמארא על כן יכול הוא לפסוק מלכה לפי מה שנמצא בהבריתא אבל
 מי שאין לו בריתא מקובלת ושואלין אותו הלכה צריך להוציא ההלכה בדרך פלפול
 וסבארא ואינו צעוק מהטעות ואנחנו רואים כי נוסח ה"מ הוא לודק ונוסח הווחסין
 משוכס ואינו מוזן

⁽²¹⁾ בנוסחת יוחסין נראה דבי חייה ותרגמן לצרייתא דליתא דאנן השתא הקך

ב"ה רבנן בלחוד משום דהנך קמייא כולו הוה נפיש טריאתהון והפכאתהון ומאי דאיצטריכו ליה רבנן מנהון אמוראי בגמרא ודקדוקי ביה והנפיקו טעמא ושאר אשתכח דלא אצטריכינן ליה ואע"ג דבריאתא דבי מר שמואל דהות לבבלאי דיקא ותריצה דאמרין בסדר יומא [ע' ע"א] פר העולה ושעיר הנעשה בחוץ אמר רבא לא משתכחא מתרצתה אלא או רבי אליעזר דבי שמואל או רבי עקיבא דתוספתא ואע"פ אשתבקה⁽²²⁾ דבי בר שמואל ודודר מינה וכד משתבחין השתא נוסחי דבריתא לא סמכין עלוהי ולא קא מתנינן ולא ידעינן בקושטא אינון אי לא אלא הני גרסין בי רבנן ובריאתא אחרני נמי דקריין להו רבנן קטנות דלא לאורויי אנהיו כגון הלכות דרך ארץ והגדות

והתלמוד נמי דשאלתון עלוהי אפילו ראשוני ראשנים הוה אית להון תלמוד דהא אמרין דהוה אית להון הלכא אתא גרסין להו כי דאמרין לענין מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ואע"ג דלאו כילהון פה אחד אלא טעמים ידועים⁽²³⁾ דכולהון חד וחבורים משונים כל חד לתלמידיה וחוו עיקרין דילהון קלין וחמורין וגזרות שוות ופנים של מדרשות דמנהון י"ג מדות דרבי ישמעאל ומנהון נמי דברים אחרים כגון סרס מקרא [ספרי בהעלותך פסקא ס"ח.] יתיר מקרא רבויין ומעוטין משמעות דורשין [אלו מציאות כ"ו : יומא ס':] דרישת סמוכין הקשי שני כתובין הבאים כאחד אין מלמדיו, למד עליון מן התחתון תפישת מרובה [לא תפשת] ותפישת מועט [תפשת]

דכ"י ח"א בלחוד דמתניא בי רבנן משום דהנך קמייא כולו הוה נפיש טריאתהון והפכאתהון ומאי דאיצטריכו רבנן מנהון אמרין בגמרא ודקדקו בה והנפיקו בהו טעמייהו ושאר אשתכח דלא אצטריכו ליה ואע"ג דברייתא דכ"י ושמואל דהות בבבלי דיקא והרי"א דאמרין בסדר יומא וכולי

⁽²²⁾ נוסח היוחסין ואע"כ אשתבקה דבי שמואל וכד משבחין נסחאי דברייתא לא סמכין עליהו דלא מהיין ולא ידעינן אי קושטא אינון אי לא אלא דכ"י דכ"י ח"א בלחוד הוה גרסין בי רבנן וביריות נמי אחרות דקרו להו קטנות דלאו לאורויי מנייהו כגון הלכות דרך ארץ והגדות אחרות

⁽²³⁾ נוסח היוחסין אבל הטעמים ידועים הם שהם שוים וכלהון חד וכל חד וחד מהני לתלמידיה חבורים משונים זה מזה כל חד מאי דאגמריה דכ"י והלכותיהו יעמייהו שוים אע"פ שגרסתם מחולק זה מזה

[סוכה ה'] דרישת [שבעים] טעמי מקרא גורעין ומוסיפין ודורשין [ב"ב קי"א] אם של מקרא אם של מסורת [סוכה ו':] לשון ענה [חלק ק"א] נאמר כאן ונאמר להלן מקרא נדרש לכמה טעמים ואין מקרא יוצא מידי פשוטו [במה אשה ס"ג]. מוקדם מאוחר רמז דבר שנאמר בזה ואין ענין לו תניהו ענין להבירו פרשה שנאמרה ונשנית [לא נשנית אלא בעבור דבר שנתחדש בה שבועות י"ט:] דון מינה ומינה דון מינה ואוקי באתרא [יבמות ע"ח:] דיו לבא מן הדין להיות כנדון [ב"ק י"ח] ודברים רבים כאלה כד הוה אמרין הנך ראשונים הלכא תהון כל חד וחד כדגרים להון אילין מילי הויין תלמודהון לגלויי טעמי תורה וכדאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ערובין י"ג] תלמיד אחד היה לרבי מאיר וסומכם שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מ"ח טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה מ"ח טעמי טהרה [וכן נמי אית להו] נמי אנפי אחריתי לתלמודיהון חידושין ונולדות וענפין למחזא היכין דינהון והיכן אנפא דדימיהון והיכן מהדרינן ענף לעיקר ומנא לן דהות אית להון תלמודא דהא על רבן יוחנן בן זכאי אמרו [סכת] דעד הווית דאביי ורבא הוה גמר ותנן נמי [אבות פ"ד מ"ג] הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה וזדון ותנו רבנן [ב"מ ל"ג]. העוסק במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה שנוטל עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו ובתר דאתקין רבי הלכתא [ומתניתין דירח] הוה אית להון תלמודא דהוה מפרשין ביה דוקא דמתניתין ופרטי דכללי וטעמי דדרשה כי דתנו רבנן [שם] לעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד ואמרינן עלה הא גופא קשיא אמרת התלמוד אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד אמר ר' יוחנן בימי רבי [נ"א רבי עקיבא] נשנית משנה זו בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו שבקו כולי עלמא למתניתא ואולו בתר תלמודא הדר דרש להו לעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד מאי דרש כי דדרש רבי יהודה בר אליעאי והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים שאפילו שגגות נעשות להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אילו עמי הארץ שאפילו זדונות נעשות להם כשגגות והיינו דתנן רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה וזדון תלמוד הוא חכמה דראשונים דסברין ביה טעמי משנה דתנו רבנן

[שם] לא רבו שלמדו מקרא ולא רבו שלמדו משנה אלא רבו שלמדו תלמוד ואיכא דתני שלמדו חכמה ותרנוויהו חד טעמא אינון דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו ממנו רבי יוסי אמר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אהת זה הוא רבו אמר רבא כגון רב סחורא דאסבר לי זומא ליסטרן ולא הוה לחון להנהו קמאי דעד דאפטר²¹) רבי דגרסין ליה פה אחד אלא כגון פירושי דהשתא דמפרשנינא אנחנא וכיוצא בנו לתלמידי דילנא והאי כתוב חדא אנפא והאי כתיב אנפא אחרת כי דהוי הכי הווי מפרשין משנותיהון וקרו להון לפירושיהון תלמוד והוה רויח לבא ולא צריכין אלא עקרין כד איסתתמא משנה ונה נפשיה דרבי אימעט לבא ואצטרכו למלקט תלמודא ולמגרסיה ואיתוספו ביה כמה אורחתא אחרות ותקינן ביה הנך דראשי דראשנים [ראשוני ראשונים] כדאמרינן מנהני מילי דרשינן [קרא] ותקינן ביה חדושין ונולדות מילתא מילתא כד מפרשא כי היכי דהוה בימים קדמונים ותקינן ביה נמי מאי דלא הוה צריכין ליה הנך ראשונים כגון פתרון דברים עמוקים דקמאי שהיה לבן רחב [לא היו צריכין לפרשן] ונתמעט החכמה אחריהם דתנו רבנן [סוטה מ"ט] משמת רבי אליעזר נגנו ספר תורה משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה משמת רבי עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעינות חכמה כי היכין דהוה בימי רבי [והכי נמי הוין ביומי דרבי] ותקוני ביה נמי דיקא [דיוקא אחרינא מלתא בתר] דמלתא למאי אתנא דאמרינן כי מכדי חנא ליה כן למאי איצטריך למיתני כן והכי דלא דאיך כולי האי אמרינן כאן שנה רבי משנה שאינה צריכא ומפקינן אצרכתא דמלתא מלתא מאי קמשמע לן ופרטינן פראטי נמדמינן דומי כולחי אילין מילי כד הויין ביומי דרבי ופרוש מלתא מלתא למאי הילכתיה ואצטריכו למילי אחריני אתא דלא²²) הווי צריכין להו קמאי כגון היכי דהוה רבי מדעם ולא חזיווחו

²¹) נוסח היוחסין ולא הווי לחון להגרו קמאי דעד דאפטר רבי חבור כתוב מגרסין ליה על פה כגון פירושי כתיבי להו דמפרשין השתא חנחנא לתלמידי דילנא דכולהון גרסין ליה והאי כתוב באגפא חדא והאי באגפי אחרי

²²) נוסח יוחסין ואשטריכו למילי אחרינייהו דלא הווי צריכין לחון קמאי היכא דחזא רבי מדעם ולא חזיוה רבנן דתראי פתוה כי היכי דלא נסמוך עליה כגון דסתם רבי דברי יסוד משום דאסתבר ליה דלכתא כותיה ולא אסתבר להו לרבנן

רבנן בתראי פירושיה שלא לסמוך עלה כגון דסתם דברי יחיד
איסתבר ליה ולא איסתבר לרבנן בתראי כי ההוא מצות הליצה
ודוד משום דכד אמר יהוד מרעם וחוא רבי דהלכתא כוותיה תאני
ליה סתמא כי דאמרינן באלמנה דכתובות מתניתן מני רבי שמעון
היא [אלמנה נונית צ"ו:] ובמי שמת לענין מקנא מן שכיב מרע
בשבת מתניתן רבי יהודה היא [ב"ב קנ"ו:] ובהוציאו לו נמי מורז
סימן [יומא נ"ט.] ורבים כאלה דאמר לך רבי אי תנינא לה ביחידא
ולא עבדינן כוותיה והיכא דסתם במקום מחלוקת עדיף כי ההוא
דחליצה והמיואנים בשלשה דמפרש במצות הליצה [יבמות ק"ו:]
אי נאמי דתאני לה למימרא דיחידא בלשון חכמים כי היכין
דליעבדין כותיה דאמרינן [הולין פ"ב] אמר רבי חייא בר אבא אמר
רבי יוחנן ראה רבי דבריו של רבי מאיר באותו ואת בנו ושנאן בלשון
חכמים ודבריו של רבי שמעון בכסוי הדם ושנאן בלשון חכמים
ומן הכא נמי גמרינן דסתם רבי מאיר לאו דיליה היא דאיתיה יהודא
אלא דרבואתיה הוא אליבא דרבי עקיבא [רביה] ורביותה דהא
מימרא דרבי מאיר דיליה דחאזי ליה דקתאני ליה רבי בלשון חכמים
זכי ההוא דשיאור ישרף דתנן [אלו עוברין] וחכמים אומרים זה וזה
האוכלו חייב כרת ולא תנניה בשמיה [דרבי מאיר] הואיל ופליג
עליה דרבי יהודה דלא נטעי ונימא סוגין [דעלמא] רבי מאיר ורבי
יהודה הלכה כרבי יהודה והלכה כרבי מאיר דאמר רבא [שם מ"ה:]
בסופו מאי טעמא דרבי מאיר אין לך כל סדק וסדק וכולי שמעתא
ותניא נמי הכי השתא אתו רבנן אמורי דתלמוד ומפרשין אילין מילי
היכי דחזו כדחזא רבי וההלכה כההוא יחיד מגלינן ליה למלתא והיכי
דלא חזו כד [הוא רבי?] מגלינן לה למלתא [בכאן ביוחסין שבוישים
וחסרונות] כי ההוא דהמביא [ביצה ל"ג] דאמר רב יהודה אמר

בתנאי כההוא דמאות חליצה דכד אמר יחיד מדי ומני רבי טעמיה דהלכתא כותיה
תאנא ליה סתמא כדאמרינן באלמנה דכתובות הא מני רבי שמעון היא ומי שמת
לענין מקנא משכיב מרע בשבת מתניתן רבי יהודה היא ובהוציאו לו את הכף ואת
המפתה מני כולי ורבות כאלה דאמר לך מני רבי פלוגי היא ותני לה ביחידא חף
על גב דסתמא רבי לא עבדינן כותיה והיכי דסתם במקום מחלוקת עדיף טפי
כההוא דתנן החליצה והמיואנים בשלשה דמפרש במצות חליצה אי נמי דתניא
למימרא דיחידא בלשון חכמים כי היכי דלעבדין כותיה

שמואל אין מביאין עצים אלא מן הסכונס שבקרפף ומקשינן והא
אנן תנן מן הקרפף ואפילו מן המפוזר תיובתא דשמואל ומפרקינא
מתניתא יחידאה היא ואשתכחא לה (ליה ?) סייעתא מן בריתא
והיכי דמשכחנן ביה במתניתן מילתא שבשתא וצריכא למסמא מינה
מדעם דאית ביה קושיא ולא סליק אמרינן סמי מינה כן [כך וכך]
וכי הנך דאותו ואת בנו [חולין פ"ב]. דאמר רבי חייה בר אבא
אמר רבי יוחנן פרת הטאת אינה משנה עגלה ערופה אינה משנה
אלמא קשיא ולא סלקא מסברא ומבריתא [אלמא אי סלקא מתניתן
ולא סלקא מבריתא] ואף מסברא בלחוד דחוינן מתניתן כולה כי
הא דתנן בטהרות [כלים פי"ג מ"ח] מסרק של פשתן שניטלו שיניו
ואמרינן בהחולץ [יבמות מ"ג]. רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש
דאמרי תרווייהו זו אינה משנה ולא עבדינן כוותה סימאי דמסיימי
בה דוקאני [ואי צריכי לתרוצי מתרצינן לה] ואי צריכא מתניתא
לחסרא מחסרינן לה ואי אית בה במתניתן שבשתא ובריתא עדיפא
מבררינן לה למלתא כדתנן לענין מוספא לגזי מבשר בכור [בכורות
ל"ב]. בית שמאי אומרים לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור
ובית הלל מתירין ואפילו גזי ואמרינן עלה בות הלל דמתניתן רבי
עקיבא דבריתא היא והלכה כבית הלל דבריתא דאמרינן אפילו זרים
אבל גזי לא ואי פליגין תנאי מפרשינן במא קא מפליגי וטעמי
[ביוחסין שבוש] דחד חד מנהון ותפסינן על בריתא דשביחין לברורה
למילתא או למפשט מנהון ההוא בעיא ואמרינן להו מכל היכי
[היכא] דמשכחנן כי ההיא דהשולה דגישין [מ"ד]. דאמר ליה רבי
ירמיה לרבי זירא (עקיבה) פוק עיין בה במכלתא [במכלתך]
ומדקדינן בה ומסקינן חדא חדא לשעמא ולהלכתא וחדא חדא מן
[מאן] אמרה ואליבא דמן [דמאן] ננהו לבר מן פלוגתא דאמורי
וקושיהון ושינוייהון ואתבתהון ופרוקהון ודחיאתהון ואוקמתהון
ואגדפאתהון ואותבאתהון ולהנפישו ומכתב אודחי דתלמוד נפיש
טובא והכין הוה מראש [בעדנא דרבנן קמאי] כדמפרשינא השתא
פריש כל חד וחד מן רבואתה כי דחוי ומגמר לכל חד מן תלמידיה
לפום דצריך ולפום דיכול מנהון ראשי דברים ועיקרין ושארא מבין
מדעתו ומנהון צריכין למפשט להון וארווחא [להון] לדמויי [להון]
דמוי] והא אמרינן דער דאופטר [רבי] נמאדיהון כל תלמיד לפני

רבו הוה וקמי דלתרוץ מתניתן כל חד תלמודו לפי משנתו היה
 ובתר דאיתריצא כל ימי רבי כל חד פאשיט [להון] מתניתן ומגמר
 לחוא לתלמידיה טעמא [טעמי הלכתא דיליה ובתר דנה נפשיה
 דרבי] ומן בתר הכין איצטריכו למלקטיה ולאגמורי פה אחד [ולשון
 אחד] ובתר הכי הוה איכא תנאי בין התם כגון רבי יונתן [רבי
 נתן בטעות ביוחסין] רבי שמעון ורבי גמליאל בני רבי ובין הכא
 כגון רבי יאשיה דמן הוצל מיהוא לא [תנן] מדעם מן מתניתא אלא
 דהוי תנא קמי הכין כד מפרש בספרו של אדם הראשון [בבא
 מציעא פ"ו] רבי ורבי נתן סוף משנה וההא איכא נמי ממאן דאתניין
 תנאי ואמוראי [רבנן אחריני דאיתניון] כגון רבי חנינא ורבי ינאי
 התם ורב הכא דהוה תלמידיה דרבי וגמאריה מן רבי ורבי הייא
 דאמר רבי יוחנן [חולין קל"ז] נהירא [נהירנא] כד הוה יתיבנא
 אחורי י"ז שורן אחורי דרב ורב קמיה דרבי והוה זיקוקין דנור נפקו
 מן פומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולא הויתו
 ידע מה הן אמרין ואמרין בבמה דוכתא דרב תנא הוה ורבנן אמורי
 בלחוד [והוה נמי רבנן אחריני אמורי בלחוד] כגון שמואל ורב
 שילא ורבה בר בר חנא ורב כהנא קמא ורב אסי וביומיהון בסופן
 רב אדא בר אבהו ורבה בר אבהו זקנינו ומן דבית נשיאה הוא
 דאנחנא לקיטין מרבנן בקבלה דמן בית נשיאה אנחנא מן זרעיה
 דרבה בר אבהו ובתר רבי חנינא ורבי ינאי התם רבי יוחנן וריש
 לקיש ורבי יהושע בן לוי ורבי אלעזר [ביוחסין רבי שמעון בן
 אלעזר בטעות] דהוא שמעיהון ושמעא דרב ושמואל בכבל ואפילו
 הכין חכמה בכבל טפי הוה נפישא ובתר דריוהן רב נחמן ורב
 יהודה ורב חנא ורב חסדא ורב ששת בכבל ורבנן אחריני דהוה
 סלקין ונחתין [כגון עולא ורבי חייא בר אבא ורבי שמואל בר נחמני
 ורבנן בכבל דהוה סלקין ונחתין] כגון רבי אבא דהוה יתיר הנך
 ראשונים ורבי יצחק נפחא ורבי זירא ורבי ירמיה ורבי אבהו
 ורבי חנינא בר פפא ובתר הכין אביי ורבא ונפיש שמדא בארץ
 ישראל ואיתמעטא הוראה תמן טובא ונחית מן דהוה התם מן
 בבלאי כגון רבין ורב דימי וכולהו נחותי (") דנחתו להבא וכל דרא

(*) לשון תלמוד גלגל וערכה מ"ג: כי אחא רבין וכל נחותי אחרי העור והרומב קד

וחדא טן אילין דרי הוה אית להון שמעתתא דגרסין להו רבנן כולוהו
 ומסדרין להו תדיר תדיר כי דאמרינן [ברכות ל"ח:] רבי חייא בר
 אבא הוה מסדר תלמודיה קמיה דרבי יוחנן כל תלתין יומין [ביוחסין
 בבאן הסרון] ואמרינן נמי [פסחים ס"ח:] רב ששת מהדר תלמודיה
 כל תלתין יומין ומתלי בעיבורא דדשא ואמר חדאי נפיש חדאי נפיש
 [בגמרות שלנו חדאי נפשאי חדאי נפשאי] לך קראי לך תנאי
 ובהדי הנך שמעתתא דהו גרסי להו כולי עלמא כל רבה מפרש
 לתלמודיה פירושי אחרני ודוק להו דוקי אחרני ומחדשין נמי
 עובדיה דעביד ובעי דמתבעין מיניה ומחדר ושקלי וטריי [והו להו]
 פלוגתא בין חד לבר וזויה וכד אתו דרא אחרנא ממעט לבא והנך
 מילי דהוה פשימי להנהו ראשונים ופתרו בהו לתלמידהון [והו]
 כגון פירושי דלא צריכין כולא עלמא למגריסין ולמקביעין בגמרא
 [הו השתא בההוא דרא] הו דקא הו בהו ספיקי וצריכין למקביעין
 בגמרא ואמרין להי במתבתא וקבעו להי בגמרא וגרסי להו כוליה
 רבנן כדאמרינן [ערובין ל"ב:] לענין עירוב שנתנו באילן יתיב רב
 חייא בר אבא ורב אסי [אסי] ורבה בר נתן ויתבי רב נחמן גביהו
 ויתבי וקא אמרי האי אילן דקאי היכי אי לימא דקאי ברשות היחיד
 כולי אמרינן בסיפא אמר להו רב נחמן וישר וכן אמר שמואל אמרי
 ליה פתירתו בה כולי האי אמר להו אנתון נמי קא פתירתו בה אמרו
 ליה קבעיתו לה נמי בגמרא וכל [דרא דבתר דרא] דאתי ממעט
 לבא דאמרי [כיצד מעברין נ"ג.] אמר רבי יוחנן ואנו לבנו כנקב
 מחט סדקות ואמר אבבי אנן כסיכתא בגורא לגמרא אמר רבא ואנן
 כאצבע בקורא לסברא אמר רב אשי ואנן כאצבע בברזא לשכחא
 כמה דמתמעט לבא ומתילדי ספיקי הנך פירושי דראשונים דלא
 הו קביעי מקביעין [השתא] ומגרסין ועובדי דעבדו מתניין אי כולוהו
 רבנן שמעוה למלתא ואמרוה כחדא וליכא דקדים שמעה ואמרה
 מיתאמרה משמיה אמר פלוני אמר פלוני דאמרינן [פסחים ק"ד]
 עולא איקלע לפוס בדיתא אמר ליה רב יחודה לרב יצחק בריה זיל
 אמטי ליה הא כלכלה דפירי וחזי היכי מבדיל אזיל שדריה לאבוי
 כי אתא אמר ליה המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר אמר ליה לאבוי
 אנא לא אזלי לאבוי שדרתיה ואמר המבדיל בין קדש לחול הוא
 דאמר אמר ליה רבנותיה דמר שדרותיה דמר גרמא ליה למר

דלא-תיתמר שמעתא מפומיה וכמה דדייק חכם ואמר שמעתא
 מפומיה דרביה ולא מפומיה דאחרנא טפי עדיפא שכעתיה דאמרין
 [ברכות ל"ח:] אמר רב נחמן בר יצחק קבעא עולא לשבשתיה ורבי
 בנימין בר יפת תהי בה רבי זירא וכי מה ענין רבי בנימין בר יפת
 אצל רבי חייא בר אבא דדייק וגמיר שמעתתא מפומיה דרביה רבי
 בנימין בר יפת לא ועוד דכי אמר מפומא דחד רבה טפי עדיף
 דאמרין [אלו טריפות י"ח:] כי סליק רבי זירא אכיל מגרימתא דרב
 ושמואל אמרו ליה ולא מאתריה דרב ושמואל את אמר ליה מאי
 אמרה יוסף בר חייא יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר שמע רב
 יוסף ואקפד אמר אנא מכולי עלמא גמירנא אנא מרב יהודה גמירנא
 דאפילו ספקי דגברי גרים דאמר רב יהודה אמר רבי ירמיה בר אבא
 ספק משמא דרב ספק משמא דשמואל שלשה מתירין את הבכור
 במקום שאין מומחה היכא דכולהו רבנן קאמרי מלתא חדא אמר לה
 כדי (27) באילין מילין איתוסף תלמודא דרא דבתר דרא דכל דרא
 ודרא קבעין ביה מילי מן ספקי דמחדשין ומעשין ובעיי וכי ההיא
 דהיו בודקין [סנהדרין מ"א:] רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי
 רבא פגע בהו רמי בר חמא אמר להו מאי אמריתו בה בסנהדרין
 דבי רבא ובולי ונמי דוקי והוויי דמוסיפין ומחדשין רבנן בתראי לאו
 מאי דלא הואי ידעי ליה רבנן קמאי אלא דשבקוהי לדרי דבתריהון
 לאגדוריה ביה ולא איצטריך ליה עלמא בימיהון כי ההיא דאמור
 רבנן [חולין ד'] העיד רבי יהושע בן זריו בן חמיו של רבי מאיר

(27) במגלה ז: אמר רבא ואמרי לה כדי שאני שומן — כדי נסבה חולין כז —
 אמר רב ספא ואיתמא רב שימא בר אשי ואמרי לה כדי רשא במציאה וסיפא
 במקח וממכר ראש שנים אוחזין בסוף העמוד — מתוב רב אדא בר אבהו ואמרי
 לה כדי טרק בקלפי יוד.

מכלל ופרט המדוברין זה מזה אין דנים בכלל ופרט ההכלת זה: — ואמר רבא
 ואמרי לה כדי חסורי מחסרי והכי קתני אכל הדומה עמאה משלם כל דהו האשה
 רבה יבמות ז. — אמר רבא ואמרי לה כדי חסורי מחסרה והכי קתני כל כנויי
 מיצרות כנויות דף ראשון במזיר — אמר רבא ואמרי לה כדי חסורא מחסרה והכי
 קתני אמר להן רבי מאיר וכי מי טהרו לאבר זה מדי נבלה בהמה המקשה עג. —
 אמר רבא ואמרי לה כדי חסורי מחסרה והכי קתני קדשים שניהם בחזק אורו ואת
 בנו פ"א. — אמר רבא ואיתמא ריב"ל ואמרי לה כדי אמר קרא וכי תשנו וכולי
 איזו היא מזה שהיא שקולה ככל המזה אוי אומר זה עבוס הוריות ח' סוף ע"א

לפני רבי על רבי מאיר [שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי את בית שאן כלה על ידו חברו עליו אחיו ובית אביו אמרו מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה תנהג בו היתר דרש להו מקרא הזה והוא כדת נחש הנחשת אשר עשה משה אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל ע"ז שבעולם אסא בערום אלא מקום הניחו להתגדר בו וכולי] זאת התשובה לכאי דאמריתו מאי טעמא שבקו קמאי רובא לבתראי דאי משכחתון דבר מופלא דאמרוהי בתראי קמאי שבקוהי להון כדי להתגדר בו ולהנפוש נמי באילן מילי דאיתוסף בהו תלמודא דרא דבתר דרא טובא נפיש והא אמרינן [סנהדרין ק"ו.] אמר רב אמי ארבע מאה בעיי הוה בעי דואג במגדל הפורה באויר אמר רבא גבורתא למבעא בעיונא והא בשני דרב יהודה כולי תנווי בניזקין הוו

ולפום הכין איתוספא הוראה דרא דבתר דרא עד ראבינא [ובתר ראבינא] איפסקא כד חזא שמואל ירחינא בספרו של אדם [בבא מציעה פ"ו.] אשי ורבינא סוף הוראה ובתר הכין ודאי אע"ג דהוראה לא הוה איכא פירושי וסבארי קרובין להוראה ואיקרו הני רבואתה רבנן סבוראי וכל מה דהוה תאלי וקאים פירשוה כנון רב נחומי ורב יוסף ורב אחאי מבי חתים דאמרינן בהמביא גמ [גמין ז'] פאריש וצקלג^(*) ובי חתים היא עיר שבסביבי נהרדעא ורב רבאי מרוב דמפרש [סנהדרין מ"ג] היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו עליו משום שנאמר תנו שכר לאוהב ויין למרי נפש ותנן נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן לא התגדבו נשים יקרות משל מי אמר רב רבאי מרוב משל צבור משום שנאמר תנו שכר וגם רוב עירו של רב רבאי בסביבי ישיבתנו נהרדעא היא ואמרי רבנן דגאון הוה ואוריך בשני טובא וכמה סבארי אקבעו בגמרא דאנן מרבנן דבתריהון נמי כגון רב עינא ורב סימנא ונקיטין מן ראשונים דגמרא דריש האשה נקנית עד בכסף מנלן כולחי אינך פרוקי

^(*) ר"ל שפירש שם מלה וצקלג על דרך דרש

וקושי' דמתרצא בגמרא רבנן בהראי סבוראי תרצוהי וקבעו ודוד
מנה נמי

ודכתבתון כיצד נכתבה המשנה ונכתב התלמוד תלמוד
ומשנה לא אכתבו אלא תרצו אתרצו וזהירין רבנן למגרם על פה
אבל מן נוסחי לא דאמרינן [הנוקין ס':] דברים שבעל פה אי אתה
רשאי לאומרן בכתב ואמרינן [שם] אלה אתה כותב ואי אתה כותב
הלכות

ודבעיתון רבנן סבוראי האיך נסדרו בתר רבינא זמי מלך
אחריתן מאותו הזמן ועד עכשיו חוינן לפרושי לכון עיקרי דהא מלתא
והיכן הות רשנותא בישראל מקדם והיכן איפליגון תרתי מתיבתא
משום דאית בה במילתא שבשתא מעיקרא מן כד גלו ישראל גלות
יכניה ⁽²⁹⁾ והחרש והמסגר וכמה נביאין עמהן איתניון לנהרדעא ובנו
התם יכניה מלך יהודה וכל סיעתיה כנישתא ויסדוה באבנים ועפר
דאיתיהו בהדריהון מן בית המקדש והוה קרין עלה [לקיים עליהם מה
שנאמר] כי רצו עבדיך את אבניה וקריוה [להחיה בי כנישתא בי
כנישתא] שף יתיב [בנהרדעא] כלומר שניסע מקדש וישב שם והות
שכינה עמהן בה כדאמרינן [מגלה כ"ט] בכל היכא שריא שכינה
בה רב אמר בכנישתא דהוצל ושמואל אמר בכנישתא דשף יתיב
בנהרדעא ולא תימא הכא ולא תימא הכא אלא אימא זמנין הכא וזימנין
הכא אמר אבוי תיתי לי דכי מרחקנא פרסא התם מצלינא והדא כנישתא
דהוצל קרובה היא לבית המדרש שר עזרא הסופר ולמטה מנהרדעא
היא וכיוון שעלו עזרא והגולה וזרובבל [עמהם] ונבנה המקדש והיו
שם שני ראשי סנהדרין כגון שמעון הצדיק ואנטונינוס איש סוכו
ושאר אותם הדורות [הזוגות] רובם מבבל היו עולין הלל הזקן היה
עולה מבבל אף על פי כן הוה מרבצין הכא אירייתא והות אית להון ראשי
גליותא מבית דוד אבל ראשי מתיבתא [וסנהדרין] לא הוה אית בהון
דהוה אמרין דהא מלתא אמר בה דחמנא למהוה במקום אשר יבחר
י' ועד דאפטר רבי בד אשי גלותא הוה נהגין בבבל ולא בראשי

⁽²⁹⁾ הערך ערך שף הציג מן גלות יכניה עד למטה מנהרדעא היו אלו גלות
כמו שהם נזכרים ח"מ

מתיבתא ונשיאין דאינון ראשי סנהדרין בארץ ישראל כדמפרש
באבות עד הלל ושמי ובתר הלל שמעון בנו ובתריה רבן גמליאל
הזקן בנו ובתריה רבן שמעון בן גמליאל קמא דאיקטול קמי חרבן
הבית הוא ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול ואילן ד' דארי הוו
בבבל מאה שנה דאמרינן ביציאת השבת [שבת ט"ו] הלל ושמעון
גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה ובתר רבן שמעון
בן גמליאל שנהרג הוה רבי יוחנן בן זכאי והוא הוה בעינין חרבן
הבית וכר אפקוהי לות אספסיוס [פרק מי שאלחון] נכנסו בו רבי
אליעזר ורבי יהושע תלמידו ותבע מן אספסיוס שושילתא דבי רבן
גמליאל וכד שקט רבן יוחנן בן זכאי ורבנן ביבנה תקן עשרה תקנות
דתנן בהון משהרב בית המקדש בתחלה הוה בברור חיל ואתא ליבנה
ובתריה רבן גמליאל בנו של רבן שמעון שנהרג הוה נשיא ביבנה
ורבי יהושע אב בית דין וכיוון דצערין תלת דימנין עברוהי ואוקמוהו
לרבי אליעזר בן עזריה שהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא
חסופר וחדר אהדרוהו לרבן גמליאל ולא עברוהי לרבי אליעזר בן
עזריה אלא רבן גמליאל תרתי שבתא ורבי אליעזר בן עזריה חדא
שבתא כדמפרש בגמרא דתפלת השחר ובתריה רבן שמעון בן
גמליאל בריה ובתריה רבי בריה בצפורי ובית שערס וביומיה רב
הונא קמא הוה ראש גלותא בבבל והיינו דאמרינן [הוריות י"א:] בעי
מניה רבי מרבי חייא כגון אני מה אני בשעיר אמר ליה הרי צרתך
בבבל ומתני רב ספרא דהבי אמר ליה התם שכמא הכא מחוקק דתניא
לא יסור שבט מיהודא אלו ראשי גליות שבבבל ומחוקק מבין
רגליו אלו בניו של הלל אלמא דבבל עדיפי הואיל ושכמא אנון
וביומי הרבי נח נפשיה דמפרשין רבנן דארץ ישראל [ירושלמי דבלאים]
היה רבי עניו ביותר והיה אומר כל שיאמר לי אדם אני עושה הוין ממה
שעשו זקני בתירא לזקני דשדין גרמיהון ומנניה ואי סליק רב הונא
ריש גלותא להבא אני מויתב ליה לעילי מיניו דהוא משבט יהודה
ואנא מבני בנימין והוא מדכריא דבית יהודה ואנא מן נוקבתא [הוא מן
דברביא דיהודה מן דכריא ואנא מן דקתא מנוקבתא] חד זמו עייל
רבי חייא רבא לגביה אמר ליה הא רב הונא לבר נתכרמנו פניו של
רבי אמר לו ארוננו בא אסר ליה פוק חוי מאן בעי לך לברא ונפק
ולא אשכח ברנש וידע דבעים עלוי נהג נזופותא בנפשיה תלת

יומן ואחמנו בתר רב הונא בבבל מר עוקבא ובהדית הוה שמואל
 דאמרינן [פרק ואלו מנלחין ט"ז:] שמואל ומר עוקבא כי הוו יתבי
 גרסי הוה יתיב מר עוקבא קמיה דמר שמואל בד' אמות ובי הווי
 יתבי בדינא הוה שמואל קמיה דמר עוקבא בד' אמות ואמרינן [שבת
 נ"ה] אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא ראשך בקרירא וראשא
 דראשך בחמיסי הא מר עוקבא ובית דינו קיים דכתיב בית דוד
 דינו לבקר משפט ובימי רבי נחת רב לבבל בשנת תקל למנין יון
 דרגילנא ביה והוה הכא רבי שילא רישא דרבנן והוה מקרי
 רישא דרבנן בבבל ריש סדרא ואמרינן [יומא פרק קמא ב:]
 רב אקלע לאתריה דרבי שילא לא הוה אמורא למיקם עליה דרבי
 שילא קם רב עליה וקא מפרש מאי קריאת הגבר וכד נה נפשיה
 דרבי שילא הוו רב ושמואל ואדבריה רב לשמואל [מקמיה]
 ולא אצטבי לאותובי קמיה ולמהוי רישא עליה דהוה רב קשישא
 משמואל שנים רבות כי ההיא דאמרינן בפרק מרובה מדת
 תשלומי כופל רב ושמואל ורב אסי אקלעו לבי ישוע הבן ואמרי
 לה לבי שבוה הבן רב לא עייל מקמיה דשמואל שמואל לא עייל
 מקמיה דרב אסי רב אסי לא עייל מקמיה דרב מן נטרה טרה שמואל
 ולטרה רב שמואל רב הוא דאדבריה משום הכין שבקיה רב לשמואל
 בנהרדעא דהיא דוכתיה ⁽²⁰⁾ ומקום התורה ואיתרהק דדוכתא דלא הוה
 אית בה תורה והיא סורא דמקרי מתא מחסיא דהוה נפישו ישראל התם
 נמי והוה בהון דאפילו איכא בשר בחלב [איסור ותתיר] לא ידעין
 לאמר [רב] איתבי הכא כי היכי שתרכה תורה בהא דוכתא כי ההוא
 טעשה דמפרש בכל הבשר רב בקעה מצא וגדר בה גדר כי איקלע
 למטלפוש ונהנינן בסורא [אגמרינן ואורינן] באיסור כחל ואיקרי ריש
 סדרא דקאמר ליה רבי יוחנן לאיסי בר חיני [ראשית הגז קלד]
 מאן ריש סדרא בבבל אמר ליה אבא אריבא ואיקיים חלמא דחזא
 ליה רבי חנינא דוקפיה בבבל כי היכי דמפרש ביים הכפורים [יומא
 פ"ז:] וקנייה רב לגנינא דבי רב בצורתא דהווי נכסי הגר [חזקת
 הבתים נ"ד] וכניף [התם] תלמידי טובא וריבין תורה התם וקבע
 בית דין וחזו שני בתי דינין גדולים חד בנהרדעא בבבל דהוה כבר

⁽²⁰⁾ הגאון רמז למה שאמרו גיטין פ"א ע"א גהרדעי אהרן דשמואל הוי

אחד בסורא דקבעיה רב והיינו דאמר שמואל [השולח גט ל'] לא
 כתבין פרוזבלא אלא אי בי דינא דסורא או בי דינא דנהרדעא והווי
 להון לרב ושמואל תרתין מתיבתא דאמרינן בהמביא גט [ו'] בבל
 רב אמר הרי היא בארץ ישראל לגיטין ושמואל אמר כתיב לארץ
 ומפרשין דרב סבר כיון דאיכא מתיבתא בגירסייהו טרידין ולפרקים
 הוה חזו רב ושמואל הדדי ושכיב רב בשנת תקנח ונהג שמואל
 בתריה לחודיה ז' שנין והוויא חדא מתיבתא וכמה דהוה קיים רב
 איגראתא דמערבה לותיה הויאן דהוה ידעין ליה ובתריה אתיא לות
 שמואל דאמרי [גיד הנשה צ"ה:] כולי שני דרב הוה כתב רבי יוחנן
 לקדם רבינו שבבבל כינת נפשיה כתב ליה לשמואל לקדם חברינו
 שבבבל אמר לא ידע לי מידי דרביה אנא כתב שדר ליה עבורא
 דשתין שנין אמר השתא הא חושבנא בעלמא כתב שדר ליה טעון
 תליסר גמלי ספיקי טריפאתא אמר אית לי רבה בבבל אוקו איזיל
 אחויה ושכיב שמואל בשנת תקסח והווי תלמידיה רב נחמן בנהרדעא
 ורב יהודה בפומבדיתא ורב ששת בשלהי ובשנת תקע אתא פפא
 בר נצר ואחרבא לנהרדעא ואול רבה בר אבוח זקנינו ורב נחמן
 לשכנציב ולשלהי ולמחזוא והוה התם רב יוסף בר חמא אבוהי דרבא
 ושאר רבנן דילן לפום בדיתא דמן יומי בית שני הוה עיקר גולה
 כדתנן [ר"ה כ"ב] עד שרואה את כלה גולה לפניו כמדורת אש ואמר
 אביי [גולה] הוא פום בדיתא ובתר שמואל מלך רב הונא דהוה סן
 בני נשיאה מ' שנה וריבץ תורה הרבה דאמרינן [כתובות ק"ו] כי
 מפטרי רבנן מבי רב הונא הווי פיישי תמני מאה רבנן רב הונא הוה
 דרוש בתליסר אמורי כי הווי מפטרי רבנן ונפצו גלימיהו הוה סליק
 אבקא וכסי ליה ליומא ואמרי לה במערבא קמא ליה מתיבתא דהונא
 בבלאה וכי דאמרינן בהבא על יבמתו [יבמות ס"ד] דרב אבא בר זבדא
 ורב ששת ורבי חלבו ורב גידל ורב אחא בר חיננא כולהו איעקרו מפרקיה
 דרב הונא ואמר רב אחא בר יעקב שתין סבי הוינן וכולהו איעקרו
 מפרקיה דרב הונא לבר מינאי דאי קיימי בנפשאי החכמה תחיה בעדיה
 וביומי דרב הונא שכיב רבי יוחנן בארץ ישראל בתר רבי חנינא
 [ואמרינן דתמנין שנין מלך בארץ ישראל] דהוה בתר רבי אפס
 דהוה בתר רבינו כרמפרש בהנושא [כתובות ק"ג:] ובשנת תקץ
 אפטר רבי יוחנן ורבי אלעזר בתריה בחדא שתא ומלך רבי אמי

ואיגבר רב הונא מוכא דהוה מן דבי נשיאה ורב יהודה בפום בדיתא
 ותלמידוהי קמיה והוי מיתחוי ליה לרב הונא לפרקיס ורב נחמן בשילהי
 ובמחוזא עם רבנן דנהרדעא ולא אשכחנן דהוה עייל לקמיה רב הונא
 אלא כבני זאוי [וזוגיהו] דבכמה דוכאתא אמר רב נחמן הונא חברין
 [מוקים לה במילי אחרי] ומדרשו דרב הונא קרוב למתא מחסיא
 ורב חסדא חבר לרב הונא ובסורא הוה ובשניה דרב הונא בניה רב
 חסדא לבי רב בשנת תרד ושכיב רב הונא בשנת תרת ואסקוהי
 לארוננו לארץ ישראל כי הוי דמפרש בואלו מגלחין [מועד קמון
 כה] היכין זקפיה רבי חגא לארוננו בקברו של רבי חייא ואמור ההם
 האי דלא מיענשי דבי ריש גלותא משום דזקוף ארוננו דרב הונא
 וזחיה רב יהודה בתריה תרתין שנין וכולהו רבנן אתו לקמיה לפום
 בדיתא ובתר רב יהודה דשכיב בשנת תר"י מלך רב חסדא בסורא
 ו' שנין ושכיב רב חסדא בשנת תר"כ ורבה ורב יוסף דהוה בפום
 בדיתא בהדי רב יהודה [בתריה דרב יהודה] כל חד [וחד] מנהון
 אמר ליה לחבריה מלך אנת ולא קבל על נפשיה למיהוי הוא רישא
 [לא קבילי על נפשיהו רבנות] כדמפרש בסוף הוראות ובסוף ברכות
 דרבה ורב יוסף איצטריכו להו שעתא דשלחו מתם רב יוסף קדים
 דהכל צריכין למרי הישיא ואפילו הכי לא קביל רב יוסף דאמרו ליה
 בלדאי לאמיה דבעי למימליך ותרתי שנין ופלגא ומדך רבה עשרין
 ותרתי [שנין] ומלך רב יוסף [בתרתי] ב' שנין ופלגא וכיון דכל חד
 מדחי גביה חבריה קמת מלתהון והוה אזיל רבה לות רב חסדא
 לסורא כמו שני ובסוף יומיה דרב חסדא כד חזא רבה דצריכה ליה
 שעתא בפום בדיתא קבל על נפשיה ראשניתיה ומלך כ"ב שני
 ושכיב בשנת תרל"א⁽³⁰⁾ ושמענו מן רבואתה דמתובתא דילנא דהנהו

⁽³⁰⁾ יש צבאן הגהה ביוחסין כזה אמר שמואל שלום הימיה לדכרו דאחרין בגמין
 הווא שפורה דהוה ביה רב יהודה ולבסוף ב' רבה ולבסוף ב' רב יוסף ולבסוף ב'
 רבא ואם איתא לדרב הונא בר חייה קודם רבה הוה לו לתלמוד להזכירו ולומר
 ב' רב הונא בר חייה והוא בעלמא מזכיר זאת הנומרא עד כאן
 ואלו להתבונן הגהה הגאון כתב כי רב יהודה שכיב בשנת תר"י לשמיה
 ומלך אחריו רבה כ"ב שנה ושכיב בשנת תרל"א כמו שכתב הגאון והוא לודק ואם
 כן איך יתכן שלב הונא בר חייה מלך לפני רבה כעשר שנים אם כן גס רבה לא

שני דבתר רב יהודה לא קבל רבה ראשנותיה מלך רב הונא בר
 חייה בפומבדיתא ואית ליה התם השתא בית מדרש גדול וכר שכיב
 ואיצטריקא שעתא לרבה דלא לבטולי תורה במתיבתא דפום בדיתא
 דרובא דרבנן דישאל התם הוה קבל על נפשיה וריבין תורה רבה
 דהוא רבה בר נחמני ובשמאדא דאורייתא נחת נפשיה דאכלו בי
 קורצא דקא מבטל י"ב אלפי גברא ירחא בקיטא וירחא בסתא דאינן
 תרי ירחי דכלה אדר ואלול וערק מן פרסתקא לאגמא ושכיב התם
 ונפל פתקא [מן שמיא] בפום בדיתא רבה בר נחמני נתבקש בשיביה
 של מעלה ומפורש המעשה בנמרא דהשוכר את הפועלים [ב"ס פ"ו]
 ובאילן שני רבה בר הונא הוה מרביץ תורה בסורא [ובאלין שני
 דהוה רבה בר נחמני בפום בדיתא רבה בר חייה היה מרביץ תורה
 בסורא זה רבה בר חייה הוא טעות] ובתר רבה מלך רב יוסף בפום
 בדיתא תרתין שנין ופלגא ושכיב בשנת תרל"ד ובתריה מלך אבוי
 בפום בדיתא י"ב שני ושכיב בשנת תרמט והבין מפורש בהנוקין
 [גמין ס:] האי שפורא מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף
 בי רב יוסף ולבסוף בי אבוי כלומר דהני הוו רישי מתיבתא ושיפורא
 הוא היא קופה דרבנן דמתיבתא דאתי להון מישראל [דמאי דאתי
 להון מישראל מותבי לגוה] כדתנן בשקלים [פ"ו מ"ה] שלשה עשר
 שופרות היו במקדש תקלין חדתין תקלין עתיקין ובתר אבוי מלך
 רבא במחוזא דמן פום בדיתא הוא כי היכי דמפרש בהרואה [ברכות
 נ"ו.] דאמר ליה בר הדיא מפשר חלמין ניהא נפשיה דאבוי ואתיא
 מתיבתא לקמך ורבנן דכולי עלמא איכנפי לקמך ואף על גב דמן

מלך כי אס עשרה או אחת עשרה שנה וזה סותר למה שאמרה הגמרא כי רבה
 מלך כ"ב שנה בסוף הסודות ועוד רב הונא בר חייה מואן דכר שמיא חך מואן
 בגמרא בסודות פ"ה דף ל"א וזה הלשון רב הונא בר חייה אלצריקא ליה שעתא
 [ל"ל לסודות ראש ישיבה] הוה עייל גביה רבה ורב יוסף וארבע מאה זוגי דרבנן
 שמע דלחו קעיר ליה ד' מאה תכתקי לסוף שמיא דנעשה גבאי וכולי רבה אמר
 תגיגא מזרו גומר פירש הכי הוא ככל אדם ח"כ אכתיו רואים שזה רב הונא בר
 חייה נעשה ראש ישיבה ולזה כן הגאון ועם כל זאת כל משך הכ"ב שנים נחשבו
 לדאשיות רבה ורב הונא היה ממלא מקומו עשרה שנים והעיקר היה רבה ואם כן
 קושית רב שמואל שלום אינה קושיא

פר נחת נפשיה דרב חסדא לא הוה גאון בסורא אלא מיהו מלכותיהן
 דרבא טפי [עדפא] והוה פשיטא והוה שליט דאיקוימא ביה ברכתא
 דרב יוסף כי דאמרינן בחוציאו לו [יומא נ"ג:] רבא כי הוה מפטר
 מבי רב יוסף הוה מסגי ואזיל לאחוריה ומנקף ליה לכרעיה עד
 דמלא אסקופתיה דבי רב יוסף דמא אתו אמרו ליה לרב יוסף אמר
 ליה תהא רעוא תורמיה לראשך אכולה כרבא ושני מלכותא דרבא
 י"ד שני ושכיב בשנת תרסג בכולהו אילן שנין [דרבא] לא הוה
 אלא חדא מתיבתא בפום בדיתא ובתר דשכיב רבא הדר איתפלגו
 אתרתין מתיבתא רב נחמן בר יצחק בפום בדיתא ד' שנין ושכיב
 בשנת תרסז ורב פפא בנרש קרוב לסורא י"ט שני ושכיב בשנת
 תרפו ובתר רב נחמן בר יצחק מלכו כמה גאונים רב חמא בנהרדעא
 ושכיב בשנת תרפח וההיא דאמרינן בכל הנשבעין שבתורה [שבועות
 מת] ההוא דיאנא דעבד כרבי אליעזר הוה איכא צורבא מרבנן
 באתריה אמר ליה איזיל אנא למתיבתא ומייתינא אגרתא דלית הלכה
 כרבי אליעזר אתא לקמיה דרב חמא אמר ליה האי דיאנא דעבד
 כרבי אליעזר עבוד ובתריה מלך רב זביד בפום בדיתא ושכיב
 בשנת תרצו ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא ושכיב בשנת
 תרצט ואחריו רפרם [ושכיב בשנת תשז] ובתריה מלך רב
 כהנא ושכיב בשנת תשכה [ואחריו מר זוטרא ושכיב בשנת תשזו
 ובו ביום היתה זיעה גדולה בעולם ונודוע הארץ מספר סדר תנאים
 ואמוראים] ובתריה מלך רב אחא בריה דרבא ושכיב בשנת תשל
 ובכולהו אילן שנין מן בתר רב פפא הוה רב אשי גאון בסורא⁽³¹⁾
 והוא אחיא למתיא מחסיא [והוא אתא למתא מחסיא] וסתריה לבי
 כנישתא דרב ובנייה כדאמרינן בחשותפין [ג:] ועבד בה כמי תקנאתא
 שפירתא וקבע לה רגלי ותעניאתא דלא הויאן אלא לראשי גליותא
 ובנהרדעא שויא לריגלא דריש גלותא בגוה הואיל והוה מפלג ונפיש
 תורתו וגדולתו והונא בר נתן דהוה ריש גלותא בהנך יומי ומרימר

⁽³¹⁾ אפשר שהגרסה האמיתית היא אחיא למתא מחסיא ור"ל שנתן חיים לה וכנה
 חרותיה מלשון הכתוב נחמיה ג. לר. היחיו את האבנים מערמות העפר וזה אשר
 לא הבין מעתיק האגדה ביוחסין וכתב תחתיו אחא למחסיא וזה נראה לא יתכן כי
 שם היה רב אשי כי סורא היא מתא מחסיא

זמר וימרא דהו בתריה כללו הו כיופי ליה לרב אשי ושויהו
לדיגלון במתא מחסיא דאמרינן [גמין נט] אמר רב אבא בריה דרבא
אף אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה
במקום אחד והא הוה הונא בר נתן מיכף הוה כיוף ליה לרב אשי
בין דאתקינו רגלי דראשי גלואתא [במתא מחסיא] והו צריכין
רשיואתא מפום בדיתא למיזל תמן בשבת לך לך³² דהוה [דהוה] רגלי
דראשי גלואתא למידר התם במאי דעבד רב אשי לא בטילא בתר
כן כמה דבטילא בשני דרב יהודה ורבה ורב יוסף ואבוי ורבא [דלא
הוויא אלא חדא מתיבתא] אלא הויאן תרתין מתיבתא והיינו דאמר
רב אשי [יציאת השבת זא] אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה
ובכל שתא ושתא כד חזא ריש גלותא דקבע רגלא בבוי רב [דהוה
ריש גלותא במתא במחסיא] אזלין לקמיה רשוותא ורבנן דפום בדיתא
ונהגת מלתא הכין [והכין נהיגא מלתא הדין] עד שעור מאתן שנין
מן השתא הואיל והוה אית לחון לרישי גלותא מרות קשה ושלמנותא
רביתא בימי פרסיום ובראש ימי ישמעאלים גמי הוה צבין ליה לראשי
גלותא בדמים יקרים [גליותיה] שלמנותא דהוה נסב לה בדמים מן
מלבי ישמעאל והוה אית בהון מן דמצער רבנן טובא ומעאיק להו

³² בחמדה גמח תשובות הגאונים דפום ירושלים דף ז' ע"א ושאלתם מקום
שמענין בלום הדבועי ובלום החמישי ובלום השביעי וזו העשרה במה קורין במנחה.
קך מנהג ציפייה ולפני משיא כשיושבין לפני ראשי ישיבותיה חכמי שתי
ישיבות בתעניות של אחר שבת של רגל וכן בכל תענית בין קבועין בין שגזרין
צית דין וכן בתעניות פורים בין שחלו להיות בשני ובחמישי ובין שחלו להיות
בשאר ימים בין בשחרית ובין במנחה קורין בויחל משה חזן מת"ב שבשחרית קורין
בני תולד בדם ובמנחה ויחל משה וע"פ הדברים האלה נראה בענין קך כי תלמידי
חכמים משיבת פוס בדיחא היו באים לסודא למקום הנשיא והיו מתענין שם כה"כ
בפרשת נח כ"ה וז' דפרשה לך לך ובשבת לך לך היה הנשיא עושה סעודה גדולה
להם והשבת הזה היה נקרא שבתא דרגלא של הנשיא והיו שחמרו בסוכה בפרק
השן כ"ו ע"א כי הא דרב חסדא ורבה בר רב הונא כי הו עילי בשבתא דרגלי
דבי ריש גלותא [ולא לבי ריש גלותא והכי היא גרסת הגמרא כ"י כמו שהביא
דקדוקי סופרים דף ל"ז] הו גזא אלקהא דעורא אמרי און שלוחי מלוא און
ופשורים [מן הסכה] ושלוחות המלוא שהיו באים להשתעוה כה"כ לפני הנשיא
והקדומו לצוא בסכות מלא לשמיע הדרשה כי לא היה דרשה בשבת של סכות
אלא היה דרשה דלה בארז ובאלול עיין בבלי סוף היה קורא.

ואבהתא דילנא דבית נשיאה מיהו שבקו הנך אורחתא דנשיאות
 [בישתא] ועיילי ברבנן דמתיבתא למיבעא ענוה ונמיכוה ולא מן
 בני דבוסתנאי אנתא אלא מקמי הכי עיילו זקנינו ברבנן דמתיבתא
 וביון דהוו שליטים נשיאים הבין לא הוו יכלין רשואתא לאימנועי מלמזיל
 לקדמחון ברגלהון ובאמצע שני ישמעאלים בימי דוד בן יהודה
 הנשיא אשתפילו מן שלטנותא דמלכותא ולא אולו רשואתא דפוס
 בדיתא בתריהון אלא כד ניהא לדו לנשיאים למהוי להון רגלי בפוס
 בדיתא אתיין להתם וקבעון [לית] והשתא לא אשתיר מן כלחון
 דבית נשיאה במתא מחסיא ולא אפילו חד ינקא [אלא חד ינקא]
 ואף לא רבנן ונהג רב אשי ריש מתיבתא קרוב לשתין שנין [רשוותא
 במתיבתא] והיינו דאמרין במי שמת [ב"ב קנז:] מהדורא קמא דרב
 אשי [אמר לן חבין] ומהדורא בתרא דרב אשי [אמר לן באנפי אחרי]
 דחבין תקינו רבנן לתנויי בכל כלה תרתי סר מתיבתא [שתא ושתא
 תרתין מסבתין הן חסר והן יתר] חסר ויתר דהדר תלמודא כוליה
 בתלתין שנין וכיוון דרב אשי מלך קרוב לשתין שנין חוה להון
 במהדורא ושכיב בשנת תשלח ומלך בתריה רב יימר ושכיב בשנת
 תשמג [בסדר תנאים ואמוראים תשמב ונמצא עמוד אש ברקיע
 שלשים יום ונדאח שזה היה כוכבא דשביט] ורב אידי בר אבין
 ושכיב בשנת תשסג ורב נחמן בר רב הונא ושכיב בשנת תשסו
 ונפל שמדא וגזר יודגרד לבטולי שבתא ומלך במחסיא רב טביומי
 דהוא מר בר רב אשי ושכיב בשנת תשעט במוצאי יום הכפורים ובתריה
 רב תוספאה ושכיב בשנת תשפה [תשפא] ובארבע בשבא דהוא
 י"ג כסליו שנת תתיא שכיב רבנא אבינא בריה דרב הונא דהוא ראבינא
 והוא סוף הוראה ואלין שני מלכו בפוס בדיתא רב גביהא מבי כתיב
 ושכיב בשנת תשמד ובתריה רפרס מן פוס בדיתא ושכיב בשנת
 תשנד ורב רחמי ואית דמחלפין רב רחמיא ושכיב בשנת תשנו
 [תשסו] בעידן שמדא דגזר יודגרד [ובתריה] מלך רב סמא בריה
 דרבא ובאותו פרק דיליה דמר בר רב אשי שמענן מן ראשונים
 ובספרי זכרונותם דבעו רחמי ובלעיה תנינא ליודגרד מלכא מבית
 משכבו ובטלה גזירה [שמדא] וביומא דהדין רב סמא בטבת שנת
 תשפא איתאסרו רבנא אמר בר מר ינקא וחוני מרי בר ראש
 גלותא ומשרשיה בר פקוד ובי"ח ביה בטבת איתקטל הונה מרי בר

מר זוטרא נשיא ומשרשיה אילין ובאדר דשתא היא אתקטל [רבנא]
 אממר [בר מר ינקא] דנן ובשנת תשפה [תשפא] דשכב רבה
 תוספאה איתסרו כל כנשתא בבל ואיתנקיטו יניקי בני יהודה
 לאמגושי ובשנת תשפו שכיב רב סמא דנן בריה דרבא [ובתריה
 מלך רב יוסף וביומיה סוף הוראה ואסתתם תלמודא והו רבנן סבוראי
 ורוביהן שכיבו בשנים מועמות דהכין פרשו ראשונים בספר זכרונות
 דברי הימים ובשנת תתוא מלך בסורא רב סמא בריה דרבנא יהודה
 ובשנת תתמו שכיב רב סמא דנן בריה] דרבנא יהודה בסיון
 ואמרין דדיאנא דבבא [הוח] ובחד בשבא דהוא ארבעה דאדר שנת
 תתיו שכיב רב אחא בר רב הונא ובניסן דשתא דא שכיב רב נחומי
 ואית דמחלפין רב נחומאי ובשנת תתיה בכסליו שכיב רב שמואל
 בר אבהו דמן פוס בדיתא ובאדר שכיב רבינא מן אומצא ובשנת
 התיש שכיב רב הונא ריש גלותא שנת תתכב ביום כפור הוה ועפא
 שכיב רב אחא דאבוה [בריה דרבה בר אבוה בטעות] ובשנת תתכו
 שכיב רב תחינא ומר זוטרא בני רב חנינא ואשתיו רבה יוסי גאון
 במתיבתין כמה שני ובתרהכין רב עינא בסורא רב סימנא בפומבדיתא
 ובתר הכין רב רבאי מרוב מן מתיבתא די לנא ואמרין דגאון הוה והו
 שני שמד וצרות בסוף מלכות פרסאים ולא הו ימלין למקבע פרקי
 ואותיבי מתיבתא ומדבר מנהגי גאונות עד בתר כמה שני ואתו
 רבנן דילנא מפוס בדיתא לסביבות נהדרעא למדינתא דפיריו שאביר.
 ואילן גאונים דהו במתיבתא דילנא בפוס בדיתא בתר אילן מילי
 בסוף מלכות פרסאים משנת תתק מר רב חנן מן אשוקיא ובתריה
 מלך מר רב מרי זקנינו בריה דמר רב דימי הורנו ובית מדרשו בפירוז
 שאבור נודע כי רב מרי עד היום הזה וביומו היה בסורא מר רב
 מר בן מר רב הונא גאון בשנת תתקכז ואחרי הורינו מר רב מרי
 גאון מלך מר רב חנינא מן בי גהרא ובימיו יצא משוגע [מחמד]
 לעולם ואמרין דהוה בסורא באותן הימים רב חנניה ומר רב חנה
 גאון פוס בדיתא ומר רב יצחק [גאון] והוא שהיה בפירוז שאבור
 עת שכבשה עלי בן אבוטאלב ויצא מר רב יצחק מן פירוז שאבור
 לקראתו והקביל את פניו וקבלו עלי בן אבוטאלב בסבר פנים יפות
 והיה בפירוז שאבור באותה שעה תשעים אלף איש מישראל ואחריו
 מר רב ראבה שהקנו בימיו לתת גמ לאשה לאלתר ולא כשמעתא

דכלתא דרב זביד ובימיו היה בסורא מר רב הונאי ובתר מר רב
ראבה מר רב בוסאי והיה בסורא מר רב ששנא דכתיב על חומרתיה
משרשיה בר תחליפא ובתר מר רב בוסאי בפומבדיתא מר רב הונא
מרי בר מר רב יוסף הוה גאון בשנת אלפא ובתריה מר רב הייא
ממישן ובתריה מר רב אביי ובתריה מר רב נטרוני בר מר רב
נחמיה מלך בשנת אלפא ותלתין וידיע במר בר ינקה⁽³³⁾ והוה מחתן
בדבית נשיאה ואיתקוף מרות על רבנן דמתיבתיה וערקו מנהון לסורא
עד דנחית נפשיה דמר בר ינקה והדרו למתיבתהון ובתריה מלך מר
רב יהודה ובתריה מלך מר רב יוסף דהוה ידיע בבבכותנאי [כן היה הכנוי
שלו בר כותנאי ואולי היה מעיר כותי הנזכרת בתלמוד וביוחסין שבוש]
בשנת אלפא וחמישין ובתריה מלך מר רב שמואל בר מר רב מר
דאיקרי בשנת אלף נט ובתריה מלך מר רב נטרוני כהנא בר מר
אהנאי ומן בגדאד הוה מן תותירא ברא וביומיה סליק מר רב אחא מן
שבחא לארץ ישראל דמר רב נטרוני שמעיה הוה כד אדבריה נשיא
עלוהי סליק להתם ובתריה מר רב אברהם כהנא ובתריה מר רב
דודאי בר מר רב נחמן בשנת אלף ע"ב והוא אחואי דמר רב יהודאי
גאון ובתריה מלך רב חנניה בר מר רב משרשיה בשנת ע"ה ובתריה
מר רב מלכה בר מר רב אחא בשנת פ"ב והוא אחתיה לנטרוני
בר חביבאי נשיא בפלוגתא על זכאי בר מר רב אחונאי נשיא
דחיה קמי חכי בכמי שנין ואכנפן [ואתכנשן] תרתי מתיבתא
עם זכאי נשיא ועברוהי ואפטר רב מלכה לגן עדן נטרוני נשיא
אזיל למערב ובתריה מר רב אבא חורנו בר מר רב דודאי וקיננו
בשנת פ"ד ובתריה מלך רב שינוי ולא האריך ובתריה מלך
מר רב חנינאי כהנא גאון בר מר רב אברהם גאון בשנת צ"ג
ועבריה נשיא וקם בתריה מר רב הונא הלוי בר מר רב יצחק בשנת צז
ביומיה תקינו למיגבי בעל חוב וכתובה מן יתמי ממטלטלי ובתריה
בשנת צט מר רב מנשה בר מר רב יוסף וגובאה הוה מכני עקובה

⁽³³⁾ ר"ל שם הכנוי של רב נטרוני היה בר ינקה והיה חכם קשה וחרק
מרה על התלמידים שלו וברחו משיבת פומבדיתא והלכו לסורא עד שנפטר רבי
נטרוני לעולמו וסבו התלמידים לפומבדיתא וציוחסין שבוסים ונראה שמחמת חסרון
ידיעה בלו השבוסים

ובאלין שני כלהון גאונים דהו במתא מחסא עד שנת אלפא לא נהירנא להון שפיר על הסדר והוה אית בהון נמי נפכאתא ומריאתא ונשיאים דמעברין ומחזרין ומאי דבריר לנא כבר כתבנא יתיה אבל מן שנת אלפא קים לנא בהון ובאלין מאה שני דפרישנא גאונים דקמו בהון מן פוס בדיתא מלכו בסורא גאונים מר חנינא מנהר פקוד ה' שנים מר רב נהילאי הלוי מן גרש י"ח שנים אחריו מר רב יעקב הכהן מנהר פקוד י"ח שנים אחריו מר בר שמואל י"ח שנה ומן ישיבתנו של פוס בדיתא מבני בניו של אמימר היה ושמואל אביו הוא בנו של מר רבה גאון שפרשנו שחיה בפוס בדיתא ובהדיה הוה רב הונא גאון דמחסיא בשעת תקנת הגט כיון דלא הוה במחסיא מן דמפלג שקליה שלמא בר חסדא ריש גלותא למר רב מר ומניה במחסיא וחכם גדול הוה ובנוהי מן פוס בדיתא הוה ואית מן זרעיה השתא קדמנא במתיבתא ומנהון מאן דמחתן בנא ובתריה מר רב מארי הכהן מנהר פקוד ה' שנים ובתריה מר רב אחא דאבוה חצי שנה ובתריה מר רב יהודאי בר מר רב נחמן ג' שנים ומחצה והוא נמי מן פוס בדיתא הוה ולא הוה איכא מאן דמפלג [בחכמת] בסורא [כותיה] אף הוא נמי שקליה שלמה נשיא [ומניה] להתם ומאור עינים הוה והוא ואחיו היו גאונים בתרתין מתיבתא בפרק אחד ובאותן הימים נפק ענן ובתריה מר רב אחונאי כהנא בר מר רב פפא ה' שנים ובתריה מר רב חנינא כהנא בר מר רב הונא ה' שנים ובתריה מר רב מארי הלוי בר מר רב משרשיא ג' שנים ומחצה ובתריה מר רב ביבוי הלוי בר מר רב אבא מנהר קודה י' שנים ומחצה והוא היה עם מר רב הונא מר הלוי ומר רב מנשה גאוני פוס בדיתא כשתקנו לכתובה מן מטלטלי ואלין תמת מאה שני.

ובתרתון מן גאונים דפוס בדיתא מר רב ישעיה הלוי בר מר רב אבא ומן כלוראי הוה מתא דמקרבא לבגדאד בשנת קז ובתריה מר רב יוסף בר מר רב שילא מן שילחי בשנת קט ובתריה מר רב רבי כהנא גאון בר מר רב חנינאי בשנת קי"ח ובתריה מר רב איכומאי גאון אחי אביו בריה דמר רב אברהם גאון בשנת קכ"א ובתריה מר רב יוסף בריה דמר רב אבא בשנת קכ"ה ולא הוה דוכתיה והוה אית מר רב קימיו אב דהוה גמיר ~~אגריף~~ [מניה] אלא

מיהו על ידי חלום אדברוהו לִמֵּר יוסף גֵּאוֹן וְהוּה חסיד טוֹבֵא וּזְקֵן
מְאֹד וְאִיתְמַר דְּהוּה אֲתִי אֵלֵיהּ ז"ל יְתִיב בְּמִתִּיבְתָא דִּילִיָּה בְּכוֹלְהוּ
יּוֹמִיָּה יּוֹמָא חַד אֲמַר לְהוּ לְרַבְנָן כַּד סִיב וְאוּשְׁטִיף אֲרוּחֻהּ לִיָּה לִגְבְּרָא
סְבֵא דְאַתָּא לִיָּה וְלֹא חֲזוּ רַבְנָן אֲדָם וִידְעוּ דְּאֵלֵיהּ הוּא וְאֲרוּחֻהּ טוֹבֵא
וְהָאִי דְּמִרוּחִין הִשְׁתָּא בְּצַד יָמִין מִסְטַר רִישָׁא מִן הַהוּא מַעֲשֶׂה [דְּעַבְדִּי]
וְאִבִּי אֲבִי גֵאוֹן אֲבִי אֲבִינוּ הִיָּה סוֹפְרוּ וְעוֹמְדִי בְּצוּרָךְ הִישִׁיבָה שְׁלֹו
בִּימִיָּו וּבִיּוֹמָא דְּאַתְפֹּטֵר הוּה זַעַף גְּדוֹל וְנִדְתָּ אֲרַעָא וְאִיתְמַר נְמִי דְּהוּה
מִצְעַר נַפְשִׁיָּה עַל גִּירְסָא בִּינִיקְתִּיָּה וּבִרְכִּיָּה מִר רַב שִׁינִי גֵאוֹן רַבִּיָּה
וְאֲמַר לִיָּה תּוֹכָה וְתִדְבֵּר אֲוִמְתָךְ וְתִרְתִּין שְׁנִין מֶלֶךְ וְקָם בְּתֵרִיָּה מִר
רַב אֲבֵרְהָם בֶּר מִר שְׂרִירָא בִּשְׁנַת קכ"ז מֶלֶךְ י"ב שְׁנֵי וְהוּה מִר יוֹסֵף
בֶּר מִר רַב חֵיָּיא אֲב וּבְפִלּוֹגְתָא דְּדִנְיָאֵל וְדוֹד בֶּן יְהוּדָה נְשִׂיאֻס אִיקְרִי
מִר רַב יוֹסֵף בְּגֵאוֹנוֹת וְלִסּוֹף פִּיטוּס כְּתָאוּי [כְּתָאִיבָה] בֶּן דִּילִיָּה לְמִרְרַב
אֲבֵרְהָם דְּמִקְרִי שְׁנֵי גֵאוֹנִים וּמוֹכְנִפִין כְּחֵדָא וּמִלְּתוּ מִר רַב אֲבֵרְהָם וְיִתִּיב
מִר רַב יוֹסֵף קִמְיָו וְאִתּוּ לְבַגְדָאֵד וְאִיתְרַמּוּ בְּבִי כְּנִישְׁתָּא דְּבִר נֶאֱסָלָא בְּכֹלָה
רַבְתִּי וְכַד קָם שְׁלִיחָא וְאֲכִרְיָו שְׁמַעְיָו מַה דְּסִבְרִי רִישִׁי מִתִּיבְתָא לְמִימַר
בְּכוּ יִשְׂרָאֵל דְּלִיכָא דְּשִׁמְיעַ לִיָּה חֲכִין וְאָף מִר יוֹסֵף אֲוִדּוּעַ וְקָם בְּרַבִּים
וְאֲמַר סְלִיקַת נַפְשָׁאִי מִן גֵּאוֹנוֹת וְהִדְר לְאַבּוֹת בֵּית דִּין וְלֵאלְתֵּר בְּרַכִּיָּה
מִר רַב אֲבֵרְהָם וְאֲמַר לִיָּה רַחֲמָנָא לְיוֹכֵךְ [לְעֵלְמָא דְּאִתִּי דִּילִיָּה וְהוּא
טַעוֹת לְדַעְתִּי] לְדִילָה [ר"ל לְגֵאוֹנוֹת] וּבִתֵּר מִר רַב אֲבֵרְהָם מֶלֶךְ מִר
רַב יוֹסֵף בִּשְׁנַת קל"ז שְׁנִים וּבְתֵרִיָּה בִּשְׁנַת קמ"ד מֶלֶךְ מִר רַב יִצְחָק
בֶּר מִר רַב חֵיָּיא וְאַחַתְוֵהִי עַל מִר רַב יוֹסֵף בֶּר מִר רַב רַבִּי ³⁴ וְהוּה
חֲכִים טוֹבֵא וּבֶן דּוֹדִינוּ הוּה בֶּר בְּרִיָּה דְּמִר רַב אֲבָה גֵאוֹן זְקֵנִינוּ וְמִר
רַב יִצְחָק הוּה קִשְׁיָשׁ מִנִּיָּה וְכַד סְמַכְיָה דּוֹד בֶּן יְהוּדָה נְשִׂיא לְמִר רַב
יִצְחָק קִשָּׁא לִיָּה לְמִרְרַב יוֹסֵף וְאַתָּא מִר רַב יִצְחָק לוֹתִיָּה וְאֲמַר לִיָּה

³⁴ זֶה רַב יוֹסֵף בֶּר מִר רַב רַבִּי נִסְתַּפְּקוּ הַחֲכָמִים מִה הִיָּה שֶׁסֶּם אֲבִיו וְהִלָּחֵץ ד' כְּהֵב סִתֵּם רַב יוֹסֵף וּר"ל גְּלוּת כְּהֵב בְּהַלְטוֹת פְּסָחִים וְנִדְר רַב יוֹסֵף בֶּר מִר רַבִּי וְכֵהֵב שֶׁסֶּם הַמִּסְתֵּם בְּסִימָן שֶׁל"ו שְׁמוֹ הַטּוֹב שֶׁל אֲבִי מִר רַב יוֹסֵף הַמְזַכֵּר חֲסִד. אֲחַד הָאֲמֵת כִּי שְׁמוֹ הַטּוֹב אֵינֶנוּ חֲסִד אֲבֵל מֵלָא עַל כֹּל גְּדוּלָּתוֹ רַבִּי וְכֵהֵב בְּסִפֵּר הַאֲשָׁכּוּל הַלְלוֹת ס"ת ל"ד 87 וְזֶה שֶׁהוּא חִיפָה שֶׁהַכְּשִׁיר רַב מִר אֲשִׁי לֹא הוֹדוּ חֲכָמֵי דוֹרֵינוּ כִּמוֹ מִר רַב יוֹסֵף גֵּאוֹן בֶּר מִר רַב רַבִּי וְכֵן הוּבָא בְּצַעֲל הַעֲטוּר שְׁמִדָּם מִחֲדָם דָּף ל"ד עַמּוּד ג' וְכֵן כְּהֵב רַבִּינוּ יוֹסֵף בֶּר מִר רַבִּי

לא ליקשי ליה לדיינא דבבא דאנן כרבה ורב יוסף דאלמא מובטח
 לך דחיית וזכית בתראי וסבר וקבליה רב יוסף ואתריצו ואמר ליה
 כרע קמאי³⁵) (קמיה) ריש מתיבתא ומלך ו' שני ובתריה [מלך] רב
 יוסף דנן בר מר רב רבי בשנת ק"נ ומלך ב' שנין ובתריה בשנת
 קכג מלך מר רב פלמוי בר מר רב אביי י"ו שנים ובתריה מר רב
 אחי כהנא בר מר רב מר שתא ירחא בשנת קס"ט ובתריה הות
 פלוגתא מר רב מנחם גאון בריה דמר רב יוסף גאון בר רב חייא
 ומובחרים דרבנן בהדיה שתא ופלגא ומר רב מתתיה בר מר רב
 רבי ורבנן אחריני בהדיה ונת נפשיה דבר רב מנחם בשנת קע"א והדרו
 רבנן לקמיה מר רב מתתיה י' שני בתר הכין ובתריה מר רב רבה
 בר רב אמי בשנת קפ והוא בן בנו של מר בן שמואל שהציבוהו [שלמה
 בר חסדא] במחסייה גאון כמו שפירשנו לעיל וב' שנים ומחצה מלך
 ובתריה בשנת קפ"ג מר רב צמח גאון בר מר רב פלמוי והוא אבי
 אמו של גאון אבינו ומלך י"ט שני ובתריה בשנת ר"א מר רב האי
 בן מר רב דוד אב שב שני ופלגא.

ובאילן מאה שנין עמדו במחסייה גאונים מר רב הילאי בר
 מר רב מארי ט' שני ובתריה מר רב יעקב הכהן בר מר רב מרדכי
 י"ד שני ובתריה מר רב איכומאי אחוהי בר מר רב מרדכי ח' שנים
 ובתריה מר רב צדוק בר מר רב ישי ב' שנים ובתריה מר רב
 הילאי בר מר רב חנניה ג' שנים ומחצה ובתריה מר רב קימיו בר
 מר רב אשי ג' ומחצה והויין פלוגתא דליבא למסמך עליהון ובתריה
 מר רב משה כהנא בר מר רב יעקב י' ומחצה ועמדו ב' שנים בלא

³⁵) באלו הדברים הלה הוא מה שהיו שני חכמים רבי יצחק בר חייה ורבי
 יוסף בר רבי, רב יצחק היה זקן מרב יוסף ורבי יוסף היה חכם מרבי יצחק והגשית
 עשה ראש ישיבה את רבי יצחק ועל זה האמור רבי יוסף מפני שהיה חכם מרבי
 יצחק והיה ראוי לו הראשית ופייס אותו רבי יצחק ואמר לו אתי זקן ממך ואמות
 קודם ואתה תהיה לראש ישיבה אחרי ואתה רב יוסף תהיה ראש ישיבה כרב יוסף
 אחרי רבה ונתפייס רב יוסף ואמר לר' יצחק הלך לפני ראש ישיבה ור"ל שהסכים
 על ראש ישיבתו וכוונתו שבושם שני אפשר לתקום והנה זה רב יוסף בר רב
 עשה ראש ישיבה באמת אחרי מות רב יצחק כנבואתו.

גאון ובתר הכין אסתמיך מר רב כהן צדק בר מר רב איכומאי גאון
 י' שנים ומחצה ובתריה מר רב שר שלום בר מר רב בועז י' שנים
 ובתריה מר רב נטרונאי גאון בר מר רב הילאי גאון בר מר רב
 מארי ח' שנים ובתריה מר רב עמרם בר מר רב ששנא י"ח שנה
 וקמי הכין הוה פליג ליה רב עמרם ואיקרי גאון ונחת מניה ובתר
 הכין מליך כי דפרישנא ואיפטר ובתריה מר ברב נחשון גאון בר מר
 רב צדוק גאון ח' שנים ובתריה מר רב צמח בר מר רב חיים אחי
 של מר רב נחשון גאון ז' שנים ובתריה מר רב מלכה חד ירתא
 ואפטר לגן עדן ושביבו באותו הפרק רובה דסבי דמתא מחסיא
 בשיעור ג' ירחי ואסתמיך בתר הכין מר רב האי גאון בריה דמר
 נחשון גאון י [ז] שנים ובתריה מר הילאי גאון בר מר רב נטרונאי
 גאון ח' שנים ובתריה מר רב שלום בר מר רב מישאל ז' שנים
 ובתריה אדלדלא מלתא דמחסיא טובא ולא אשתיירו בה חכימי
 ובתריה מניהו למר רב יעקב בר מר רב נטרונאי גאון י"ב שנה
 ובתריה לא הוה בהון ראוי וסמכיה דוד נשיאה למר רב יום טוב
 כהנא בר יעקב ואורג היה הואיל ולא הוה התם רבנן ד' שנים
 ובתריה איתמר ביני רבנן לבטולה למחסיא ולמיותיה מאן דמשתייר
 בהו לפום בדיתא ולסוף אסבימו למסמכיה למר רב נתן אלוף אחי
 אבינו בריה דמר רבי יהודה גאון אבי אבינו בשם גאונות מחסיא
 דלא ליבטל שמא ואדהכי נח נפשיה ואייתיה דוד נשיאה למר רב
 סעדיא גאון בר רב יוסף ולא מבני רבנן דמתיבתא הוה אלא
 מן מצרים וידוע בפיומי וסמכיה באייר שנת רל"ט וכניף מן דהוה
 אשתייר מן בניהון דרבנן דמחסיא ומן עלולי דמסיבין על רבנן
 בפום בדיתא ואותיב מתיבתא ב' שניו ונצא בהדי דוד נשיאה
 וקרייה לחתן אחוהי דהוא יאשיהו בנשיאות ולא עלתה בידו ואידחי
 יאשיה לכראסן וקרייה דוד נשיאה לרב יוסף בריה דרב יעקב גאון
 ידיע בכרסטיא בגאונות למחסיא ורך בשנים הוה ותלמיד קמן
 הוה לגבי מר רב סעדיא גאון ונחבא מר רב סעדיא גאון כמה שנים
 משום דוד נשיאה ורב יוסף נהוג בגאונות במחסיא ולבסוף איפייס
 עם דוד נשיאה ורב יוסף בדוכתיה כלל שניה דמר רב סעדיא גאון
 י"ד שני ושביב בימי גאון אבינו בשנת רנ"ג בתר דוד נשיא ואיתחד
 רב יוסף במחסיא ואידלדלת מילתיה לגמרי ולא הוה ליה פתחון פה

אפילו בהדי רב אהרן גאון ושבעה למחסיא ולבבל כולה ואזיל יתיב במדינת בצרה ושכיל התם ועד השתא ליכא במחסיא מתיבתא.

ובאילן מאה שנה אחרות מלכו בפום בדיתא גאונים בתר מר רב האי גאון בר מר רב דוד מר רב קימיו בר מר רב אחי גאון בשנת רא [רח] ח' שנין. ופלגא ונתתיה מלך מר רב יהודה גאון וקנינו שהוא אבי אבינו בר מר רב שמואל ראש כלה שנת ריו י"א שנה ומחצה ושכיב באדר שנת רכח וחוה פלוגתא בין רבנן דמתיבתא [ודוד נשיא רבנן דמתיבתא] איכנפי וקריוה למר רב מבשר כהנא גאון בר מר רב קימיו גאון ודוד נשיאה קרי למר רב כהן צדק כהנא בר רב יוסף וחוה פלוגתא עד אלול שנת רלג ועברו שלמא דוד נשיאה עם רב מבשר גאון ויתיב הוא ורבנן דיליה לבדם ומבחרים בשטתיה הווי מר רב כהן צדק ורבנן דיליה לבדם ובשנת רלד בכסלו שכיב מר רב מבשר גאון ואתו רבנן לות רב כהן ושכיב בשנת רמו ומלך מר רב צמח בר מר רב כפנאי ב' שנין ופלגא ושכיב בריש שנת רמט ובטבת שנת רמט בתתיה מלך [רב הנניה גאון אבינו בריה דמר רב יהודה גאון ח' שנין ופלגא ושכיב בשנת רנד ובתתיה איסתמך רב אהרן בר מר רב יוסף הכהן ולאן מן בני רבנן הוא אלא מן תגרי ומר רב מבשר גאון הוא סמכיה בדארא רבא במתיבתא ולא הוה הוא ראוי לגאונות בתר גאון אבינו אלא דוכתא הוה למר רב עזרם אב אחי אמנו בריה דמר רב מישוי רישל כה וקפץ עליה מר רב אהרן והיה עו מאוד ודחיל מניה מר רב עמרם אב ואזל לקמיה ובתר כמי פליג עליה מר רב נחמיה בר מר רב כהן צדק בתר דיתיב קמיה ומר רב אהרן הוה עדיף מניה ולא פרשו רבנן מן מר רב אהרן ובתר דשכיב מר רב אהרן בכוף שנת רעא הדרו מקצת רבנן לקמי מר רב נחמיה ואנחנא ורבנן נפישא דילנא לא אשוונא עמיה ולא אזלנא לקמיה והוינא בההוא עדנא אב בית דין ולא קבילנא גאונות עד דשכיב ובשנת רעט איסתמיכנא בגאונות וסמכונה להאי בנינו באבות בית דין מן שעור כ' שנין תחא רעוא מן קמיה קב"ה דלישוי יתנא חשובים עם החיים ועם הכתוב להיום ויוכי יתנא לדבורי ישראל כהוגן ויתי למשיחא בר דוד השתא בעגלא בחיינא וביומיכון אמן.

על דבר

יחוס רב שרירא גאון. והחשבון לשטרות. הנוסחות השונות מאגרת הזאת. דעת רש"י כי רבי סדר המושנה אבל רק בעל סה ולא בשחב.

א

רבינו שרירא גאון התייחס למשפחת ריש גלותא או נשיאים בצבל כאשר התייחסו המלך להיות ממשפחת בית דוד כמו שדרשו בסנהדרין לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבצבל שחודים את העם בשבט פרש"י שיש להם כח ודעות מאת מלכי פרס [מה לקח רש"י מלשון הגאון מהד" 36 שכתוב שם : הואיל והיה אית להון לרשי גלותא מרות קשה ושלטנותא רבתיא ציני פרש"י]. ומה אשר כתב [לד 25] : וביזמיהון בסופן רב אדא בר אבהו ורבה בר אבהו זקניו ומן דבית נשיאה הוא דאמחא לקיטין מרבין בקבלה דמן בית נשיאה אמחא מן זרעיה דרבה בר אבהו עד כאן. מלשנו זה נראה שהיה לו קבלה אמיתית וברורה [ואולי בספר יחוס] שהוא מבני ציו של רבה בר אבהו ומה הוכיח ע"פ ידיעתו מאיזה מקום כי רב"א היה ראש גולה ועל כן היה מזרע דוד, וחששנו למאור המקום ומאורו [יבמות פרק הערל פ']. כי רב"א רצה לתת בזה לרב נחמן ואולי נשא אותה ואולי היתה אשתו ילתא לדעתו וחת ילתא [ג"ל שהיה שמה "יעלתא" מלשון הרים הגבוהים ליעלים גלילי בלע"ז והשמיטו הע' כדרכם]. וידענו מכמה מקומות בהלמוד בבלי שילתא היתה בת ריש גלותא ח"כ היה אבהו רב"א ריש גלותא. אבל מכל ההלמוד לא נראה שילתא היתה בת רב"א אבל זאת נראה שר"ג היה תלמיד מובהק של רב"א וכמעט לא היה לו תלמוד אחר ולא אמר חכם זולתו חזיה דבר בשם רב"א [בראש במה אשה אמר רב"י בשם רב"א הוא טעות הדפוס עיין ברי"ף ורא"ש שם]. ועיין עוד אגרת הזאת [לד 32 שורה 16] ואם כן היה לר"ש קבלה אחרת ולא מהלך רב"א יחוסו לבית דוד ואח"כ כאשר ילאו ראשי גולה מדרך הישרה לא חשב למעלה להיות מתייחס עליהם והתייחס בכח תורה [אגרת, הכ"ל לד 36 בסופו ובראש לד 37] ועוד היה אחד מגדולי אבותיו הראשונים רב מרי בר רב דימי [שם 38 שורה 10 מלמטה]. ומה הוא שלשלת יחוסו גאון בן גאון עד כמו רב האי :

רב דודאי הוליד בנו **רב אבא** ונעשה לגאון 1084 לשערות [שס 39 שורה 6 מלמעלה].

רב אבא הגאון הוליד את **רב שמואל** ריש כלה שהיה סופר להגאון **רב יוסף** בר אבא בשנת 1125 [שס 41 שורה 6 מלמעלה].

רב שמואל ריש כלה הוליד את הגאון **רב יהודה** שנעשה לגאון שנת 1217 לשערות [שס 44 שורה 6 מלמעלה] ואחיו **רב רבי** וזה **רב רבי** הוליד **רב יוסף** שנעשה לגאון בשנת 1150 [שס 44 שורה 4 מלמעלה].

רב יהודה גאון לקח לאשה את **בת** **רב נחמ** בן **רב פלגיו** גאון והוליד ממנה בן **רב חנניה** שנעשה לגאון בשנת 1249 [שס 44 שורה 15], ורב נחן אלוף שהיה ראוי להיות גאון בורא בשנת 1239 [שס 44 שורה 48 שורה 15 מלמעלה].

רב חנניה לקח לאשה בת **רב מישי** ריש כלה אחות **רב עמרם** אב"ד שהיה ראוי להיות גאון בשנת 1254 [שס 44 שורה 12 מלמעלה] והוליד ממנה **רב שריה** שנעשה לגאון בשנת 1279 [שס 44 שורה 5 מלמעלה].

רב שרירא הוליד בנו **רב האי** ונעשה אב"ד בשנת 1299 [שס ושס]. ובתו אחרתו המהוללה הנפלאה בשנת 1299 [שס ושס].

וא"כ שלשלת יחוס **רב האי** כזה : **רב האי** בן **רב שריה** בן **רב חנניה** בן **רב יהודה** בן **רב שמואל** ריש כלה בן **רב אבא** בן **רב דודאי**.

ב

כל אומה אשר אין לה ספר יחוס מחולדות אבותיה וקורות דבריהם לא ראוי שהקרא אומה מיושבת ומיוחסת [סיוילס], ובה נעלה אומת ישראל מכל האומות כי יש להם ספרים מספרים תולדות אבותיה מיום צווא אלקים אדם על הארץ וספרי אומותיה כמה כתבי הקדש וספרי המשנה וההלמודים אשר אין על פער משלם והאחרון הסבד הוא ספר הקטן אשר כתב **רב שריה** גאון לתשובה על שאלת חכמים גדולים כאשר ישאלו לנציא חו לאורים ותומים. ואמרו החכמים כי ספר תולדות בלי חשבון שנים הוא כאדם בלא עינים וכבית בלא חלונות, ובכל ספרי המשנה וההלמוד לא נאמר ולא נזכר חשבון לדברי ימיהם כאשר נאמרו עתה כי הקדש לחשבון מלכי יהודה וישראל, ואמרנו אל לבנו כי כבר סכלו לתת לבם לרשום בספריהם שנות ימי החכמים ואמוראים והגאונים אשר באו אחריהם. אבל לא בן

הוא כי באמת רשמו קדוה חמן ההגלים מימי בית שני ואחרי בית שני ואחריה
בכל הכל לחשבון מלכי יוסי אשר נקרא ג"כ חשבון שמות ורוב מהם אבדו אך
מימי רשמו הקדש מלא הגאון רשומים בספרי היחוס אשר קרא ורשם אותם כאשר
מלא אותם בדרך בריר וקיס. אך מה זה חשבון יון ושמות?

2

מלכי הגוים אשר בעזותו מלכו על ישראל בימי בית שני, המה גזרו על
ישראל למות שחתם בשמרות בשמרי חובות כחובות צניעין לשחת מלכותם, ואחד
מארבעה מלכים אשר מלכו אחרי אלכסנדרוס מוקדון והיה נקרא סליקוס אשר כבש
אזן ישראל ובכל והוא חבר ג"כ בביתא דסדר עולם פרק ל' ובתב שם ואלו הן
שמונה מלכי יון אלכסנדרוס מוקדון, פירען [ג"ל שהוא ארידאוס אחיו של אלכסנדר],
סלימון [הוא אלכסנדר בן אלכסנדר מוקדון ואלכסנדר קראו ישראל בשם סלימון
כמו שקראו להמלטה אלכסנדרה אשת ינאי המלך שלמיון בפרק י"א דמגילת תענית],
סליקוס, והוא גזר על ארצות סוריא וישראל שימנו בשנה ראשנה לשמרות שנה
ראשנה שכבש בכל. אך השנה הראת הראשנה לסליקוס חזרה שנה היא לחשבון
היזירה שאנו חושבים למולד השני בדר"ה, רבו בה מחלוקת בין חכמי ישראל, ואם
באנו לחקור ולדרוש ולספר בשם החכמים הראשונים והאחרונים שחזו בחשבונה לא
יכלים ספר והרובה לדעת עקר הדברים האלה לפי דעת חכמי התלמוד יחזקון
היעב בפרק ל' מספר הביתא סדר עולם ושנה רב הוא ברה דרב יהושע בפרק
קמא דע"ז (דף י'). והנה החכמים ששנו בה המה החכמים שגרו במדינות שלא
חשבו בשמרותיהם למנין יון אבל לחשבון היזירה, אבל המדינות שחשבו
בשמרותיהם למנין יון כמו גולה שאמרו בס"ע שם ובגמרא ע"ז שם שמונין
לשמרות ליון ובארץ ספרד בימי הרמב"ם ובארץ סימן עד היום הזה המה לא
שנו בחשבון וידעו כי חשבון יון התחיל בשנת ג' אלפים ת"ג ליזירה לחשבון בדר"ה
סימן להם ג. ד. ה"ז ומה שאמרו בגמרא ע"ז שחשבון שמות התחיל בשנת ג'
אלפים תמ"ט ונתנו הסימן ארבעים ושמנה עשר, הוא לחשבון חכמי התלמוד שחשבו
שנה ראשנה ליזירה מהשני שסימן מולדה ד' י"ד, ע"כ הוין ארץ להוסיף על חשבון
יון כי אם מספר ארבעים ושמנה, אבל לחשבוננו שהוספו שנה על חשבון יזירה
והתחילו משנה שקוראים אותה שנה הויה מולד השני שלה סימנה בדר"ה אומרו
אריכים להוסיף ג' אלפים תמ"ט שנה ואזן סימן נכון למנין ולבנין הפסוק [ויקרא
כ"ה. ח'] תשע וארבעים שנה.

הערה א. גם על ידי לוחות חכמי האומות הראשונים מחכמי בכל ותבאר

באותות ומופתים משמים וארץ מלקווי לבנה שאין ספק בהם כמו שאין ספק כי
שני פעמים שנים המה ארבעה שהשנה הראשונה לחשבון שמות זה היתה בשנה
שלש עשרה למיתת אלכסנדר וחשבון יון נקרא על שם מליקום שמוך בצבל בשנת
שלש עשרה למיתתו.

הערה ב. אם מוסיף חמשה שנים לחשבון היונים והסימן ועוד חמש שנים
ונשליך כל שבעה שבעה מהם אם לא יתאר כלום תהיה שנה השמיטה ואם יתאר
אחד תהיה שנה ראשונה לשמיטה ואם שנים שנה לשמיטה ואם שלשה לשמיטה
וכו'. ואם נראה לחשוב לחשבון יצירה לבהר"ד לא נזקך להוסיף כלום, דרך משל
השנה הזאת שאנו מונים ליצירה ה' אלפים ותת"ג ליצירה לחשבון בהר"ד והיא שנה
שני אלפים וקפ"ד לשערות הוסף עליהם חמשה שנים יהיו ז' אלפים קפ"ט, השלך
מהם כל מספר שבעה שבעה ויתאר חמשה ונדע כי השנה הזאת היא חמשה
לשערות, וכן אם נשליך כל השבעות ממספר השנה הזאת ליצירה יתאר חמשה.
ולהקל החשבון מפני שהוא דבר נכבד מאוד אתן בכלן לוח קטון :

שנים

100	90	80	70	60	50	40	30	20	10	יחרון על שבעה
3	1	2	...	7	ח	ה	3	1	2	
1000	900	800	700	600	500	400	300	200	100	יחרון על שבעה
1	7	3	...	ה	ג	ח	1	7	3	
7000	6000	5000	4000	3000	2000	1000				יחרון על שבעה
...	ח	3	ג	7	ה	1				

ועתה נעשה החשבון לשנתנו היום ליצירה 5633 :

לשלשה ג

לשלשים ב

לשש מאות ה

לה' אלפים ז

יעלה קבוצת י"ב הסר מהם שבעה יתאר חמשה ונדע כי היא שנה חמישית לשמיטה
החשבון הזה מסכים לקבלת הגאונים וחשבון הרמב"ם ורבינו חם והרשב"ם ויתאר
גדולים חוק מרש"י ז"ל בקונטרס דלא דק בראוי בחשבון הזה ואינו משנה כבית
שמואל נגד בית הלל. ויותר פלא כי גם מלכי חשמונאים בספרם המכביים ויוסף בן
מחיהו הכהן בספרו הגדול המסיחים לפי הומם משנות שמטה שקרו בימי בית
שני מסכימים כחוש השערה לקבלת הגאונים.

ד

החכם הגדול לנוצרים ומחסידיהם יוסף סקליגר במ פרו הגדול

Emendatio Temporum הוציא גם הוא כי חשבון שערות השנה ראשונה שלה הייתה בשנת ג' אלפים ת"ל לחשבון בני ישראל היום. אך צימיו הבית השני מהתחלת סליקום היוני חשבו ראש שנתם מניסן כאשר חשבו מלח מיניאח מנרים והאומות סביב להם חשבו ראש שנתם מתשרי כאשר חושבים מתשרי לחשבון שמיים, וע"כ התחילו בני ישראל לחשוב ראש השנה למלכים מניסן שנת ג' אלפים תמ"ט, והאומות התחילו לחשוב ראש שנתם מתשרי שנת ג' אלפים ת"ג, ועל כן הקדימו ישראל לחשוב חשבון שנתם לשערות חז"י שנה קודם האומות אבל צימיו חלה אשר כל חשבונות מתשרי איתנו מסכימים עם האומות והתחלת שנת שערות איתנו חושבים כמוהם מתשרי שנת ג' אלפים ת"ג.
וזה לשונו:

„חשבון סליקום חשבו בני ישראל בשני פנים ועד היום רשומם נכר כי
„חשבון שנת החמה התחילו מחדש השרי כיונים הכוריים אשר התחילו שנתם
„משש' לאוקטבר ונתנו שני שמות לחשבון הזה קראו לו חשבון יון בספרי
„המכביים וקראו ג"כ חשבון שערות וכאשר קראוהו בשני שמות כן השתמשו
„בו בשני פנים כי חשבון שערות התחילו מתשרי כאשר מלאו במקומות רבים
„מהלמוד ראש השנה וחשבון יון התחילו מניסן אשר הוא מחדש ראשון לחשבון
„יניאח מנרים וממנו התחלת חשבון מלכים.

„בשנת ק"א ליונים ברת דמטרוס סליקום מרומי [מכבי ראשון ז'. ח']
„ובאותה שנה כ"ג אדר נאחו בני ישראל את בלדוס ואחרו שם כי ניסן
„אחרי זה התחילו לחשוב שנת ק"ב ומוכת מזה כי ניסן היה ראש השנה
„לבני ישראל ובפרשה י' פסוק ח' נאמר כי צימות הקץ בשנת ק"ס בא
„אלכסנדר בן האנטיוכס על עכו וילכדה ואח"כ ברת ברית עם יהונתן ויתן
„בדיו משרת כהונה גדולה ויכתן בכהונתו בחג הסוכות באותה השנה שנת ק"ס
„ובפרשה י"ג כ"ב נאמר כי יהונתן נהרג בחרף כאשר נפל שלג רב בשנת
„ק"ע ליון ותיכף אחרי מותו נתבחר שמעון אחיו [שם ושם מ"א] ובחדש אייר
„אחרי זה חשבו שנת קע"א [שם ושם ג"א] ומזה איתנו רואים כי ניסן היה
„להם ראש השנה ליון כאשר חשבו מיניאח מנרים וכן נהגו כל הימים עד
„שהקנו חשבון חדש אשר הוא נוהג עד היום וכן הוא בעזרא ונחמיה ואסתר
„וזכריה. ועוד מלאו במכבי הא' כי שנת הוא חדש האחד עשר ומפני
„שהאנטיוכס חשבו ראש שנתם מתשרי ח"כ בהכרח כי העברים הקדימו בחז"י
„שנה את האנטיוכס או האנטיוכס הקדימו את העברים בחז"י שנה, ומלאו
„פרשה ששית פסוק ב' כי בשנת ק"ג לר יהודה על המלודה והיתה שנת

„שמעיה וא"כ היה זה בקץ שנת 3598 לי"ירה לחשבון היהודים בימינו אלה.
 „והנה שנה ה'ל' היא שנת 149 לחשבון סליקוס והמכני חשב אותה שנה
 „ק"ג ועל כרחק כי מניסן שנת קמ"ט לאנטיוכס החלו העברים לחשוב שנה
 „ק"ג והקדמו העברים את האנטיוכים בחז' שנה. והנה מלאו כי בחדש
 „שבט שנת קע"ז ליונים הרג הלמי את שמעון חותמו [שס ט"ז י"ד] ויוחקן
 „בזו היקף אחרי מות אביו לר על הלמי גיכו ימים רבים ואם קודם ניסן
 „בבב חשב את השנה 177 ליונים וא"כ ע"כ מניסן התחילו לחשוב שנת 178
 „וע"כ היתה שנת השמעה וממילא כי שנה ראשונה ליונים התחילה בניסן
 „שנת 8449 לי"ירה לחשבונם היום אמנם כבר נהבאר כי שנה ראשונה לחשבון
 „יון התחיל בשנת 3450 לחשבון הי"ירה הגהוג בזמנינו ועל כרחק שחשבון
 „יונים אצל העברים הקדים את חשבון היונים מאנטיוכי סליקי אלכסנדרי
 „בשנה חדשים."

ח

כל מעם ועממי בלשון הגאון ראה לומר המחשבה הסמויה בלב כל אדם,
 פה אחד ולשון אחד ר"ל הדבור אחד אשר ישו בו כל אדם דרך משל התורה
 לישראל והפלותיהם אשר כולם שווים ומשניות אשר הקן רבי ולא ישונה חק נהן
 ולא יעבור.

ועתה נבדוק על שאלת החכמים והשופט הגאון. הנה זאת היתה שאלה :
 הלא המשנה היא לבדה כוללת כל תורה שבעל פה ובמשנה יש לשונות שלא נאמר
 בה שם אומר המאמר אשר נקרא סהם מתניין והגמרא פרסומה כי כל סהם
 מתניין הוא דברי רבי מאיר ויתר דברי המשנה שלא נאמרו בסהם נאמרו בשם
 רבי יהודה רבי שמעון רבי מאיר רבי יוסי וכולם [כמו וכו' „עפ' גמרא" בלע"ז]
 ואמרו עוד הלכה כרבי עקיבא מחבירו כרבי יוסי מחבירו, א"כ לא נשאר כלום
 מכתיבת אנשי ביטת הגדולה, ואם כן תהיה תורה שבע"פ תורה חדשה שהמלאה
 החכמים בבית שני קרוב לחרבן אצל ביטת הגדולה לא ידעו מאומה ממנה. ועוד
 ראו סדור במשניות שלא כראוי כי בזמנות המשניות שבידם היו מבודרים יומא
 קודם למסכת שקלים וסוכה קודם ליום טוב שהיא מסכת ביצה ושהיה קודמים
 למסכת ר"ה, ומהראוי היה שיוקדם שקלים לפסחים כי בחדר היו משמישים על
 השקלים, והיה ראוי שהיה הסדור ראש השנה יומא סוכה כמו שהוא דרך משל
 במשניותיו. ויתר השאלות המבוארים בקילה למראית עין. וע"ז סיבבים והולכים
 דברי התשובה המכוללת מפני האמת.

והנה השאלה והתשובה הזאת הדפוסה לראשונה חס חכם יקר רבי שמואל שולס בקונסנטיוא וחס"כ מדפיס זה בקרקא וחס"כ באמשטרדם ובזולקאו והורק מקלי אלי כלי בחסרות ופגמות, אבל נמצאו גם ככ"י התשובה הזאת כאשר ידוע לנו בעיר ווין פריז ולונדון וכ"י אחד ימן נושן מאוד בעיר ברלין אשר הדך פני זוקן נראה עליו כי נכתב בימי הגאונים או קרוב להם ומהכתב יד הזה הולאחיה בדפיס בעיר ברלין בשנת ה'ר"ו לפ"ק. אבל הדל גדול יש בין אלו הכתבי ידות ובין מה שנדפס מהחכם ש"ס עד שראוי שיאמר כי הגאון רב שריהל בעלמנו וכבודו פרסמה שנית במוסחא אחרת או כי מעתיקים שנו בה ושלחו יד ופגעו בה, ועל כן ראוי לנו לחקור מה משתי המוסחאות היא העקרית כראוי לקונה כלי חפץ מזהב ואבנים יקרות לחקור אם לא שלטה יד בכלי ההוא לרעה, כי מי יתן כל הון ביתו בארבה היקר אם לא ידע כי יקר הוא באמת.

ואחד מהסימנים אשר יש להכיר ספר מוקדם למאוחר הוא זעל ידי שני לשון וספר מאוחר אשר ישנה הלשון ויחשוב להקל כווד הלשון אשר בספר שלפניו. וידוע כי חרמי לעברי דְּהִיָּה הַזֶּה ולעברי יש הארמי "הוא חית" ולשון הגאונים שדברו בלשון חרמי דרכם היה להרכיב הוה וזית או הוה ואיבא חתה הִיָּה העברי לבד, ובאגרת רב שריהל הזאת הנדפסת ממני "דלא הוה חית בהון מחלוקת" נד 2 "הוה איבא פלוגאחא" 3. "והוה חיתא נמי חכמים גדולים" 5. "וכל חד וחד מן רבין הוה חית ליה בריאחא" 16. "הוה חית להון הלכאחא" 18. ועוד הרבה שם. ועוד נראה כי בימי הגאונים גם במוסחות הגמרות היו להם הוה איבא חתה שמוסחאות שלמו היה בלבד שהרי נד 35 מביא הגאון גמרא דשבוטית [מ"ח.] הוה איבא לורבא מרבין בארביה, חתה הוה לבד במוסחאות שלמו, וכן בתשובת הגאון הזה בספר יוחסין לא נמצא הוה איבא, או הוה חיתא, אף פעם אחת, אך הוה או הוה בלבד.

ועל כן נראה כי יש לנו מאזי דק לשקול כי מוסח התשובה אשר הולאחיה בברלין ועתה נמחש במינק, היא המוסחא העתיקה.

ועוד יש לנו עדי דק המעידים על מוסחות יוחסין המה חדשים מקרוב באו מפני שלא הבין המעתיק וסנה לגרועותא ויעיין נד 19 הערה 20. ונל 39 הערה 33 ונל 41 הערה 34 ונל 42 הערה 36, ועוד יראה המעיין נל 41 הלשון "ואתו לבגדאד ואיתרמו בבי כישחא דבר נאשלא בכלה רבתי וקד קס שליחא ואכריזו שמעו מה דסברו רישי מהיבחא למימר בכו ישראל דליבא דשמעי ליה הכין" עד כאן. והכוונה בזה: מפני שנעשה פגמה שיהיו שני גאונים בפעם אחת בפוס בדיחא האחד מר אברהם בר שריהל והשני רב יוסף בר חיילא וכאשר באו שניהם

לנגדלד עיר המלוכה להכליפים או לדרוש שם דרשה הכלה והכריז השמש שמשו
מה דסברי רש"י מתיבתא למימר בלשון רבים [ואנחנו שאומרים ביקום
פורקן רש"י מתיבתא הכונה היא על ראשי הישיבות של פומבדיתא וסורא] כמו
ישראל שלא שמשו זאת שיהיו שני ראשי ישיבות בישיבה אחת ותמיד היה השמש
מכריז שמשו מה דסבר ראש מתיבתא בלשון יחיד [ובדרך נחות אפשר לומר שבני
ישראל שיהיו זריזים לישב בתענית כל יום השבת לשמוע שתי דרשות משני ראשי
ישיבות]. ויעיין הקורא אם יראה ציוחסין וימלא שבועים שם לא מעשות המעתיקים
אבל משלימות יד מקוצר הבנה. ועם כל זאת עמד מערער על נוסחת חופש
מעמומים ו"חרם" הוא ר"ת חזן רבי משה או הכס רבי משה והיה ראוי לשם
גאון באמת כי לבש גאה וגאון מאוד ואדבר אהו משפטים צוחה כראוי שלא
לספר אחרי משתו של חכם, והמשפץ לאלקים הוא כי היום עומד במשפץ לפי
כסא כבודו.

י

וראוי להביא לשונות הגאון בתשובתו כמה שמועג לתשובה על שאלה כיצד
נכתבה המשנה : א) בלד ז' כתב כזה "ועד סוף יומיהון דרבנן [במוסח יוחסין
דרבנן, והוא עשות לדעתו] ליכא דכתב מדעם כל עיקר ולא נמי פה אחד ולשון
אחד הוו גרסי רבין אלא עממי דהוה ידיע להון וכלהון דעת אחד בהן מאי דאיתיה
דברי הכל ומאי דאיתיה פלוגתא ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים ולא הוו
דברים מתוקנים משנה ידועה שהכל שוין אותה אלא אותן הטעמים חע"פ
שהכתמים כולם שוים בה כל אחד ואחד משנה לתלמידיו איזה דרך שיראה ;
ב) "ולא הוה אפשר דגרסין כולהון פה אחד [לד 9 ; ג] ולא היה להון להגיה
קמאי דעד לאפשר רבי דגרסין ליה פה אחד [ר"ל שלא היה להראשונים במשנתם
פה אחד וזה "פה אחד" דבוק לולא הוה להון ואנחנו ידענו כי פה אחד אלא
ר"ל נוסח מיוחד כמו המשניות שלנו ומוסחי ההפלות] אלא כגון פירוש דהשתא
דמפרשינא אנחנו וכיוצא בזה לתלמידי דילגא והאי כתוב חדא אפסא והאי כתיב
אפסא אחרת כי דחוי" לד 28. ורעה לומר : כי בזמנו שכבר הותר לכתוב הלכות,
ועם כל זאת כאשר פירש ראש הישיבה לתלמידיו איזה הלכה התלמידים היו כותבים
כל אחד בזה נוסח שרעה בן צדוות הראשונים שעדיין לא הותרה הכתיבה
וכאשר אמר הרב ההלכה בעל פה היו התלמידים חוזרים ולומדים בלשון שבתו
להם אך שהסכימה עם כוונת הרב. זאת היא הכונה האמיתית בדברי הגאון, ולא
כאשר חשב רב החובל ; ד) ובפירוש כתב הגאון לד 29 "תלמיד ומשנה לא אכתבו
אלא הווי מיתרינו וזהירין רבין למגרם על פה אבל מנוסחי לא".

ועל פי הדברים האלה אנו רואים שהגאון רב שרירא מורה לנו כי החזרה שבעל פה לא היתה כתובה כלל ולא היה לראשונים בהתחלת בית שני לא נוסח לשון אחד להלכות ולא היו מסודרים והם ההלכות בסדרים עד שהתחיל רבי עקיבא לסדר ותלמידיו רבי מאיר בא אחריו וכן רבי שבא אחריו סדר שם הסדרים בעל פה ולא בכתב. אך נראה מדבריו כי רבי חייל כבר כתב תוספתות. וכל אלה נראים לנו הדברים רחוקים מהקשר השכלי שהיו המשניות מסודרים ולא נכתבים ולפי טבע בני דורותינו לא יעלה זאת על לבנו ועם כל זאת גם חכם אחרון מדורותינו מסכים לזה, ומביא ראיה ממוסכת שבת שאמרו כל כתבי הקדש מזילין אותן מפני הדליקה ולא הזכירו משניות אש מזילין אותה מפני הדליקה או לא. ואני יס לי ראיה להיפך שהרי במוסכת תגינה (והביא הגאון ב"ד 15) הנה אילמי דגמירי הלכאחא וספרא ותוספתא, והאריך יכלו ללמוד כל זה אש לא היו כתובים, כי מי למד תורה לחרשים אבל מספרים כחוצים גם חרשים יכולים ללמוד כאשר אנו רואים גם היום.

הערות לאגרת רב שרירא

צד 2 שורה 3. „במילי דמחבר להן בשעתיה“, הוא על דרך לשון ערבי שקורין למחבר מקובץ ממלות לאורך קהלת בני אדם להורות להם מוסרים או ספרי חכמה ובלשונם נשם ויהיה תרגומו בעברי „חבור“ או „סדור“.

שם שורה ב' מלמטה. „ועוד אותה שעה היה רבי יהודה בגליצין“, דנה לומר: רבי יהודה בן בתירא, וזהו זמן רב מימי שמאי והלל עד אחר שקיעתן מחרבן הבית והוא קרוב לשתי מאות שנה. וחזקן קושיות הבאר שבע כמו שהרן סדר הדומות.

שם 4 שורה 18. גרסת הגאון שם „עד שבאו אלל רבנותו שדרוס“, ואני הראתי במקומות אחרים שהיה עיר בא"י ושמה „דרוס“ והיא עיר „לוד“ או סמוכה אליה ושם גרו ר"מ ור"י ורבי יהודה ור"ש ורשב"ש והם היו התלמידים שניים של רבי עקיבא והלכו בני העולם השממים מתורה ולמדו מהם תורה וזה שאמר הגאון „והיה סמכא דשראל“ על תלמידים שניים של רבי עקיבא, והנוסחא הזאת נדקת מנוסחא שלנו בתלמוד.

צד 8 שורה 12. „ומסתלק שר החזרה“, בנוסחת יוחסין אין מלת „שר“ ויחפז שריך להיות „שר החזרה“ מלשון שני שריך, וכמו שנאמר דדיה ירווך בכל

ע"ז ודרכו ח"ל מה הדד הזה כל זמן שההיזק ממשיג בו מוצא בעש אף דברי חוריה קן, כי שד ודד אחד הוא והוא לשון כופל על לשון למעיינות חכמה.

שם שורה 6 מלמטה. „ולא ליחמרו להן טעמי דברים ידועין כגון חוריה לאחמיה אלא טעמי דלקיטין להן בלבהון“. „אחמרו“ בלשון הגאון הוא ספור דברים בנכס מהוקן כמו החוריה והמשה, „טעמי“ בלשון הגאון המה מחשבות הלב בלי לשון. והגאון ראה לומר שלהן טעמי שלחות מחשבות הלב לא נקבעו לשונות מיוחדים כמו החוריה אבל כל רבי אמר לתלמידיו ההלכה בלחה לשון שבחר לו ודרך משל בימיו אלה הרמב"ם ושלחן ערוך והלבוש והאי אדם בלהלכה אחת יש לשונות שונות, וזהו ג"כ שאומר הגאון דל 17 שורה 3 מלמטה „והיך משאות דהוו תנו להו תלמידי חכמים הראשונים חזק מרבי עקיבא הוו מחמירין נמי“, ר"ל שהיה להם לשון מיוחד ומקובל. וזהו הלשון עצמו של התלמוד שאמר הרבה פעמים „אחמרו“, ר"ל מנכס ומיוחד בלשון ומאמר מיוחד „אחמרו“ הוא לשון רבים מ„אחמר“.

צד 10 „וסתם מתקין ודאי דרבי מאיר היא ולא דרבי מאיר אמרו מלכו“, בלשון הזה מלמדי בנכס אחר והוא מהוקן יותר.

צד 11 שורה 4. „וכך אמר רבי שמעון לתלמידיו שני מדותי שהרמתי הן מתרומות מדותי של רבי עקיבא“. בגמרות שלנו הנוסחא „שני מדותי“ ר"ל למדו מדותי, אבל במוסחא שלי היא „שני מדות“ שהרמתי ויהיך מלמד לומר שזין על ספרי שאמרו בגמרא סתם ספרי רבי שמעון והיא הבריתא על שני חומשי החוריה במדבר דברים, ובלשון התנאים „מדות“ הוא ספר מהוקן או כללי חכמה. ומה המה י"ג מדות דרבי ישמעאל ול"ב מדות דרבי יוסי הגלילי. וזהו ג"כ מכילתא שהיא בריתא על ספר שמות שהוא ג"כ לשון מדה, והתרגום משלש עשרה מדות י"ג מכילין דרמתי. ולפ"ד גם מסכת מלשון זה שהוא מלשון מדה מלשון מסכת ינה ר"ל שמדדה היין כשעור לשניה. עיין בהקדמת תוספות יו"ט למסכות. וא"כ ראוי לומר שהגרסא „שתי מדותי“ היא האמיתית ור"ל שתי מסכתות או מכללות והמה ברייתות במדבר דברים, ורבי עקיבא רבו עשה הרבה מדות כאלו ומהם לקח רבי שמעון ותקן הספרי ורבי מאיר תקן וסתם המשה.

צד 12 שורה 15. „אלא לא הו צריכין לחבורי מילי דגרסי פה אחד“, הגאון כופל ומשלש זה „פה אחד“ דל 7 שורה 6 דל 9 שורה 11. ובגד 12 שורה המתחלה דגרסי פה אחד, ובגד 22 שורה 6 דגרסין ליה פה אחד, ובגד 25 שורה 4 ולאגמורי פה אחד. ובכל המקומות האלה ראה הגאון להורות כי כל מלאת רבי היתה לסדר מלות שיהיו נכס אחד לא כמו שהיו תחלה טעמי ר"ל

צבונת הלז וכל רבי אחר ההלכה בלשון שבהר לו אבל רבי הקן דברים אחדים ומיוחדים חק נקן ולא יעבור אבל לא כהב דבר ככתב כמו שאמר בפירוש ד' 29 שורה 4 „תלמוד ומשנה לא אכתבו אלא תרינא אחרני וחזירין רבן למגרב על פה אבל מן נוסחי לא“. אבל לא כן היתה דעת רב החובל וספק כמים עולה על נוסח חופש מעמונים והוא עומד במשפט לפני ארון כל הארץ אשר מוהמו אמת וידע כי שקר העד על אמת.

שם שורה 5 פלפסטה. „ודאשערין רבי למאי דפרישנא בהר דנח עלמא דאיתבהי מן ההוא שמדא“. וביוחסין י' הנוסח „דאית בהו שני דורות“. וכאן שך רב החובל כאש חמתו על נוסח חופש מעמונים דלא ידע מאי קאמר „דאיתבהי“. וראוי מאוד לומר שנוסחת החופש מעמונים היא אמיתית, ואיתבהי הוא משורש בהו ובהו, ור"ל שרבי ראה לסדר ההלכות בלשון מיוחד אחרי שנה העולם אשר היה מתחלה תוהה וזוהה אחרי החרבן. וכן אמר הגביא [ירמיה ד' כ"ג] על חרבן ארץ ישראל „רואתי את הארץ והנה תוהו ובוהו“. ואולי מעשיקי אגרת הגאון לא ידעו מה הוא דאיתבהי ועשו מהם שתי תיבות „דאית בהו“ והוסיפו „שני דורות“. ואם הגיוה בראוי היה להם לומר שלשה דורות כד' 6 שורה 2 מלמטה, וליא אפילו י' חסרון בנוסח החופש אין להחזיר את העולם בעבור זה לחוהו ובהו.

לצד 13. מאמר המתחיל „ודאמריתין מאי טעמא“, היה השוליים דנו לדעת טעם לסדר מסכתות כדי שידעו צבירור איזה מסכת קודמת להצבתה מטעם סהם ואח"כ מחלוקת ומחלוקת ואח"כ סתם, ועוד שראו שלא נסדרו המסכתות כראוי הרי הקדימו כפורים לשקלים והיה ראוי שיאמר שקלים שהמה מכפרים כמו שכתוב לכפר על נפשותיהם ואח"כ כפורים. והשיב הגאון שהמסכתות נסדרו כמלכס ומשרתיהם שהמלך הולך תחלה ומשרתיו אחריו, ושבת הוא מלך וערובין משרתו אחריו ופסח הוא מלך ושקלים שהוא משרתו שנחדש אדר משמיצין על השקלים הולך אחריו, ויום הכפורים שהוא מלך ומשרתו ראש השנה הולך אחריו וסכה מלך שהוא גדול כששח ומשרתו יום טוב אחריו, אך אחריו לראש השנה עד אחר יום טוב כדי להסמיך לו תענית. כן הוא מהראוי לסדר המשניות אבל אין הכרח לסדר הזה דאמר רב הונא בהרי מסכתא אמרינן אין סדר למשנה.

צד 15. דבור המתחיל „ודאמריתון מה ראה רבי חי"א לכתבה ואמאי לא כתב רבי טעמיה אלו בקש רבי לומר על כל מה שהיה שונה מילי אריכי אחיקרן אלא רבי עקרי דברים תקן" עד כאן נוסח ח"מ, והמוסגר הוא משפח יוחסין. כבר הקדמתי בהערה ד' 8 שורה 6 מלמטה כי כל : אומר מהמר אומר לומר, בלשון הגאון היה לומר: הקן דברים, ונוסח לשון מיוחד בלשון שורה שבע"פ

שהיו בדברי חסד. וזאת הגאון היה לספר כי אלו דברי רבי לתקן דברים מיוחדים לכל דקדוקי ופרטי ההלכות שהיה מלמד היו מרובים הרבה וכבדים על כח הזכרון מפני שהיו בעל פה והיו נשכחים העקר עם העפל.

ובדרך אגב חזירי בכאן נאמר בגמרא ברכות פקק מי שמתו [י"ח:] בני רבי חייל נפקי לקרייתא חייקר להו תלמודיהו, פרש"י אשהבת תלמודם מנרסחם חייקר הוסבר עליהם. ובפרק כל האלמים (מ"ו:) התם רבי אליעזר גמורה ואייקר להו תלמודיהו, ופרש"י דרבי אליעזר נשתבח ממנו הלכה. ובפרק חין בין המודר [מ"א.] רב יוסף חלש חייקר ליה לימודיה, הנה הוא בעין. אבל בר"ל רחמי המוסחא חייקר בלא עין ופירש הר"ן הכייד עליו למודו ששכחו. אבל בפרק חבית בסופה רבי אלעזר בן ערך חקלע להתם חיינשך בתרייהו חייקר תלמודיהו ופרש"י נעקר תלמודו ושכחו. הנה אהנו רואים בכאן שהגרסא בעין. ועל כן נראה לי שהגרסא העקרים היה בלא עין ואחרונים הוסיפו אות "עין". וזה קרה באגרת רב שרירא בוסח הח"מ חייקרן והיה המוסחא הישנה ובוסחת היוחסין חתעקקן בעין הוא נוסחא חדשה ממעתיק אחרון. וגם בכאן העתיר רב החובל דברים ומוס שבו אמר בחבירו.

צד 22 שורה 5. ולא היה להון להנהו קמאי דעד דאפטר רבי דגרסין ליה פה אחד, שם עד "אפסא אחרת" ועין שם למשה נוסח היוחסין במאמר מוסגר ופירוש הדברים הוא כאלו כתוב: ולא הוה להון פה אחד" בדרך כותבים הבקאים "ולא הוה להון" הוא נושא המאמר ופה אחד הוא נושא המאמר, הר דברים המה כאלו הם מאמר מוסגר ופה אחד אלו הכונה דברים לשמות מיוחדים שלא ישתנו לעולם ולחכמים הראשונים לא היו להם דברים מיוחדים כי כל אחד אמר לתלמידו ההלכה בלשון שבתר לעצמו, וכמו שעושים ראשי הישיבות בימי הגאונים שהותר להם לכתוב פירושים כותב כל ראש ישיבה פירוש לתלמידיו כאשר בחר קן בימים הראשונים קודם רבי שלא הותר לכתוב היה כל ראש הישיבה אומר ההלכה לתלמידיו בלשון שבתר לו ורבי הוא שטבע מטבע להלכות. והרב החובל הרבה מאוד דברי הבל ובסוף כתב "ולא אכתב שבת" אשר באוצר וזין אשר הוא רובו בוסח בעל החופש, גם בזה הושוו אות באות ממש עם נוסחת החופש אשר לפנינו אבל אין האמת נעדרת גם שירבו העדים המכחישים אותה כשם להם עדי הכחשה מן השכל הישר ומדרכי ההוראה וממשפט הלשון וסדור הדברים" עכ"ל, ראויים דברים האלה לנו שבתבסם וסבר נחבארו הדברים בהערות קודמות.

שם בסוף הצד. ובצד 23 למעלה. ועין הקורא אשר מבינים עליו

דברי חכמי קדם בנוסח יוחסין המוצאים בסוף העמוד ואין הבדל בין נוסח ה"מ ובין נוסח היוחסין. והגאון רוצה לומר שהאמוראים הולכים לפעמים לבאר כי יש מקומות שרבי סתם הלכה בצמטתה כדי שיפסקו הלכה כסתם ועל כן פירש האמוראים ואמרו מתניתן מני כהאי תנא, ורצו לומר כי הסתם מתניתן היא דברי יחיד ורבים חולקים עליו על כן אין הלכה כסתם משנה הזו ואין לסמוך על זה שרבי סתמה כי המה דברי יחיד ולפעמים שנה רבי המסנה בלשון רבים אפילו שהמה דברי יחיד בעבור שמאלו דברי היחיד חן בעיניו ועל כן הולכו האמוראים לבאר ולומר שלשון הרבים שהביא רבי המה באמת דברי יחיד. ובנוסח ח"מ שדפסם בצרלין (שנת תר"ה דף כ"ט) באו שם אחת ע"ס כמנהגי דפוס ושם שורה 6 „אלא לסמוך" ז"ל „דלא לסמוך". „כגון דפחת דברי יחיד", ז"ל „דסתם ודאד" החת „ודחוד", שאיני יודע פירוש של „ודחוד" שהביא הגאון חיזה פעמים.

ועתה נביא את דברי הרב העמוד למשפט לפני אדון כל הארץ, חה לשונו :
אני גמר בכח האהבה להקורא המבקר אם יש לו נוסח ה"מ שתקף בהגיעו פה יקום כנצור ויקח לו משם הדברים האלה דקיימין בהו ממש אשר העתקתי פה אות באות מהיוחסין וברי לי שלא יבין אפילו אות אחת ומרוב שיחו וכעסו ישאג כאריה מנהמת לבו ויקרא בקול גדול הני עכברי רשיעי דאכלי משופרי שופרא והגיעו יתום הזולעה והגדעה והשגזרת הוא הנוסח מח"מ ולמה לא מרתם ימות ולא יראה אור הדפוס", ע"כ. מליצה יפה ראויה לאפרדע המגנה בקולה כל שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל. ואורך י"י כי יסור יסרתי ולמות לא נתתי חכיתי שינאה לאור אגרת רב שפירא שית אחרי שלושים שנה בנוסח החופש ממנומים הראשון ולא ביישה ילדותי את זקנותי וזקנותי כפרה על ילדותי ויכירו וידעו כל חכמי ישראל כי נוסח החופש הוא האמיתי כאשר ילא מידי הגאון ונוסח היוחסין הוא נוסח עיסה.

אמר הכותב : בבאן נתן לי הגאון מקום לשאול שאלת אינו יודע לשאלא בבאן ג' 28 שורה 1 „כגון היכא דחזא רבי מדעם ולא חזיה רבין בהרלי פרשוה שלא לסמוך עלה" וכולי, הורה לנו הגאון שיש כח ביד האמוראים לחלוק על סתם משנה מפני שידעו שהיא דעת יחיד, ובג' 15 שורה 9 מלמטה עד סוף העמוד הורה לנו הגאון שאין כח ביד רבי חייל לחלוק על סתם משנה דרבי אף שהוא הביא בתוספתא שלו מחלוקת. ומה נשתנה רבי חייל מהאמוראים האחרונים שיש להם כח לחלוק על סתם משנה ?

צד 28 ד"ה „ולפוס הכין" יש שם הוה איכא פרושי וסבארי [קרובין להוראה ושם הביא „ורב אחאי מבי חמים פריש וקלג" ר"ל שפירש וקלג מי שיש

לו לעדת לגימא דרך מעריקין, ובגמרות שלנו "רב אחאי מבי חזאי". אמנם במדר
הגאונים והמוראים יש ג"כ "מבי חתים" ובערוך ערך לילג הביא "רב אחאי חתים
ביה", ועל כרחק ע"ס שס. ואין לומר כי "בי חזאי" היא "בי חתים", שהרי "בי
חתים" אמר הגאון שהיא קרובה לנהדעא ובי חזאי היתה רחוקה מבבל מהלך
חצי שנה כדאיתא בפרק הגזל (ק"י: 3:) והביא רש"י בשבת (כ"א:) ד"ה זרו שדרו
ליה וכתבו חוספות כחצות (ב:) ד"ה פשיט רב אחאי לא כמו שפירש רש"י
דהיינו רב אחאי גאון שעשה שאלמות והיה בסוף כל האמוראים ולפיכך משנה לשון
בבלי הש"ס פריך רב אחאי פשיט רב אחאי. ונראה שקבלת רש"י היא אמיתית
אף שהחוספות חולקים עליו וזה רב אחאי הוא רב אחאי מבי חתים שהגאון אומר
שהיה מרבין סבוראי. ונראה עוד שגרסת הגאון היה בגמרא רב אחאי מבי חתים
פרים וקלג, ולשון היה משונה לפעמים "פריך" לפעמים "פשיט" ולפעמים "פרים".
אך מה שאמר רש"י שזה רב אחאי הוא בעל השאלמות נראה שלא יתכן שהוא
לא היה מרבין סבוראי ולא היה גם גאון כמו שהביא רב שרירא דר 88 והיה
מעיר שחא, אבל רב אחאי מבי חתים העיד עליו שהוא פירש בגמרא פירושיו.

עוד הביא הגאון "רב רבאי מרוב" דמפרש הו"א ליהרג, ובגמרות שלנו אין
רב רבאי מרוב. ואולי מעתיקי הגמרא בכתב יד לא הבינו מה זה רב רבאי מרוב
ומחקוהו אבל בגמרות שלנו יש: הא ודאי מסתברא משל צור. ונראה לי דבר חדש
כי כל מקום שנזכר בתלמוד "סבוראי", "מסתברא" הנה לשונות של רבין סבוראי
שלאומם היה משונה כמו שאמר הרשב"ם, ועל כן היה נקראים "סבוראי", שזה
היה לשונם שהמה לא ראו להורות אך לפרש איזה מקומות בתלמוד דרך סבורא.
וזה שאמר הגאון "אע"ג דהוראה לא הוה הוה אינא פירושו וסבוראי קרובין להוראה".
עיין סנה (י"א:) ושם (ל"ז.). סבוראי שאלה והזכרה חזא מלתא היא תענית (ד')
ומוסתברא ב"מ (ק"ל:) והנהו כמאן סבוראי כחצות (ס"ג:) ויכולתי להחזיר בזה
ספיקות רבות אבל אין לי רשות להאריך.

צד 30 שורה 10. "רב חקלע לאתריה דרבי שלא" וכו'. הגאון העתיק
דברי הבבלי, אבל בירושלמי שקלים פרק ה' הלכה ב' איתא בזה הלשון "הרגס רב
קומיה דבית רבי שלא קרא גברא אבריו כדורא אמרין ליה קרא תרגולא אמר לון
והא תק בן גבר על נעילת שערים אית לך מימר בר תרגולא". ויש הבדל גדול בין
רבי שלא ובין רבי שלא. ולפי הגאון היתה המעשה בחון לחקך, ולפי הירושלמי
נראה שהיתה המעשה בארץ ישראל. וגם נראה מדברי הגאון שרבי שלא נפטר
קודם רב. ויש בלבול גדול בשמות רבי שלא ולא יכולתי להאריך בכאן והכוונה לעמוד
על הדברים יעין ביוחסין ובסדר הדורות, ועם כל זאת לא יונת לו וימלא כי יש

רבי שלם תלמיד רב ופטר אחריו. ועוד נראה כי רבי שלם שר"ל תלמידו
רבי שלם המה היו גדולים עד שחלקו על רב. ואח"כ בפרק חמישי דגיטין (נ"ב ע"ב)
דאמר רב נחמן בשם רב הונא משמיה דרב אפטרופס דמפסיד מסלקין ליה
דאחמר אפטרופס דמפסיד רב הונא אמר רב מסלקין ליה רבי שלם אחרי ליה
מסלקין ליה והלכתא מסלקין ליה.

ובדרך אגב אמרתי להעיר בכאן ואולי ילא מזה תועלת לדורשי קורות
חכמות ישראל: כי הלא יפלא על זה מהו שאמר דאחמר, הלא רב נחמן בעלמו
אמר זה בשם רב הונא חבירו ומה נלמוד יותר מזה האחמר. ואולי יתחקו בזה
דבריו שאמרנו למעלה כי כל „אחמר“ „דאחמר“ „דאחמרו“ כלשון התלמוד והגאונים
ר"ל שהלשון הזה נקבע שיסור תמיד בלי שינוי ותהיה כמו משנה וברייתא, ועל כן
חזק רב נחמן את דבריו ואמר שכבר נקבעו דברי רב הונא בשם רב ומחלוקת דבי
רבי שלם במאמר מיוחד. ועוד נאמר אחמר על מחלוקת רב ודבי רבי שלם לענין
שליח נעשה עד ע"כ דקדושין (מ"ג ע"ה).

צד 80 שורה 16 „ריב"ז חקן עשרה חקנות. דבר חדוש היא דבפרק
רביעי דר"ה חשבו בפירוש השעה חקנות! ועיין השו"ב רב האי גאון שהביא דר"ג
בפ"ק דמסכת כלים. ושם „בתחלה היה צבור חיל ואח"כ ליבנה“. הגאון היה
מוכרח לזה מפני שאמרו בסנהדרין (ל"ב:): אחרי רבי יב"ז לצבור חיל, ורבי יהושע
הלך לריב"ז לצבור חיל בחוספתא דמעשרות פרק שני, ובמקומות רבות אמרו
בתלמוד כי ריב"ז היה ליבנה. ועל כן אמר הגאון כי בתחלה היה צבור חיל
ואח"כ בא ליבנה. ולענ"ד היה נראה כי צבור חיל הוא עיר יבנה בעממה ומנהג
בא"י ליתן שמות שונות לעיר אחת, כמו „ואולם לח שם העיר לראשונה“. ובפרט
בערים אשר ישבו ישראל במקום נפרד מהגוים בעיר אחת ובזה יתישבנו איה
מספיקות סופרי דברי הימים לישראל.

בצד 82 באמצע עמוד „ובשנת תקע [היא שנת ד' אלפים י"ט ליצירה
וכנ"מ לנזרים] אח"כ פפא בר נצר ואחר"כ לנהרדעא“. זה בן נצר מזכר בתלמוד
כתובות (נ"א:). ואמרו דורשי קורות בני ישראל שזה בן נצר היה נקרא בלשונות
הגוים אדנימוס ואשתו היתה זביה המלכה. ובב"ר פרשה ע"ו ואלו קרן אחרי זעירא
סלקית מביניהן זה בן נצר. ובירושלמי תרומות פרק שמיני אח"כ זעיר בר חיננא
אה"כ בספסיפא אמרה לון זביה מלכתא יליף הוא ברייכוון עביד לבון גסין
מעשיקין ביה עלל חד סרקוי טעין חד ספסירא אמר להון בהדא ספסירא קטיל בר
נצר לאחויי ואשתזיב זעיר בר חיננא, עד כאן. וגרסא שיש טעות סופר בירושלמי
שאמר בהדא ספסירא שהוא לשון נקיבה והיה לו לומר בהדין ספסירא כלשון

זכר וגרלה, לי שצריך להיות: בזהל ספסיפא, ור"ל בזהל העיר ספסיפא הרג בן נר לאחיו. ועל כן נראה לי שזה בן נר לא היה אדנעוס בעל זנביה. אבל אחיו או בן אחיו והוא הרג את אדנעוס בהסת אשתו זנביה כמו שידוע מכותבי דברי הימים להאומות, והוא הרג אותו בעיר ספסיפא. והעיר ספסיפא אומר עליה אחד מחכמי נוטרים הגדולים שהיא עיר „רסן“ ונקראת בלשון ארמי „עין קריתא דספספא דבאתרא דמרגא“ הביא זאת החכם רחוק מילר בספריו על ההורה כך ראשון חלק שני נד 121. ואם כן נהרג אדנעוס בעל זנביה בארץ אשור לא בא“.

צד 33 שורה 4. „ובכמה דוכאחא אמר רב נתמן הוא חברין“ [והמוסגר שם שהוא מיוחסין מוקים לה במילי אחרי] אמר רב נתמן אמר הוא חברין ים כמה פעמים בתלמוד הגזל עזים (ו"ז): ים נוהלן (ק"ח): ועוד כמה פעמים בתלמוד אמר לי הוא אבל הוא חברין מוקי לה במילי אחריני, לא ידעתי כי אם משני מקומות קדושין (מ"ז). ב"מ (ט"ו): ועל כרחק מה שנאמר בגטין בפ' הגזקין (נ"ז): דאמר רב הוא חברין, ז"ל „הוא“ בלא „רב“ וכן הוא ברי"ף ור"א. **צד 39 בסוף העמוד.** „מר רב משה בר מר רב יוסף וגובאה הוה.“ ר"ל שהיה מעיר גובאה והעיר הזאת נזכרת בסוף היה קורא בנכרות מאן אבירי לב גובאה עפשא.

צד 48 שורה 6 מלמטה. רב יוסף בריה דרב יעקב גאון ידיע ברסטיא בגאונות למחסיא“ ר"ל שהוא מברסטיא שער ברסטיא מעיר בכל נזכרת קדושין (ע"ב).

בסוף צד 44. „ובשנת רע"ט איסתמינא בגאונות ומכנוהו להאי צינו באבות בית דין מן שעור כ' שנין.“ הגאון ר"ל שבשנת חלף רע"ט לשטרות [היא ד' אלפים תשכ"ח לי"ד] נסמך לגאון וממך את האוי בניו לאב ב"ד שהיא המעלה שניה לגאון ונערך עשרים שנה אחרי זה בשנת רע"ט לשטרות כתב האגרת הזאת וזהו שאמר משעור כ' שנין. ובנוסחאות אחרות כתבו ב' שנין ומהו בא הטעות שאחרים כתבו תרתין שנין והטעות הזה התעורר רבים מכותבי הקורות. ואמרתיו לרשום בכלן שמות חכמי ישראל הראשונים אשר ראו זאת והשוכח והביאזה בספריהם כפי אשר מודע לי.

1. הגאון הקדמון רבי יהודה אל ברגיליו, הביא דברים מזאת התשובה ככתוב בספר כללי שמואל דף ק"ט ע"א.
2. רש"י בגטין (ס'): קורא התשובה הזאת כתב תשובה ובתשובות (ל':).
3. קורא אותה פסק סדר של רב שרירא גאון.
4. הרשב"ם בפרק מי שמת (ק"ז): [[נמלא בתשובת רב האי ופירש ר"מ

רב אשי חיה ס' שנה ובכל שנה מחזר למודו בשני חדשי כלה ניסן ותשרי וכולי' והמה הדברים הכתובים בזאת התשובה נ"ל 87 שורה 13.

4. רבינו חס' בספר הישר ברא מניעא (מ"ז ע"ד) הביא דברים מזאת התשובה וקורא אותה מכתב רב שרירא, ועוד הביאה בס' הישר סימן חק"ב.

5. התוספות בכתובות (ס"ג ע"ב) ד"ה ואיהו כמאן סבריה.

6. הרמב"ן במלחמות כתובות פרק ה' קורא אותה כ"ל נכתבה המשנה.

7. כתב בעל למח דוד בסדר רבין סבוראי בזה הלשון: „ודע שרב

שרירא גאון בתשובתו המובאת בספר יחסין דף ק"ז והחסיד הראב"ד בספר קבלתו לא נתכוונו יחד בכל מקום בסדר רבין סבוראי ובסדר הגאונים ולא ידענו באיזה דרך גלך, אך מאחר שרב שרירא גאון ז"ל היה קרוב להם בזמן יושר מהראב"ד ז"ל וגם הגאונים היו בית אבותיו של רב שרירא נ"ל שהוא יותר מוחזק בידיעת זמנו וחולדות אבותיו מאיש אחר, על כן נניח בזה סדר קבלת הראב"ד ז"ל אך בהיות שתשובת רב שרירא איננה מסכמת לנו בכל האמרים על כן לפעמים נקח כפתור מזה ופרט מזה והיו לאחדים בידינו" עד כאן לשון למח דוד.

והנה הבעל ז"ד חשב שהראב"ד היה מעין אחר אשר ממנו שאב הראב"ד ז"ל סדר קבלתו ואם איננו מסכים לדברי רב שרירא לא נדע מה לעשות ועל מי נסמוך. אך באמת לא היה להראב"ד מעין אחר כי אם אגרת רב שרירא, אשר באה לידו ממעתיק סבל אשר העתיק בשבט והחליף גאונים" סורא „גאונים פומבדיתא ולהפך, על כן אין לסמוך כלל על דברי הראב"ד ואין שום חועלת בספרו כי אנו אין לנו אלא דברי רב שרירא ובפרט לפי נוסח חופש מטמונים ובדפוס חדש שאני הוצאתי לאור ת"ל, ובסדר הגאונים ואמוראים הוא המעין הראשי ואגרת רב שרירא המעין השני. ואין חועלת בספר הראב"ד כי אם מפעירת רב האי ואילך ותכמי ספרד אשר היו קרוב לזמנו ואשר ישען על יתר דבריו הוא שוען על משענת קנה ראון.

ובדרך אגב אמרתי להעיר בכאן על דבר אחד בדברי הראב"ד שהחפלאו על זה כותבי סדרי הדורות שהביא את רבינו חס' ולא הביא זקנו רש"י ז"ל. וגרסא לי להגיה דברי הראב"ד ולהוסיף איזה מלות ולהכניסם בסוגר ויהיה דבריו כזה: „ושמענו שבאך לרפת היה חכם גדול ורב מובהק [שמו רבינו שלמה ונכו] חכם גדול ורב מובהק במדינת דוממוג שמו רבי יעקב השם ישמרהו ויחייהו ויזכהו ללמוד וללמד ולהרצין חורה צישראל". ואנחנו מופרחים לזאת ההגהה שהרי הוא אומר „ושמענו שבאך לרפת היה חכם גדול ורב מובהק", ומאי חיה שהיה קבר, ואח"כ

אומר "ה' ישמרהו ויחיהו" עתה, ואם כן קשיא רישא לסיפא? אך אם נגיה
 מהגהתי יבוא להכל על מקום בשלום.

וה' יאיר עיני עוד במרס אלך ואני כי קרבו ימי ללכת בדרך כל ארץ,
 אני אשר הייתי כשה אובד זה יותר משלשים שנה, מארץ פולין לברלין, ומברלין
 ללונדון, ומלונדון לפריז.

וזאת הברכה אשר אני אברך לפני מותי לכל אשר יציבו עמי וברכת אובד
 הבוא לברלין: על חברת קולטור פראיין; על אגודת שר משה סונטיפיורי,
 ומשנהו דוקטור לוי, ודוקטור מרדכי קלישר ממונה על אולמות נדקת בית רוטשילד,
 הרבנים הגדולים דוקטור אדלר ודוקטור ארמון; ובפרט גדולי המעשה בית השם
 יוסף גינסבורג ובנו אשר לב טוב הערץ וחתנו האדון פולד והשרות נשותיהם,
 והשר קייד נסים וזהבכס שלו ר' יהודה שתרונ והשר בישופסחיים.
 וגדולים בחכמה: הכהן הגדול ר' אברהם אלכירע כהן, והיושב על כסא
 שלמה המנוח מונק ר' יוסף דירנבורג ורעי נאמני ר' סיבאל ערלנגר
 בן לדיק הרב ערלנגר זכרונם לברכה, ושמחה הכהן ר' שלמה ז"ל מונק.

ואהם הדברים בי" חיים כולכם היום! ואני אלך ואכנס לחיים ארוכים חיים
 שאין אחריהם מות כי בא העת לחננה אחרי הימים הרבים של לער מלאחי מבטן
 אני עד הימים האלה בחוכה שנת התל"ג עברו שנות ימי חיים שתי שנים על
 שנים מלך אחד אשר עד היום חי וקיים.

שאלה זו מרבינו האי גאון ז"ל *

וששאלתם דלגברא דויל ביה מלתא למידן גבי דיינא דבציר
מניה היכי עביד ולא עוד אלא דאיכא בונייהו תהרות ואיבה משוי
שליה או לא ואי משוי שליח וקאמר דלית ליה למימר לתקוני
שדרתיך ולא לעותיאלא כל דמיענש מקבלינן ביפינן ליה לבעל
דין למיתב בהדיה אי לא ואי הוי סיהו תוב עם הארץ כיפי ליה
אי לא.

תשובה הכין חזינן דס"מ נתבע לא מצי משוי שליח ולא
לאקומי אפיטרופא דמהדר שבועה לתובע ותובע גופיה אמרינן ביה
[מרובה ע' ע"א] אמרי נהרדעי כל אורכתא דלא כתיב ביה זיל דון וזכי
והנפיק לנפשך לאו אורכתא היא נתבע מאי אית ליה דמהנפק ליה
שליחא לנפשיה ועוד מנא ידע מאי אמר תובע דליהדר תשובה ואי
מפליג ההוא נתבע מן ההוא דיינא מידאי זילא ביה מלתא למיתב קפיה
ולא שפיר לא איכפי ליה למיתב קפיה ודלמא ההוא תובע קא בעי למפקיה
מניה ולעננין שהדותא אמרינן [שבועות העדות ל':] אמר רבה בר
חנה [ע"ש] האי צורבא מרבנן דידע שהדותא וזילא ביה מלתא
למיזל גבי דיינא דבציר מניה לאסחודי קפיה לא ליזול ואמר רב
שישא אף אנן נמי תנינא מצא שק או קופה ואין דרכו ליטול הרי
זה לא יטול ותביעתא דתובע נמי לא פקעה אלא מתעבדא תקנתא
דמבעיין מן דאיכא התם מן הכיסי ומעיינין ביניהון ושמע לנא דמר
שר שלום (**)

(*) השאלה והתשובה הזאת מרב האי עדיין לא נדפסה בשום ספר ור"ח
להיות נודעת לחכמי ישראל אחרי שהיתה מגלת סתרים קרוב לחלף שנים.
(**) מר בר שלום גאון היה גאון בערך חלף ק"ס לשטרות [ד' אלפים
תר"ט לי"ה]. וגדלה שהיה מתן ראש גולה ושם אשמו היתה סגירה או סגורה,
ונסי היה בן ראש גולה אחי ממורה ובאשר משה היתה מריבה בינו וזין שר שלום
ע"ד ירושת אשת הגאון שהיה לסמי טענה על הירושה והיתה פחיתת הכבוד להגאון
שיעמוד לפניו ב"ד מסורא שהיו תלמידיו על כן עשה בית דין סורא פסק ביניהם

גלותא משום עזבון דמנורה אחתיה ואתרמו מובחרים דרבנן
דמתא מחסיא ועינו ביניהן שמוש וכן כתבו ביה אנחנא רבנן
דלתחתא חתימנא אמר לנו מרנא ורבנא שר שלום ריש מתיבתא
דרבנן בריה דריש גלותא קא מהנפיש מיליה וקבל דאית ליה דינא
בהדאי וצריכנא לאסתלוקי מן חשדא דבריתא וצריך אני לצאת
ידי הבריות כדרך שהייב אני לצאת ידי המקום וניהא לי דשמעו
רבנן מילי ותשובה דלי ומאי דאיכא מן דינא נפיק לקושטא ואי
מצטרנא מילתא ורבנן דפס משטא ואמרנא ליה לרבנא נסי סדר
מילך באנפנא והכין אמר וכדשמעינא גאון לאילין מענתא אמר כך
ונך ולפום הכין כי רחוי ליה להא מלתא מתעביר בהדי הדין גברא
רבא מאי דלא וילא ביה ולא פקע דינא דתובע ואיתבעי ליה לההוא
גברא לעיוניה על נפשיה דגנאי גדול הוא וכדמעשה דרבי אמי ורבי
ינאי [חוקת הכתים ס']. באילן נוטה וכד אשכח רבי בנאה [שם נ"ה].
דכתיב באבולא כל דיינא דליתבעי לדינא לא שמיה דיין אמר להו
אלא מעתה אתא אינש מעלמא ומזמין ליה לדינא פסליה אלא כל
דיין דמתקרי לדין ומפקין מניה ממנא בדין לא שמיה דיין.

ב

(*) שאלה זו מרבינו האי גאון ז"ל הא דתנן הוא היה אומר
האב זוכה לבן בנוי בבח בעושר ובהכמה ובשנים מספר הדורות

כלל בפני הגאון וקראו זה הפסק שמויש זה הלשון „שמושא“ שורה על ספר או
חיה כזה לא נודע לי כי אם נכאן או בשמושא רבא על הלכות הפליין המיוחס
לזה רב שר שלום גאון.

ונראה שהתשובה הזאת לא ראו אותה הגאונים וגדולי הפוסקים שבהו
אחרי רב האי שהיה המה פסקו שאין מכריחין לתלמיד חכם שיעמוד בדין עם עם
הארץ משום כבוד התורה אבל ת"ח עם ת"ח קטון ממנו או שיעמוד ת"ח לפני
ב"ד קטון ממנו מזה לא דברו. ונראה שגם רב אלפס והר"ן מגם והרמב"ן לא
ראו התשובה הזאת. עיין בראשונים הפוסקים רא"ש שבועות העדות וחשן משפט
ביומן קכ"ד.

(*) גם השאלה והתשובה הזאת [ראויה להיות כמגלה נמחת ממגלה
בתרים של רבינו נשים גאון שהוא ואביו רבינו יעקב שאלו כיצד נכתבה המשה.

לפניו הוא הקץ שנאמר קורא הדורות מראש אע"פ שנאמר ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה ואמרו דור רביעי ישובו הנה.

תשובה דע כי הזכות האמורה כאן בדבר שזוכה לחבירו בדבר לקנותו כאותה ששנינו אדם זכה להם על ידי אחר ושנינו [עירובין פ"ז מ"ו] ומזכה להם על ידי בנו ובתו הגדולים ועוד שנינו אם היתה עוברה זכתה לו והרבה כאלו וכן הוא אומר כל המתנות האלה שהב"ה נותן לבנים זכו להם בהן אבותיהם וקנו אותם הבנים קידם שיוולדו כמו אברהם אבינו ולבניו בארץ שנאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת לא אמר אתן אלא נתתי מלמד שחתוכה היא להם בזכות אברהם ואף זכה להם במספר הדורות שעתידין לעמוד אחרינו עד שירשו את הארץ שכך נאמר לו ודור רביעי ישובו הנה והוא הקץ שנחתך להם לגאולת מצרים ואחר כך יעקב זכה להם לישראל במספר הדורות שגלויון לפני הקב"ה שהם עומדים עד קץ גלותם ועוד דע כי התנאים המדקדקים כך שונים האב זוכה לבן בניו בכח ומפרשים כי אדם הראשון זכה לבניו בכל מה שמגיע אליהם כמו שפירשו רבותינו (ע"ז ה') זה ספר תולדות אדם אמר ריש לקיש מלמד שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור וחכמיו דור דור ושופטיו ופרנסיו ודורשיו והוה ששנינו כאן קורא הדורות מראש ואפילו הוא זכה במספר הדורות העומדים עד קץ המשיח שיתרב כל העולם ואשר שנינו מספר הדורות לפניו יש מפרש שגלוי לפני הקב"ה מספר הדורות שהם עומדים ויש שהם אומרים אין כאן זכר לשם אלא זכרו של אב ודורות שיעמדו לאחריו טרם יעמדו הם לפניו כל דור שקרוב לו לפנינו ושאחריו לפני הדור הג' עד סוף כל הדורות אלו דברי הגאון.

והר' נסים הוסיף במגלת סתרים שלו וכך כתב ואנא לפום עניות דעתי אתברר לי פירושא אחרינא והכין סבירא לי כי עיקר הדבר הוה הוא מה שאמרו רבותינו בגמרא דיום הכפורים [יומא בסופה פ"ז.] אשריהם הצדיקים לא דיים שזוכין לעצמן אלא שזוכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לאחרן שראויין לישרף כנדב ואביהו שנאמר הנותנים אלא שעמד להם זכות אביהם אוי להם לרשעים לא דיין שהיביין עצמן אלא שמחייבין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לו לכנען

שראוין ליסמך כמבי עבדו של רבן גמליאל אלא שחובת אביהם גרמה להן ואיכא בקרא נמי מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו ביראת י"י מגדל עוז ועיין רבי עקיבא בקראי ומצא שהצדיקים זוכין לבניהם בה' דברים הללו והם חנוי והכה והעושר והחכמה והשנים ושנה אותם במשנה הזאת ואתו אמוראי ופרשו קרא דכל חד וחד מזני והכי גרסי בני מערבא [ס"א.] בפ' האשה נקנית תמן תנינן האב זוכה לבניו בנוי ובכה ובעושר ובחכמה ובשנים בניו והדרך על בניהם בכה גיבור בארץ יהיה ורעו בעושר נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וורעו מבקש להם בחכמה ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשנים למען ירבו ימיכם וימי בניכם זב תשיש כי הויכות מתשת כחו נמצא הצדיק זוכה לבנו בכה והחייב בתשישות כח מצורע עזוב כי המצורע מתגנה על הבריות זה תחת חנוי ומחזיק בפלך בור פירש בור שאין בו חכמה ונופל בחרב קצר ימים תחת השנים והסר לחם עוני תחת עושר הרי נמצא שהצדיק זוכה לבניו והחייב מחייב להם בה' דברים חילופם וגרסינן נמי כדאתא שלמה למיקטל ליואב א"ל אביך גור עלי ה' דברים קבלין ואנא מתקטל וקבלון וכולהון קמו ברבית דוד מאן דאמר אסתוניס וכולי ובגמרא דילן במנהדרין בסוף נגמר הדין אמר רב יהודה אמר רב כל הקללות שקלל דוד את יואב נתקיימו בזרעו זב מרחבעם וגרסי נמי בני מערבא בלא שנויא ואיתא נמי בהגדה דשמואל הרי נתברר לך טעם רבי עקיבא במשנה זאת וכי הה' דברים השנויים בה יש להם אסמכתא מן הפסוק לא שנו אותו והרי בגמרא דאלו הן הנחנקין גרסי בני מערבא לההיא דתנן באבות תני ר' שמעון בן מנסיא אומר חנוי והכה והעושר והחכמה והשיבה והכבוד והבנים לצדיקים נאה להם ונאה לעולם מה טעמא עמרת תפארת בדרך צדקה תמצא עמרת זקנים בנים ותפארת בנים אבותם תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה ואומר ונגד זקניו כבוד תני נרשכ"ג אומר אלו שבע מדות שאמרו חכמים בצדיקים כולם היו ברבי מאן הוא רבי יהודה נשיאה אמר רבי אבהו הוא רבי הוא רבי יהודה הנשיא הוא רבי הקדוש וזה ששנינו בתשלום המשנה מספר הדורות לפניו הוא הקץ כך פירושו כי הקב"ה אע"פ שכל התעלומות גלויות לפניו וידע מה שעתיד להיות ומבין כל

ימיו של עולם ושנותיו ורגעיו לא חשב הקצים אלא בדורות ולא
הניד ימיו ושנותיו של קץ ורגעיו אע"פ שהן גלויים לפניו אלא חתך
הקצים דורות דכתיב קורא הדורות מראש כלומר מתחלת ברית
העולם חתך לו קץ ידוע כך וכך דור עתיד לעמוד וחזוק לדבר
שהרי שחתך קץ מצרים ד' מאות שנה חור ואמר דור רביעי ישוב
הנה מלמדך שהדורות לפניו הוא הקץ והוא יתעלה שמו יודע
באיו יום ובאיוו שעה ובאי זו רגע מן הדור יהיה תשלום הקץ זה
פירוש הדבר ובתוספות דעדיות מפורש שכך הוא הדבר הזה ומפרש
בה נמי כי החכמים חולקים על רבי עקיבא וקא סברי שאין האב
זוכה לבן בה' דברים הללו אלא על הפרק שעדין לא הגיע לשנת
חיוב המצות אבל משהגיע לפרק אם צדיק הוא זוכה לעצמו ואם
לאו אין אביו זוכה לו והבין תניא בתוספתא דעדיות ה' דברים הית
רבי עקיבא דורשן כמו הגדה ותניא נמי בבביתא הרי הוא אוכר
את מספר ימיו אמלא אלו שני דורות פירש זו נמי על עיקר משנה
הראשונה נשנית כי כל הקצים לפני הקב"ה דורות הם ואפילו קץ
שנותיו של אדם דורות הם קצוצים וזו הוא פירוש שני דורות
שהב"ה חותבן לחיי האדם אם הוא צדיק הוא ממלא כל הדורות
שקצצו לו שנאמר את מספר ימיו אמלא ושאר כל אדם מי שזוכה
משלימין לו שנותיו לא זכה פותחין לו משנותיו דברי רבי עקיבא
וחכמים אוסרין זכה מוסיפין לו על שנותיו הדורות הקצוצין לו לא
זכה פותחין לו מהם אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אוכר והוספתי
על ימיו חמש עשר שנה דאלמא מוסיפין למי שזכה אמר להם
משלו הוסיפו לו פירוש כדאמר רבי עקיבא זכה משלימין לו אמר
להם רבי עקיבא הרי הוא אוכר הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו
שמו ועדיין לא בא מנשה לעולם פירש דאלמא שני הדורות שהיו
קצוצים לו מעיקרא השלימו לו לא שהוסיפו לו כלום ולפי שמו
שנה הוסיפו לו משלו ובהם נולד מנשה קאמר הנה בן נולד לבית
דוד יאשיהו שמו שאלו ימי חייו הקצובין לו הרי זולת המ"ו שנה
שהוסיפו לו ובתוכם לא היה נולד לו ולד מאין נולד יאשיהו ועדין
מנשה לא בא לעולם אמרו לו וכי נאמר נולד לבית דוד מחזקיה
והלא לא נאמר אלא לבית דוד בין מחזקיה בין מאחר ומבית דוד
איתא ביבמות בפרק החולץ ובבראשית רבה דר' אושעיה אפרין

ריש לקיש משום בר קפרא תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר
מלכותו של חזקיהו לא היו אלא י"ד שנה ונתוספו לו ט"ו שנה
כדכתיב הנני מוסיף על ימך ט"ו שנה ונראין הרברים הללו
כרבנן דאמרי זכה מוסיפין לו.

28.